

VIGILIA

2015 / 11

Gyermekszegénység

HUSZ ILDIKÓ: **Gyermekszegénység – tények, problémák, feladatok**

DARVAS ÁGNES: **Gyermekszegénység**

NÉMETH NÁNDOR: **Közösségi gazdálkodás a kistelepüléseken**

DECZKI SAROLTA: **A gyermekszegénység Tar Sándor novelláiban**

Bertók László, Fecske Csaba és Takács Zsuzsa versei

Ferdinandy György és Triceps prózája

LUKÁCS LÁSZLÓ: Búcsú Poszler Györgytől

Beszélgetés Vecsei Miklóssal

80. évfolyam	VIGILIA	November
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Kiáltás a gyermekért	801
GYERMEKSZEGÉNYSÉG		
HUSZ ILDIKÓ:	Gyermekszegénység – tények, problémák, feladatok	802
DARVAS ÁGNES:	Gyerekszegénység	813
NÉMETH NÁNDOR:	Közösségi gazdálkodás: kulcs a kistelepülések életben maradásához	822
SZÉP/ÍRÁS		
TAKÁCS ZSUZSA:	Angyal; Hypó (<i>versek</i>)	833
BERTÓK LÁSZLÓ:	Firkák a szalmaszállra (Amíg kíváncsi vagy) (<i>versek</i>)	834
DECZKI SÁROLTA:	Ki kezdte? A gyerekszegénység Tar Sándor novelláiban (<i>tanulmány</i>)	835
FECSCHE CSABA:	A sötétség leple; Felkel lemegy (<i>versek</i>)	842
TRICEPS:	Vissza a folyóba (<i>próza</i>)	844
BABICZKY TIBOR:	Szenháromság; Vákuum (<i>versek</i>)	848
FERDINANDY GYÖRGY:	Öreg szivarnak... (<i>próza</i>)	849
HEGEDŰS GYÖNGYI:	a színeket őrizve. a te háborúdban; csütörtök van. visszatértünk; testnek. elég víz (<i>versek és fotók</i>)	852
SIMEK VALÉRIA:	Bírszagú esték; Amikor (<i>versek</i>)	854
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
BODNÁR DÁNIEL:	Vecsei Miklóssal	855
MAI MEDITÁCIÓK		
MECSER SZILVIA:	Írás az írásról	864
NAPJAINK		
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Búcsú Poszler Györgytől	867
KRITIKA		
BÁTHORI CSABA:	Egy semmi hang, avagy a gátlás poétikája. Bertók László: <i>Ott mi van?</i> <i>Versek</i>	869
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	872

A 847. oldalon Falcsik Mari, a 852–853. oldalakon Hegedűs Gyöngyi fotói

Kiáltás a gyermekért

Az élet leginkább sebezhető és kiszolgáltatott szakasza az eleje és a vége. Az idősek tudják hallatni a hangjukat a közvéleményben, a gyermekek szenvedése azonban hangtalan — sírásuk nem jut el ingerküszöbünkig. Másrészt pedig a gyerekekről nem a nyomorúság jut eszünkbe, hanem a kicsinyek kacagása, a játszótérek vidám zsi-bongása, a dajkálni való aprónép a családban, rokonságban.

A tőlünk távoli vidékekről megrendítő tényeket és adatokat közölnek a híradások: prostitúcióra kényszerített vagy megbecstelenített kislányok, gyilkolásra kiképzett gyerekkatonák, az éhezéstől csontvázvá sorvadtt, beteg és haldokló gyermekek megszámlálhatatlan sokasága. — Megdöbbenő azonban, hogy még a fejlett országokban is hány gyermek él nyomorban, bár talán rejtettebben és kevésbé kegyetlen formában, mint a déli féltekén. Miért nincs minden gyermeknek a mi tájainkon sem önfeladt, vidám gyermekora? Mi mindentől fosztja meg őket a nyomorúság?

A szegénység számos formája akadályozza meg, hogy egészségesen nőhessenek fel: nem jutnak elégséges táplálékhoz, megfelelő ruhához, hiányzik az otthoni nevelő-növelő környezet, a szülők gondoskodó törődése. Érzelmi és intellektuális téren is elmaradnak egészséges kortársaiktól kicsiny koruktól kezdve, nem tanulják meg a közösségi élet elemi szabályait. A társadalom a saját jövőjét rombolja, ha nem gondoskodik a gyermekekről, hiszen a tanulatlanabbul, műveletlenebbül, betegebben felnövő nemzedékben nő a valószínűsége annak, hogy nem találnak munkát, több egészségi ellátásra szorulnak, kevésbé tudnak beilleszkedni a társadalomba. Ha egy társadalom nem gondoskodik leginkább sebezhető tagjairól, kiszámíthatatlan gazdasági és szociális nehézséget halmoz fel a következő nemzedékeknek.

Kiáltó ellentét: a nyomorúságban élő, alultáplált, alulképzett, fejletlen gyermekek látványa mellett él bennünk egy egészen más kép is a gyermekekről. Bennük látjuk megtestesülni az eszményi embert, azt, aki még ártatlan és romlatlan, aki kíváncsian néz szét a világban, aki többre vágyik, tanulni, fejlődni szeretne. Gyerekkorunkban állunk „tudásunk csúcsán, alázatunk magasán” (Pilinszky János), szeretnénk olyanok lenni, mint a „csöpp gyermek”, aki „a mosolyra vissza tud mosolyogni” (Sík Sándor), „végső reményünk a gyermekek” (Szabó Lőrinc), a „gyerekek arcában” láthatjuk meg „a jövő reménységét” (Ilylyés Gyula). „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába”, mondta Jézus.

E számunk egyfajta láttelep a magyarországi helyzetről. Aggódva és reménykedve tekint körül, felmérve a valós helyzetet és keresve a kiutat a sokszor kilátástalannak látszó nyomorúságból, hogy legalább a gyermekek egy része kikerülhessen abból a tragikus örvényből, amely életük első pillanatától lefelé húzza őket, emberhez nem méltó életkörülmények közé.

HUSZ ILDIKÓ

Gyermekszegénység

Tények, problémák, feladatok

A szerző szociológus, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont tudományos főmunkatársa, a BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet egyetemi docense.

Gyermekszegénység vagy a gyermekes családok szegénysége?

Sokak számára különösen hangzik a gyermekszegénység mint kifejezés, hiszen a gyerekeknek általában nincsenek saját anyagi javaik, így szegények is csak a szüleik „jogán” lehetnek. Ebben az értelemben tehát helyesebb lenne a gyermekes szülők vagy családok szegénységéről beszélni. Mégis több érv is szólott amellett, hogy a gyermekszegénység mára önálló kutatási témává váljon. Egyfelől az, hogy ezáltal a szegénységkutatások fókuszsa a gyerekekre kerül, akik a szegénységet eredményező és az azt fenntartó társadalmi tényezők vétlen kárvalottjai, és akikkel kapcsolatban ezért a társadalom felelőssége a szokásosnál is nagyobb. Másfelől, a szegénység mint állapot kialakulása a gyerekkorban kezdődik, így a generációkon átívelő szegénységi ciklust a gyerekek, gyerekkor minden irányú támogatásával, fejlesztésével lehet és célszerű megtörni. Gyermekszegénység kapcsán tehát vég-eredményben a prevencióról beszélünk: arról, hogy milyen tényezőket kell megváltoztatni, milyen hiányállapotokat szükséges megszüntetni ahhoz, hogy a családi körülményektől függetlenül minden gyermeknek lehetősége legyen a testi-lelki értelemben vett egészséges és a képességek kibontakoztatását maximálisan lehetővé tévő gyerekkorra, és ezáltal felnőttként esélye legyen a szegénység ördögi köréből való kitörésre.

Jelen tanulmányban szó lesz a gyermekszegénység mértékéről és jellegéről, valamint röviden kitérünk egy kevésbé tárgyalt témára, a szegénység pszichoszociális következményeire is. Végül megfogalmazzunk néhány gondolatot arról, hogy mi kell ahhoz, hogy a gyerekek helyzete jobb legyen.

Ki a szegény? A jövedelmi szegénységtől a gyermekek jól-létéig

A szegénységről szólva elsősorban az anyagi javak és az azokhoz való egyenlőtlen esélyű hozzáférés terminusaiban beszélünk. Amikor a szegények számáról, arányáról van szó, akkor a megfelelő mutatók számítása a család egy főre eső jövedelmén alapul. A leggyakoribb indikátor az úgynevezett *(relatív jövedelmi) szegénységi arány*, amely egy adott küszöbérték alatti jövedelemmel rendelkezők számát jelenti a teljes lakossághoz viszonyítva.¹ A mutató magyarországi értéke 2013-ra vonatkozóan 14,6 százalék volt,² azaz mintegy 1,44 millió ember él a többiekhez képest lényegesen alacsonyabb jövedelemből. Ez az arány az Európai Unió országok át-

¹A szegénységi küszöböt a háztartási jövedelmek mediánjának 60 százalékánál (más számítások szerint 50 százalékánál) szokták meghúzni.

A 2013. évre vonatkozóan a szegénységi küszöböt jelentő jövedelmet egyszemélyes háztartás esetében évi nettó 812.960 Ft-ban, két felnőtt és két gyermek esetében 1.707.216 Ft-ban állapították meg. Az ennél kevesebb éves jövedelemmel rendelkező háztartások tagjai számítanak szegénynek.

²KSH: *A háztartások élet-színvonala*. 2014; <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/doszaki/hazteletszinv/hazteletszinv.pdf>

³A vásárlóerő-paritásra való átszámításakor kiküszöböljük az abból adódó különbséget, hogy az egyes országok valutájának eltérő a vásárlóértéke.

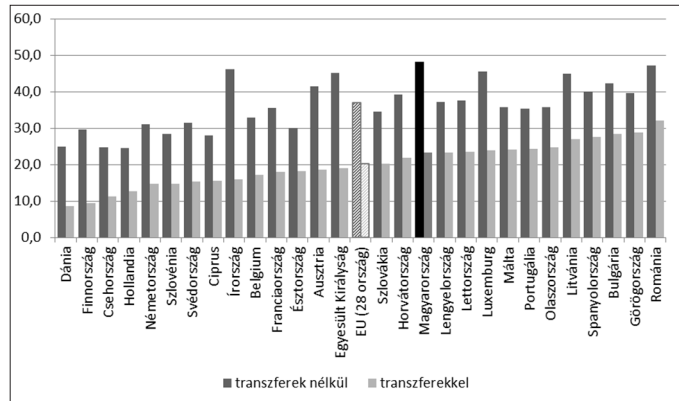
⁴A szegénységi arány gyerekekre számított értéke azt mutatja meg, hogy a szegény családokban élő gyerekek száma hogyan viszonyul az összes gyerek számához képest.

⁵KSH: *A háztartások élet-színvonala*. 2014. i. m.

lagánál kisebb, tehát viszonylag kedvezőnek mondható, ez azonban megtévesztő lehet a szegénység jelentőségének megítélésében. A szegénységi arány mutatója ugyanis egy adott ország *jövedelemeloszlásának* sajátosságairól tájékoztat minket, nem pedig arról, hogy milyen életszínvonalon élnek az országban a szegények. Ezért lehet az, hogy például Luxemburgban a szegénységi arány mértéke még kicsivel magasabb is, mint Magyarországon, miközben a szegénységi küszöböt jelentő jövedelem vásárlóerő-paritáson³ számított értéke a magyar hasonló érték közel négyszerese.

Amíg a teljes népességre számított szegénységi arány tekintetében Magyarország nem áll rosszul az Európai Unió országok viszonylatában, addig a mutató gyerekekre számított értéke ennél jóval nagyobb, 24,4 százalék,⁴ ami európai viszonylatban is a magasabbak közé tartozik.⁵ A gyermekszegénység és az országos szegénység közötti nagy eltérés elsősorban annak tulajdonítható, hogy egyfelől a szegény családokban átlagosan több a gyerek, másfelől a magasabb gyerekszám — a három vagy több gyerek — lényegesen növeli a szegénységi kockázatot. Ezt a gyermekes családoknak juttatott társadalmi transferek csak részben tudják ellensúlyozni. Ezek annyiban hatásosak, amennyiben jelentősen, mintegy felére csökkentik a gyermekszegénységi arányt, ami ezek nélkül az Európai Unió legmagasabb értéke, 48,2 százalék lenne. (1. ábra) Másfelől azonban nem eléggé hatásosak, hiszen még a különböző juttatások mellett is a gyerekek közel egynegyede, mintegy 420 ezer kiskorú él szegénységben.

1. ÁBRA: GYERMEKSZEGÉNYSÉGI ARÁNY TÁRSADALMI JUTTATÁSOKKAL ÉS AZOK NÉLKÜL, 2012-BEN*

*Eurostat EU-SILC. Országok közötti összehasonlításra a legfrissebb adat a 2013. évi felvételtől áll rendelkezésre, amely a 2012. évi jövedelmekre vonatkozik.

A 2008-as gazdasági válság hatása

A 2008 óta tartó gazdasági-pénzügyi válság Európa-szerte növelte a szegénységben élők arányát. Hasonló a helyzet nálunk is, csakhogy amíg ennek következtében az európai gazdagabb országokban a ráta néhány tized százalékos emelkedést mutatott, addig Magyarorszá-

⁶KSH: *A háztartások élet-színvonala*. 2014; i. m.

⁷Súlyos anyagi deprivációról azoknál a háztartásoknál beszélünk, amelyekre az alábbi 9 tényező közül legalább 4 jellemző: hiteltörlesztési vagy rezsihátralékuk van; lakásukat nem tudják megfelelően fűteni; váratlan kiadást nem tudnának fedezni; nem telik kétnaponta húsételre; nem telik évi egyheti üdülésre; anyagi okokból nincs: gépkocsijuk; mosógépük; színes tévéjük; telefonjuk. Nemrégiben kidolgoztak egy hasonló, de kifejezeten a gyerekek szükségleteire fókuszáló indikátort is. Az úgynevezett gyermek nélkülözési index szintén utolsó előtti helyre rangsorolja Magyarországot az Európai Unió országok között. UNICEF: *Child well-being in rich countries. A comparative overview. Innocenti Report Card 11*, UNICEF Office of Research, Florence, 2013; http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf

⁸KSH: *A háztartások élet-színvonala*. 2014; i. m.

⁹Eurostat EU-SILC: *Income and Living Conditions Database*. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database>

gon több mint két százalékos — a gyereknépességre számítva pedig 4 százalékos — volt a növekedés. A válságon lassan túl lesziünk, azonban a jövedelmi szegénységben élők arányában — több más EU-országhoz hasonlóan — egyelőre nálunk sem tapasztalható csökkenés.

A relatív jövedelmi szegénység fenti mutatója a gyermekszegénység mint társadalmi probléma megértéséhez és kezeléséhez legfeljebb kiindulópontul szolgálhat, azonban nem tájékoztat sem annak okairól, sem következményeiről. A nemzetközi statisztikákban ezért az elmúlt két évtizedben fontos fejlesztések történtek, amelyek a szegénység elleni küzdelem monitorozását és a szükséges beavatkozási pontok azonosítását szolgálják. Ilyen fejleménynek tekinthető például az, hogy az Európai Unió az Európa 2020 Stratégia fő indikátorai között immár egy szélesebb értelmezést lehetővé tévő összetett mérőszámot használ, az úgynevezett szegénységnek vagy társadalmi kirekesztődésnek kitett népesség arányát. Ez a mutató a jólét anyagi dimenzióját a jövedelmi szegénység mellett a *munkaerő-piaci helyzettel* és az *anyagi nélkülözéssel* is méri. Az előbbi használata már csak azért is indokolt, mert egy háztartás jövedelmi helyzete leginkább attól függ, hogy a háztartástagoknak van-e munkájuk vagy sem. A nagyon alacsony munkaintenzitás — a rövid ideig és/vagy alacsony óraszámú foglalkoztatottság —, amelyet más néven munkaszegénységnek hívunk, lényegesen növeli ugyanis a szegénység kockázatát. Magyarországon a gyerekek 14,7 százaléka él munkaszegény háztartásban, ahol a felnőtt családtagok az éves létszámú munkaidőnek csak legfeljebb ötödében dolgoznak.⁶

Amíg az alacsony munkaintenzitás a jövedelmi szegénység egyik legfőbb okáról tájékoztat, addig az anyagi nélkülözés, a depriváció a közvetlen következményekről: arról, hogy mire telik és mire nem a szegény családokban. A magyar adatok ebben a tekintetben igen rossz helyzetet mutatnak: a gyerekek közel egyharmada (32,4 százalék) él súlyos anyagi deprivációval⁷ jellemezhető háztartásban.⁸ Ezen a területen az EU-n belül sereghajtók vagyunk: csak Bulgáriában mértek a miénknél magasabb deprivációs értéket. Néhány indikátor esetében különösen magas a nélkülözők aránya: a gyermekes háztartások egyharmadának gondot okoz a számlák befizetése, kétharmaduk nem engedheti meg magának, hogy a család egy hétre elmenjen nyaralni, négyötödük képtelen lenne egy váratlan, nagyobb összegű kiadást fedezni.⁹ A számok nagysága jelzi, hogy nemcsak a szegény családok kénytelenek nélkülözni, de a középrétegek viszonylagos anyagi jóléte is igen törekeny alapokon nyugszik.

A fenti három indikátorból (jövedelmi szegénység, munkaszegénység, anyagi depriváció) előállított fő stratégiai mutató tekintetében Magyarország vállalása az volt, hogy 2020-ra, azaz tíz év alatt országosan 450 ezer fővel csökkenteni a szegénységnek vagy társadalmi kirekesztődésnek kitettek számát.¹⁰ Egyelőre — az európai uniós országok többségéhez hasonlóan — inkább távolodunk ettől a céltől, mintsem közelednénk hozzá.

¹⁰A fenti érték az ország teljes lakosságára vonatkozóan lett megállapítva, ezen belül külön a gyerekekre nem határozta meg célértékét.

¹¹A gyerekek egészségére és az egészségi kockázatokra vonatkozó indikátorok közül az alábbiak mutatnak különösen kedvezőtlen értékeket: csecsemő- és gyerekhaldósági ráta, alacsony születési súly, tinédzserkori terhesség, dohányzás, alkoholfogyasztás. UNICEF: *Child well-being in rich countries*, i. m.

¹²A rossz lakókörülményeket az alábbi mutatók alapján állapították meg: a lakások túlszűfolttsága, rossz lakásmínőség (nedves, sötét vagy alacsony komfortfokozatú lakás). UNICEF: *Child well-being in rich countries*, i. m.

¹³A szubjektív jólétet kérdőíves felméréssel, a tinédzser gyerekek étellel való elégedettségével mérték. UNICEF: *Child well-being in rich countries*, i. m.

A nemzetközi összehasonlító kutatásokban az is fontos fejlemény, hogy az alapvetően az anyagi szegénységre fókuszáló koncepciót egyre inkább felváltja a *gyermekjól-lét többdimenziós értelmezése*, amely olyan nem-anyagi tényezőket is figyelembe vesz, mint az egészség, oktatás, életmód, lakhatási körülmények, biztonság, társas kapcsolatok, vagy éppen a szubjektív jól-lét mértéke. Egyelőre nincs konszenzus a kutatók között arra vonatkozóan, hogy ezeknek mérésére mely konkrét mutatókat érdemes használni. Az azonban a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokból rendre kitűnik, hogy Magyarország nemcsak az anyagi jól-lét dimenzióiban mutat rossz eredményeket, de néhány egyéb téren is jelentős a lemaradásunk. Kedvezőtlen mutatószámainkkal Európa sereghajtói között vagyunk olyan területeken, mint például a gyerekek egészségi állapota,¹¹ a családok lakáskörülményei,¹² vagy a gyerekek szubjektív jól-léte.¹³ Az átlagosnál jobb helyzetet elsősorban azok az indikátorok mutatnak, amelyekre az állami szabályozás közvetlen hatással van, mint például a kötelező oltások bevezetésének eredményeképpen a magas beoltottsági ráta, vagy a tankötelezettségi korhatar szabályozása következtében a kedvező középfokú beiskolázási arány. Ez utóbbival kapcsolatban ugyanakkor azt is tudjuk, hogy hiába kezdik el sokan a középiskolát, ez nem garancia sem arra, hogy be is fejezik azt, sem pedig arra, hogy a középfokú oktatásból kikerülők a munkaerőpiacon hasznosítható tudással fognak rendelkezni. Mielőtt azonban a problémákra és lehetőségekre rátérnénk, néhány gondolat erejéig szót kell ejtenünk a mélyszegénységről is.

Mélyszegénység, nyomor

A szegénység legsúlyosabb, mégis sokak számára láthatatlan szintje a mélyszegénység, a nyomor. Ezeket a kifejezéseket használva nem pusztán fokozati különbségről beszélünk, hanem ennél többről: az élet szintje minden területén megnyilvánuló, legtöbbször tartósan meglévő hátrányok együtteséről, amely helyzetet éppen többdimenziós és komplex jellege miatt nagyon nehéz kezelni. Sokan azt hiszik, hogy a nyomor csak a roma családoknál fordul elő. Valóban, arányuk felülreprezentált a legrosszabb helyzetben lévők körében, de a nem romák között is találunk végletes szegénységben élőket. Ez utóbbi esetekben gyakran egyéni életsorsok állnak a mélyszegénység kialakulásának hátterében, míg a romáknál ebben a csoportszintű jellemzőknek — a szegregáltság, a többségi társadalom előítéletei — nagyobb szerep jut.

A mélyszegénységben élő családoknál az alacsony egy főre eső jövedelem többnyire olyan mértékű anyagi deprivációval párosul, amely gyakran az alapvető szükségletek kielégítését sem teszi lehetővé. Az ilyen háztartásoknak egyáltalán nincsenek megtakarításaik, gyakoriak a rezsitartozások, amelyek könnyen vezetnek a közművek kikapcsolásához. Télen a fűtés okozza a legnagyobb gondot, különösen ott, ahol a házak leromlott állaga miatt ez még az átlagosnál is nagyobb költségtételt jelent; van, hogy a családok ilyenkor össze-

költöznek, hogy kevesebb lakást, házat kelljen fűteni. Jellemző az egyoldalú táplálkozás, amikor a hónap nagyobb részében a kenyér-krumpli-tészta különböző variációja kerül az asztalra, de nem ismeretlen az időszakos vagy akár a rendszeres éhezés sem, amikor még ezekből az ételekből sem jut elég. Az a tapasztalat, hogy a gyerekek étkezése ilyenkor is prioritást élvez a családokban. Ennek ellenére, egy nemrégiben lezajlott kutatásunk szerint ma Magyarországon legalább 36–54 ezer olyan gyerek van, akiről feltételezhető, hogy többé-kevésbé rendszeresen nem kap eleget enni, az időszakosan elégtelen táplálékhoz jutók („kríziséhezők”) száma pedig mintegy 200 ezer főre tehető.¹⁴ Gondot okoz a gyerekek öltöztetése is, elsősorban téli meleg kabátból és megfelelő cipőből, csizmából van hiány.

Az alapvető életfeltételek hiányosságai miatt a mélyszegény családok gyerekeinél gyakoriak a különböző betegségek: télen elsősorban az akut felső-légúti megbetegedések, amelyek gyakran kezeletlenül maradnak, ha a családnak nincs pénze beutazni az orvoshoz vagy kiváltani a gyógyszert. A nem megfelelő táplálkozás következményei vitamin-és ásványianyag-hiányban (például vashiányban), alulfejlettségben vagy az egyoldalú, szénhidrátközpontú étkezés miatti túlsúlyosságban jelentkeznek.

A mélyszegénység gyerekkori megtapasztalása az egész életre kihathat. Az éhező gyerek kevésbé tud odafigyelni az órán, hamarabb elfárad, kevésbé barátkozik és kooperál másokkal.¹⁵ Az tehát, ami a külső szemlélő számára figyelmetlenségnek, érdektelenségnek, magatartási problémának látszik, gyakran nem más, mint egyfajta hiánytünet. Minél kisebb a gyerek, annál maradandóbb az a károsodás, amelyet a nyomor okoz számára. Az agykutatások ugyanis kimutatták, hogy a korai életszakaszban a súlyos anyagi nélkülözéssel együtt járó hiányállapotok — csakúgy, mint az elhanyagolás, a fizikai bántalmazás, az anya súlyos depressziója — folyamatos toxikus stresszt jelentenek a kicsik számára, amely károsítja az agyszerkezet fejlődését. Ez a későbbiekben maradandó problémákat okozhat a tanulásban, a viselkedésben, valamint a testi és mentális egészségben.¹⁶

A mélyszegénység gyakran láthatatlan. Nem csak azért, mert nem találkozunk vele mindenhol, hiszen a nélkülözésnek ez a szintje elsősorban — bár nem kizárólag — a válságövezetek falvaiban és városi szegregátumaiban tapasztalható. Azért is láthatatlan sokak számára, mert a túléléshez szükséges javak mindennapi előteremtése olyan sajátos életmódot és fogyasztási mintázatot eredményez, amelynek egyes jegyeiről nem a szegénységre asszociálunk. Kővér kisgyereket látva nem a nélkülözés, hanem a jólét jut eszünkbe, holott az gyakran a kényszerűen egyoldalú táplálkozás következménye. Az áruval megrakott bevásárlókosarak sem a szegénység képzetét keltik, még ha a boltban látott családnak két hét múlva már alig kerül ennivaló az asztalára. Sok mélyszegény családot ér az a vád, hogy nem tud beosztóan élni: amikor pénz áll a házhoz, van enni-innivaló bőven, a gyerekek csokit, kólát is kapnak, a hónap má-

¹⁴Husz Ildikó – Marozsán Csilla: *Szociális nyári gyermekétkeztetés – egy rendelet tanulságai.* *Esély*, 2014/5. 55–77.

A gyerekkori mélyszegénység az egész életre kihathat

¹⁵Larry L. Howard: *Does food insecurity at home affect non-cognitive performance at school? A longitudinal analysis of elementary student classroom behavior.* *Economics of Education Review* 30, 2011, 157–176.

¹⁶Center on the Developing Child: *Core concepts in the science of early childhood development.* Harvard University. 2009; <http://developingchild.harvard.edu/>

sodik felében azonban a bőségből már semmi sem marad. Ebben a tanulmányban nincs mód annak részletes elemzésére, hogy hogyan vezet a nyomor a „mának élni” életszemlélethez, azt mindenesetre érdemes figyelembe venni, hogy a szegény családok és gyerekeik is ugyanabban a fogyasztói társadalomban élnek, mint szerencsésebb helyzetű társaik. Ugyanúgy találkoznak a reklámokkal, amelyek azt sugallják, hogy a boldogsághoz elengedhetetlen bizonyos termékek — adott fajta üdítő, édesség, márkás ruha, cipő — megléte. A szülők vágya pedig természetes, amikor a boldog gyerekkort, de legalábbis az azonnali örömet szeretnék megadni gyerekeiknek azzal, hogy esetenként erejükön felül is megvásárolják ezeket a cikkeket, vagy még gyakrabban ezek olcsóbb és silányabb másolatait, még ha ehhez le is kell csípni az amúgy is elégtelen kosztprézből.

Az ország gazdasági fejlettsége egyetlen gyermek éhezését vagy elégtelen ruházatát, egyetlen család nyomorát sem indokolná. A probléma gyökere tehát nem itt, hanem a szociális ellátórendszer nem megfelelő működésében keresendő, amely a lyukas szociális hálóért felelős. A mélyszegénység nemcsak a gyermek testi növekedését veti vissza, de a szellemi-értelmi és a szociális készségeinek fejlődését is, ezért az egészséges gyerekkor biztosításához a szegénységnek ezt a szintjét mihamarabb fel kell számolni. Közös érdekünk és felelősségünk ez a gyerekeink jövőjéért, olyan beruházás, amelynek megtérülését biztosra vehetjük.

Lelki szegénység?

Ahogy az az új alaptörvényben is szerepel, minden gyereknek „joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz” (XVI. cikk 1.bek). Amíg az első két tényező esetében nagyjából egyetértés van szakemberek, politikusok és laikusok között abban, hogy mi számít megfelelő környezetnek a gyerekek számára, addig az kevésbé látszik széles körben ismertnek, hogy mik a feltételei a megfelelő erkölcsi, norma- és értékrendszerbeli fejlődésüknek.

A közvélekedésben gyakran találkozunk olyan nézetekkel, melyek szerint a (mély)szegénység hátterében valamilyen felelőtlen, deviáns, vagy immorális viselkedés áll. Ez a vélemény, amely végső soron a (mély)szegényeket magukat hibáztatja a sorsukért, makacsul tartja magát annak ellenére, hogy ma már számos ezt megkérdőjelező kutatási eredménnyel rendelkezünk. Egy sor vizsgálat kimutatta, hogy bizonyos irracionálisnak, felelőtlennek látszó gondolkodási minták, erkölcsstelennek tekintett viselkedési jellemzők kialakulása nem a szegénység oka, hanem *következménye*. Már az anyagi erőforrások átmeneti szűkösége is jelentős mértékben korlátozza az ember kognitív kapacitását és teljesítményét, akadályozza az ésszerű gondolkodást és a jó döntés meghozatalát.¹⁷ A tartós szegénységnek ezen felül további pszichológiai következményei is vannak: egyfajta krónikus stresszt

¹⁷Anandi Mani és mtsai:
*Poverty impedes
cognitive function.*
Science, Vol. 341, 30 Aug.
2013, 971–980.

¹⁸Johannes Haushofer – Ernst Fehr: *On the psychology of poverty*. Science, Vol. 344, Issue 6186, 2014, 862–867.

¹⁹Nina Mulia és mtsai: *Social Disadvantage, Stress, and Alcohol Use Among Black, Hispanic, and White Americans: Findings From the 2005 U.S. National Alcohol Survey*. Journal of Studies on Alcohol and Drugs, Nov. 2008, 69(6): 824–833.; WHO: *Systematic review of the link between tobacco and poverty*. 2011; http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44453/1/9789241500548_eng.pdf

²⁰Kozma Judit: *A szegénység pszichológiai vonatkozásai*. Esély, 2003/2. 15–30.

²¹TÁRKI: *Jól nézünk ki (...?) Háztartások helyzete a válság után*. TÁRKI Monitor Jelentések 2014; http://www.tarki.hu/research/hm/monitor2014_teljes.pdf

jelent az egyén számára, amely nem csak a kockázatkerülő magatartásért és a rövid távú gondolkodásért felelős,¹⁸ de a stresszel járó szorongás növeli bizonyos addikciók (például túlzott alkoholfogyasztás, dohányzás) és a mentális betegségek előfordulását is.¹⁹ Mindezt súlyosbítja, hogy a szegények kevésbé férnek hozzá azokhoz az egészségügyi szolgáltatásokhoz, amelyek ezeket a problémákat hatékonyan kezelni tudnák. Egyes kutatási eredmények arra is figyelmeztetnek, hogy a tartósan fennálló mélyszegénység, az ennek következtében meginduló társadalomból való „kiilleszkedés” olyan további életmód- és viselkedési minták megjelenésével is járhat, mint a felelősségvállalás hiánya, a megállapodások be nem tartása, az élszűkítő magatartás, az agresszió, vagy akár a bűnözés. Ezek a deviáns, immorális és gyakran irracionálisnak tűnő viselkedések a marginális helyzetben lévők számára — az anyagi, kulturális, kapcsolati és egyéb erőforrások hiányában — valójában a túlélést szolgáló hatékony, racionális stratégiák.²⁰

A fenti tudományos eredmények ellenére ma még viszonylag keveset tudunk a szegénység és az értékek, normák, viselkedés összefüggéseiről. Ahhoz azonban már a mai tudásunk is elég, hogy lássuk: a szegénységben, különösen pedig a mélyszegénységben felnövő gyerekek a gyermekkori szocializáció szempontjából is hátrányban vannak, hiszen otthon kisebb eséllyel találkoznak a felnőttkori sikeres beilleszkedéshez szükséges gondolkodási, probléma-megoldási, viselkedési mintákkal. A súlyos nélkülözés ráadásul nemcsak közvetve, a szocializáción keresztül okoz károkat, de amint arról már szó volt, közvetlenül is befolyásolja a gyerekek viselkedését, veszélyezteteti biológiai és pszichológiai fejlődésüket.

Felelőségek és feladatok — ki mit tehet a gyermekszegénység felszámolásáért?

A gyermekszegénység kockázatát növelő társadalmi és területi tényezők köre jól ismert. Nagyobb eséllyel lesz nélkülöző az a gyermekes család, ahol a szülők alacsony iskolai végzettségűek és/vagy nincs rendszeres munkájuk. Gyakoribb a szegénység az egyszülős családokban, valamint ott, ahol három vagy több gyereket nevelnek. Kiemelkedően gyakori a roma családokban, ahol a kockázati tényezők halmozottan jelentkeznek. Ezen felül a szegénység területi eloszlásában érvényesül egyfajta települési lejtő is: Budapesten és a megyeszékhelyeken az átlagosnál kisebb, a kisvárosokban, különösen pedig a községekben nagyobb a szegény családok előfordulásának esélye.²¹ Ezek a kockázati tényezők jelzik azokat a legfontosabb mechanizmusokat — alacsony iskolázottság miatti rossz munkaerő-piaci helyzet és alacsony jövedelemtermelő képesség, nem eléggé hatékony családtámogatási rendszer, etnikai alapú diszkrimináció, a minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés területi különbségei —, amelyek különböző mértékben felelősek a szegénység kialakulásáért és tartós fennmaradásáért. A jelenlegi kormányzati beavatkozások elsősorban

²²Budapest Intézet:
*Tartós munkanélküliség
a visegrádi országokban:
tévutak és megoldások.*
Tények és Javaslatok
2014. 1; [http://www.
budapestinstitute.eu/
uploads/BI_tenyek_
javaslatok_2014.1.pdf](http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_tenyek_javaslatok_2014.1.pdf)

²³Köllő János:
A pálya szélén. Iskolázatlan munkanélküliek a poszt szocialista gazdaságban. Osiris, Budapest, 2009.

²⁴OECD: *Education at a Glance 2013: OECD Indicators.* OECD Publishing.
[http://www.oecd.org/edu/
eag2013%20%28eng%
29-FINAL%2020%
20June%202013.pdf](http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29-FINAL%2020%20June%202013.pdf)

²⁵Kéződi Gábor – Surányi Éva: *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai. A hátrányos helyzetű tanulók oktatási integrációs programjának hatásvizsgálata, 2005–2007.* Educatio, Budapest, 2008; [http://old.wekerle.gov.hu/
download.php?doc_id=2072](http://old.wekerle.gov.hu/download.php?doc_id=2072)

Térségek

az iskolázottság és foglalkoztathatóság növelésével, valamint az intézményi ellátottság területi egyenlőtlenségeinek mérséklésével igyekeznek a gyermekszegénység mértékét csökkenteni.

Az oktatás jelentőségét a szegénység kezelésében nem lehet eléggé hangsúlyozni. Elég csak arra gondolnunk, hogy az alacsony iskolázottak körében a tartós munkanélküliek aránya az országos átlag közel négyszerese,²² márpedig ahogy már említettük, a rossz munkaerő-piaci helyzet az egyik legfontosabb szegénységikockázat-növelő tényező. Nem csak az iskolázottság szintjét szükséges azonban javítani, de az oktatás — különösen az alapfokú oktatás és a szakképzés — színvonalát is. A foglalkoztathatóságot ugyanis jelentősen gátolja, hogy évről évre újratermelődik egy alacsony iskolázottságú réteg, amely a közoktatási rendszerből úgy kerül ki, hogy nem rendelkezik még a munkaerőpiacon szükséges alapkészségekkel sem.²³

Azt, hogy melyik fiatal hullik ki túlságosan hamar az oktatási rendszerből, Magyarországon európai mércével szokatlanul nagymértékben befolyásolja a családi háttér: a szülők anyagi helyzete és/vagy iskolázottsága.²⁴ Ez azt jelzi, hogy nálunk az iskola intézménye nem képes azt a hátránykompenzáló funkciót ellátni, amelyet a szegénység újratermelődésének megakadályozása érdekében várunk tőle. Különösen igaz ez a mélyszegénységben élők esetében, ahol a pedagógusok igen komplex hátrányokkal — alacsony jövedelem, rossz lakáskörülmények, iskolázatlan szülők, rossz egészségi állapot — érkező tanulókkal találkozhatnak. Ezeknek a problémáknak a kezelésére az iskolák jelentős része úgy tűnik, nem rendelkezik megfelelő eszközökkel, pedagógiai módszerekkel. A megoldást sokszor az ilyen környezetből érkező — többségében roma — tanulók elkülönítésében, iskolán belüli vagy iskolák közötti szegregációjában látják, mondván hogy így a „problémás” gyerekek legalább a többiek előrehaladását nem akadályozzák. Egy nemrégiben végzett vizsgálat azonban kimutatta, hogy megfelelő pedagógiai eszközökkel, integrált oktatás mellett is csökkenthető a hátrányos helyzetű tanulók lemaradása úgy, hogy közben a jobb helyzetű tanulók eredményei sem romlanak.²⁵ Azt pedig nem kell hangsúlyozni, hogy a társadalmi integráció szempontjából milyen előnyei vannak annak, ha a különböző helyzetű gyerekek nem egymástól izoláltan, hanem együtt nőnek fel, minden nap tanulva az együttélés szabályait és mikéntjét.

A helyzetet az is súlyosbítja, hogy a mélyszegény családok elsősorban az ország azon leszakadó régióiban koncentrálódnak, ahol a pedagógus munkáját segítő szakemberek száma és a minőségi szolgáltatások elérhetősége az átlagosnál sokkal rosszabb. Ezekben a térségekben alig van gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, iskolapszichológus, iskolai szociális munkás, gyermekorvos, de a családsegítői, védőnői kapacitások sem állnak arányban az ellátásra szorulókkal számával. Ezen szakemberek együttműködő segítsége nélkül a szociális problémák túlnyomó része az iskolában csapódik le, amelyek kezelésében a magára hagyott pedagógus meglehetősen eszköztelen.

²⁶Husz Ildikó:
Ethnic differences in poor parents' educational expectations and parental practices — the case of Hungary. Paper presented at the „Differences, Inequalities and Social Imagination” Conference of the European Sociological Association, Prague, 25–28 August 2015.

²⁷M. D. R. Evans és mtsai: *Family scholarly culture and educational success: Books and schooling in 27 nations.* Research in Social Stratification and Mobility, Vol. 28, Juin 2010, DOI: 10.1016/j.rssm.2010.01.002; Joseph L. Mahoney – Robert B. Cairns: *Do extracurricular activities protect against early school dropout?* Developmental Psychology, Vol 33 (2), Mar. 1997, 241–253.

Biztos Kezdet Gyerekházak

Amíg a kutatók — a szülőkkel egyetemben — az iskolákat vagy általában az oktatási rendszert hibáztatják a diszfunkcionális működésért, addig a tanítók, tanárok a szülői felelősséget kérik számon. Soka úgy látják ugyanis, hogy a mélyszegénységben élő, különösen pedig a roma családokban a szülők kevésbé ambíciózusak a gyerekek iskolai pályafutását illetően, és a gyerekeket sem érdekli az iskola. Kutatási eredményeink azonban azt mutatják, hogy elsősorban nem az ambíciókkal van a baj, hiszen azok a romák esetében is viszonylag magasak.²⁶ A problémát inkább az jelenti, hogy a szülők gyakran nem rendelkeznek azokkal a nevelési ismeretekkel és kulturális gyakorlatokkal, amelyek szükségesek a gyerek iskolai sikerességéhez, és amelyekkel a végzettségre vonatkozó ambíciók elérhetőek. Nemzetközi kutatási eredmények igazolják, hogy az, hogy van-e könyv a családban, olvasnak-e otthon a gyerekek mesét, lehetővé teszik-e számára, hogy részt vegyen iskolán kívüli programokon, mind javítják a gyerek iskolai teljesítményét és ezzel csökkentik a valószínűségét a korai iskolai lemorzsolódásnak.²⁷ Ezzel azonban a szülők egy része kevésbé van tisztában, illetve kevésbé képes a családban biztosítani a gyerekek számára a megfelelő kognitív stimulusokat.

Mindez azt jelenti, hogy az oktatás mint szegénységcsökkentő eszköz kapcsán nagyon sok feladatot kell megoldani. Egyfelől fejleszteni kell a közoktatás pedagógiai színvonalát, beleértve az iskolai integráció módszereinek elterjesztését és a szegregáció megszüntetését is. Másfelől, ahol az nem áll rendelkezésre, ott ki kell építeni az oktatási intézmények helyi szolgáltatási környezetét, amelyben a pedagógus nem egyedül, hanem megfelelő szociális és egészségügyi szakemberekkel partnerségben tudja végezni a feladatát. Ezen felül nemcsak a gyerekek, hanem a szülők kompetenciáit is fejleszteni kell, erősítve ezzel a családot nevelési funkciójának ellátásában. Ez utóbbi feladat már csak azért sem egyszerű, mert a közoktatás, de a felnőttoktatás eszköztárához képest is más pedagógiai módszereket és intézményi kereteket igényel.

Az elmúlt években Magyarországon több olyan program indult, nagyrészt az Európai Unió támogatási forrásoknak köszönhetően, amely az oktatás területén kívánt a szegénység újratermelődésébe beavatkozni. Ide sorolhatók például azok a projektek, amelyek a lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás csökkentését, valamint a hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulásának elősegítését célozzák a közoktatás korszerűsítése, az integrált pedagógiai módszerek kidolgozása és elterjesztése, tanodák létrehozása, valamint mentorálási- és ösztöndíj-programok révén. Előremutató az is, hogy megjelentek a koragyermekkorra fókuszáló programok, hiszen kutatásokból tudjuk, hogy minél korábbi életkorban történik a beavatkozás, annál nagyobb annak hozadéka. Ezek közül kiemelendő a Biztos Kezdet Gyerekházak létrehozása, amelyek a 0–5 éves gyerekek képességgondozását és szülei nevelési kompetenciáinak erősítését

egyszerre végzik. Ennek az intézménynek a létrejötte igazi sikertörténet, amennyiben — több más, Európai Unió támogatásból létrejött szolgáltatástól eltérően — sikerült beépülnie az állami ellátórendszerbe, így finanszírozása ma már hazai forrásból történik.

Gyerekesély Program

A számos, egy-egy problématerületre koncentrálnó beavatkozás mellett nagyságrendje és komplexitása miatt is érdemes kiemelni a Gyerekesély Programot, amelynek koncepcióját 2006-ban Ferge Zsuzsa akadémikus vezetésével egy kutatókból és más szakemberekből álló csoport dolgozta ki. A területi egyenlőtlenségek csökkentésére fókuszáló program egyik újdonsága, hogy nemcsak hogy szakít a korábbi, oktatási *vagy* szociális *vagy* egészségügyi stb. beavatkozásokban gondolkodó ágazati logikával, hanem kifejezetten épít az egyes ágazatok együttműködésére. Eddig 23 leghátrányosabb helyzetű kistérség²⁸ kapott támogatást ahhoz, hogy a helyi szükségletek azonosítása után megtervezze és beindítsa a gyerekek megfelelő fejlődéséhez és jól-létéhez szükséges szolgáltatásokat, programokat. Az összesen mintegy 13 milliárd forintnyi támogatást a kistérségek részben a súlyos szakemberhiány enyhítésére (fejlesztő pedagógus, pszichológus, gyógytornász, szociális munkás, gyermekorvos stb. alkalmazása), részben pedig a szolgáltatásoknak helyet adó terek kialakítására, közösségi és szabadidős programokra, prevenciós és egészségügyi tevékenységekre, korrepetálásra és tanoda jellegű foglalkozásokra, nyári táborokra, valamint Biztos Kezdet Gyerekházak létrehozására fordították. Több olyan kistérségre jutottak el így gyerekprogramok vagy létesült gyerekeknek szóló szolgáltatás, ahol korábban ilyesmi egyáltalán nem volt, de a támogatásból a jobban ellátott települések is tudták bővíteni kapacitásait, javítani tevékenységük színvonalát.

²⁸A támogatott kistérségek többsége a határszélen, rosszul megközelíthető helyeken van, ahol az országos átlagot jóval meghaladó szintű a szegénység.

Finanszírozási nehézségek

Sajnos, jelenleg a program éppen a projekt-alapú finanszírozás nehézségeitől szenved: a pályázati időszak lezárult, így pénz hiányában a gyerekfoglalkozások, táborok, programok elmaradnak, a szakemberek új munkahely után néznek. A két, illetve három éves projektek ugyanis nem váltak, nem is válhattak önfenntartóvá, hiszen ezekben a térségekben a programok, minőségi szolgáltatások költségeit sem az elszegényedett önkormányzatok nem tudják vállalni, de azok a célcsoportot jelentő hátrányos helyzetű családok anyagi helyzete miatt piaci alapon sem finanszírozhatók. Úgy tűnik, a kormányzat jövőre kész újraindítani a programot, azonban a folytatásról az elképzelések továbbra is projekt-alapon, néhány éves időtartamra szólnak. Ez a projekt-szemlélet és az ebből következő folytonosság-hiány, amely nemcsak a Gyerekesély Programot, de más európai uniós támogatásból finanszírozott projekteket is jellemez, erősen rontja a gyerekekbe való beruházás hatékonyságát, csökkenti, vagy akár le is nullázhatja a nehezen elért eredményeket. Az állam felelőssége a gyermekszegénység csökkentésében tehát nemcsak abban áll, hogy kezdeményezi, beindítja a kedvező folyamatokat, hanem abban is, hogy a szakmai munkához nélkülözhe-

A gyermekszegénység csökkentése közös ügy

tetlen folytonosság megteremtésével hosszabb távon biztosítja az eredmények fenntartását, a pozitív hatások érvényesülését. Csak a türelmes és kitartó állami jelenléttől várható a gyerekek esélyeinek valódi növelése, a szegénységi ciklus megtörése.

A fentiekből úgy tűnhet, hogy csak az államnak van felelőssége a gyermekszegénység csökkentésében. Ez azonban nem így van, ez közös ügy, amelyben mindenki megtalálja a saját feladatát. A tudomány elsősorban azzal segít, ha minél pontosabban azonosítja a szegénységhez vezető és az azt fenntartó összefüggéseket és mechanizmusokat, felkutatja és bemutatja a beavatkozási lehetőségeket, azok várható pozitív és negatív hatásaival együtt. A civil és egyházi szervezeteknek nemcsak a kormányzat látóugarán kívül eső problémák, igények kihangosításában jut fontos szerep, de a nehézkés állami gépezethez képest nagyobb rugalmasságuk, gyorsabb reagáló képességük miatt egyedülállóan hatékonyak tudnak lenni atipikus, egyedi helyzetek, krízisek megoldásában, amire a szegénység kapcsán gyakran van szükség. Manapság a civilek és az egyházak ennél jóval többet is tesznek: állami feladatokat vállalnak fel, amikor óvodákat, iskolákat, kórházakat működtetnek, gyermekotthonokat és hajléktalanszállókat tartanak fenn. Tevékenységük ott eredményes igazán, ahol a gyermekeket ellátó önkormányzati és állami intézmények elfogadják, partnerként tekintik őket. A gyermekszegénység csökkentésének ügye ugyanis nagyban múlik a helyi szereplők hozzáállásán is. Azon, hogy az adott polgármester, pedagógus, családsegítő, védőnő, orvos stb. mennyire akar és tud együttműködni, mennyire tudja saját munkáját egy nagyobb összefüggésrendszerben értelmezni, mennyire tudja félretenni előítéleteit és szakmai elfogultságát annak érdekében, hogy a rá bízott gyerekek és gyerekes családok helyzete jobb legyen. Tapasztalataink azt mutatják, hogy ezen a területen van még tennivaló bőven.

Az egyéni felelősség

Végül szót kell ejteni az egyén feladatairól is. A szociális szakma időnként talán túlságosan is hangsúlyozza a társadalom felelősségét a szegénység újratermelődésében, miközben az egyéni felelősség — szegényeké és nem szegényeké egyaránt — háttérbe szorul. Holott az egymásra figyelés, a másokra szánt idő, a törődés, az önzetlenség gyakorlásának lehetősége a családon belül, a helyi közösségben és a szélesebb társadalomban, anyagi helyzetétől függetlenül mindenki számára adott. Ezek mellett, hogy konkrét hasznot jelentenek annak, aki részesül belőlük, az egész társadalom számára értékes erőforrást hoznak létre, a szolidaritás kultúráját, amelynek értéke akkor mutatkozik meg a leginkább, amikor más erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre. Ha mással nem, ezzel mindenki hozzájárulhat a gyermekek és felnőttek számára jobb élet megteremtéséhez.

Gyerekszegénység

A szerző szociológus, pszichopedagógus, az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociális Munka Tanszékének vezetője.

A gyerekszegénység az elmúlt időszakban meghatározó témájává vált a hazai sajtónak éppen úgy, mint a hazai és külföldi, nemzetközi szakmai és politikaformáló szakirodalomnak. Az utóbbi területen ez jóval hosszabb múltra tekinthet már vissza. Évtizedek óta záporoznak a tények, a tudományos tapasztalatok és eredmények arra vonatkozóan, hogy miért kell kitüntetett, ha úgy tetszik privilegizált elsőbbséget adni a gyerekekre irányuló közpolitikáknak. Mindezek a tények és az azok alapján leírható beavatkozási szükségletek nem csupán morális tételezésekhez vezetnek el — a gyermeki jogokat sérti a nélkülözésben töltött gyermekkor —, hanem azt is alátámasztják, hogy minden társadalom elsődleges érdeke a gyerekekbe, a gyerekkorba történő beruházás — a jövő záloga a gyerekek.

A helyzet

A szerkesztőség egyik kérdése a hazai gyerekek jelenlegi helyzetére vonatkozik. Milyen esélyei vannak ma Magyarországon a 18 éven aluliaknak? Általánosságban a magyarországi gyerekek helyzete kedvezőtlen. Több százezerre tehető a jövedelmi szegénységben, anyagi nélkülözésben élő gyerekek száma, a gyerekes családok jövedelme jelentősen elmarad a nem-gyerekes családokra jellemző szinttől. Ez a tény már több mint két évtizede ismert, tudott, a gyerekek és a gyerekes családok szegénységi kockázata az ezredfordulót megelőző években és az azóta eltelt időszak során is mindig jelentősen meghaladta a társadalomban tapasztalható átlagos szintet. Folytak 'számháborúk' több témában is: mennyi a szegény gyerekek pontos száma, javul vagy romlik a helyzet, hány gyerek éhezik ma Magyarországon, hány gyerek él több éven keresztül tartós, mély szegénységben, és folytathatnánk a sort. Bármilyen meglepő, mindenki alkot valamilyen képet arról, hogy szerinte ki a szegény, mindenkinek van valamilyen szegénység fogalma. A szegénységnek sokféle mércéje van a szakirodalomban is, és mindegyik jó valamire. Ezzel együtt, ahány szakmai szegénység-definíció és ahány elemzési szempont van, annyi magyarázat és értelmezés. Ha egy adott mércét használunk, annak nagy előnye, hogy segíthet minket a trendek, a tendenciák vizsgálatában és a nemzetközi összehasonlításban.

**A rendelkezésre álló
adatok kérdése**

A 'számháború' másik oka, hogy lényegében nagyon keveset tudunk, nagyon kevés adat van arra vonatkozóan, hogy mi is a tényleges helyzet Magyarországon. Tudjuk az uniós definíciók alapján számított úgynevezett szegénységi rátát, ismerjük az ugyancsak uniós meghatározáson alapuló szegénységben és kirekesztésben élők számát és arányát. Az adatgyűjtések jellege és főleg a hazai adatbázisok kezelése miatt lényegében semmit nem tudunk több

Az érintett csoportok és a tendencia alakulása

fontos tényezőről. Az egyik ilyen a szegénység területi megoszlása. Bár az európai irányelvekben egyre nagyobb szerepet kap a regionális közelítés, az adatgyűjtés általában megáll régiós szinten, a hazai közelítésekben megyei szinten. A települési egyenlőtlenségek is településtípus szerint jelennek meg a hazai vizsgálatokban. Így a hazai viszonylatban jelentős területi, kistérségi/járási egyenlőtlenségekről csak néhány kisebb survey jellegű adatfelvétel szól, eredményeik teljes, országos struktúrában történő elhelyezése azonban nem megoldott. Ugyancsak nagyon kevés adat áll rendelkezésre a különböző családtípusok (gyerekszám, családstruktúra) szerinti elemzésekhez. Itt elsősorban az a probléma, hogy míg a szegénységi kockázat ilyen szempontú különbségeire vannak adatok, a szociális támogatások igénybevételének megoszlását nem ismerjük.

Amit biztonsággal tudunk, az az, hogy Magyarországon elsősorban a sokgyerekesek, a gyereket egyedül nevelő szülők, a vidéken, kistelepülésen élők, valamint a roma háztartások esetében a legnagyobb a szegénység ténye, az érintett csoportokban a legjellemzőbb a gyerekek és az őket nevelő családtagok nélkülözése. A száraz tények (akárhova fordulunk, akár a KSH, akár a TÁRKI, akár az EUROSTAT adatait, vagy az elmúlt években különböző mintákon készült survey-eredményeket nézzük) azt mutatják, hogy jelentős a gond. Néhány pozitív elmozdulásra utaló adat ugyan megjelent az utolsó évre vonatkozóan, de a tendencia alakulása még nem ismert, így a trendek megváltozásáról még biztos nem beszélhetünk. Magyarországon ma is jelentős, a környező országokhoz, az EU átlaghoz és az OECD átlaghoz képest is a jövedelmi szegénységben élő gyerekek aránya, és különösen jelentős — ugyanebben az összehasonlításban — a legalapvetőbb szükségleteikben nélkülöző (elegendő és egészséges étlem, megfelelő lakhatás), deprivált 18 éven aluliak aránya.

Meglepő-e ez a tény? Azt kell mondjam, hogy inkább az a meglepő, hogy nem történt még jelentősebb romlás a szegénység mutatókban az elmúlt 10 évben.

A háttér

A gyerekszegénység összetett jelenség. Nem csupán a rendelkezésre álló, felhasználható jövedelem elégtelenségéről van szó, hanem az alapvető szükségletekben, az egészségi állapotban, a minőségi közszolgáltatásokhoz való hozzájutásban tapasztalható hátrányokról is, melyek a tartós anyagi nélkülözéssel szorosan együtt járnak. A háttérben több tényező áll, ezek közül most kettőt emelnék ki. A családok számára rendelkezésre álló jövedelmet, valamint a családok által igénybe vehető szolgáltatásokat. A kiemelés oka az az evidencia, amelyet már több — hazai és nemzetközi — szegénység elleni stratégia, program — bizonyított. Ezen a két területen szükséges összehangolt, komplex és tartós (folyamatos, sok éven át történő) fejlesztés. Önmagában sem a jövedelmek radikális emelése, sem a szolgáltatások elér-

hetőségének és minőségének ugyancsak radikális javítása nem tud eredményes lenni a szegénység elleni küzdelemben. A két tényezőnek egyszerre és együttesen kell megjelennie ahhoz, hogy hosszabb távon felszámolható legyen a nélkülözés és a depriváció, a társadalomból történő kirekesztés folyamata.

A családok jövedelmi helyzete

Természetesen elsődrendűen meghatározó jelentőségű a család, a szülők jövedelmi helyzete, amely szoros összefüggésben van a foglalkoztatási helyzettel, a munkaerő-piaci jellemzőkkel. A megfelelő mértékű családi jövedelmek biztosításának elengedhetetlen feltétele a foglalkoztatási esélyek és feltételek javítása, valamint a munkabérek megfelelő színvonalának biztosítása. Ma önmagában a foglalkoztatás ténye, ahogy az EU-s országok többségében sem, úgy nálunk sem garantálja a szegénység elleni védelmet. A hazai munkaerő-piaci adatokban az utolsó egy-két évben elmozdulás tapasztalható, javultak a foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatók. A statisztikai adatokban megjelenő kedvező tendencia háttérben a közfoglalkoztatás kiterjesztése áll. Nem kívánok a közmunka témakörével részletesebben foglalkozni, csupán jövedelmi szempontból tekintek itt és most a kérdésre. A közmunka bérek színvonala és az ily módon történő foglalkoztatás jellemzőinek ismeretében (időtartam stb.) nem meglepő az, amit mértékadó elemzések és kutatások alapján is tudhatunk: a közmunka révén szerzett jövedelem a családokat statisztikailag sem képes kihozni a szegénységből, ezzel együtt számított jövedelmük alapján sem tudják átlépni az érintett háztartások a szegénységi küszöböt. Kalkulálható, biztonságos jövedelemnek pedig semmiképpen nem tekinthető, a közmunkához való hozzájárulás lehetősége kiszámíthatatlan, helyi érdekeken és központi forrásokon egyaránt múlik.

A szociális támogatások rendszere

A családok anyagi biztonságában a szociális támogatások rendszere a másik meghatározó tényező. Ezen a területen lényegében csak kedvezőtlen, és uniós összehasonlításban a fő trendtől eltérő, kedvezőtlen tendenciákról beszélhetünk. Először a gazdasági válság okán, majd a szegénységre egyre inkább egyéni problémaként tekintő közpolitikához illeszkedően a szociális transzferek reálértékének csökkenése 2008 óta folyamatos. A legrosszabb jövedelmi helyzetű gyerekes családokhoz legnagyobb valószínűséggel eljutó családi pótlék, gyermeknevelési szabadságok (gyes és gyet), segélyek összegei nem nőttek, megmaradtak a 7 éve elért szinten. Ez legalább 20 százalékos reálérték-vesztést jelent, még az elmúlt évekre jellemző alacsony inflációs ráták mellett is. A családokat célzó támogatások költségvetést terhelő kiadásaiban viszont viszonylag kismértékű a csökkenés, illetve amennyiben az elmaradt közbevételeket (szja) is ide számítjuk, növekedés tapasztalható. Ez elsősorban a családi adókedvezmény intézményének, valamint a gyereknevelési szabadságok egyikének, a nem a legrosszabb helyzetű, általában foglalkoztatási viszonytal nem rendelkező szülőknek nem járó gyed folyamatos emelésének és kiterjesztésének következménye. A szegénységben élő ezekből az előnyökből nem részesülnek.

**Egy háromgyermekes
kétszülős család
példája**

Talán érdemes egy egyszerű számítással végiggondolni, hogy mi jut el ma a közpénzekből egy-egy családhoz. Ha például egy háromgyermekes két szülős családot nézünk, akkor a legfelső jövedelmi szinten (a leggazdagabb 20 százalék esetében) a családi pótlék, a családi kedvezmény és a gyed akár havi 300 ezer Ft-ot meghaladó bevételt is jelenthet, de a 200 ezer Ft-ot mindenképpen meghaladja. Ha a legalsó jövedelmi ötödben élőköt nézzük, akkor a családi pótlék mellett a családi kedvezményt a rendszeres gyerekvédelmi kedvezménnyel helyettesíthetjük be, a gyed-et, a gyes vagy a gyet igénybe vételével. Az összeg — az ingyenes intézményes étkeztetésre, illetve az ingyenes tankönyvre való jogosultság beszámításával — sem éri el a havi 100 ezer Ft-ot. Amennyiben a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó költségvetési kiadásokból származó bevételeket is ide szeretnénk számítani (bár ez minden szakmai szempontnak és a döntéshozók által deklarált alapelveknek is ellentmond), akkor tudnunk kell, hogy az erre fordított több száz milliárd Ft-nak is csupán csak a fele jut a legrosszabb anyagi helyzetű jövedelmi ötödhöz.

A közszolgáltatások

A szegénység elleni küzdelem másik területén sem kedvezőek a tendenciák. A közszolgáltatások elérhetőségének és minőségének javítása érdekében tett erőfeszítések nem jellemzőek a hazai közpolitikákra. A helyzet régóta ismert, a központi szabályozás jellemzői nincsenek összhangban a szükségletek nagyságrendjével és a területi egyenlőtlenségek tényeivel. Az elsősorban lakosságszám alapján meghatározott központi források lényegében ellehetlenítik azokat a lokalitásokat, ahol a legnagyobb a szükség. Saját bevétellel nem vagy alig rendelkező aprófalvak, kistelepülések, kedvezőtlen helyzetű kisebb és nagyobb városok szolgáltatási rendszerei sem kapacitásukban, sem minőségükben nem tudnak megfelelni a helyben jellemző igényeknek, szükségleteknek. Így alakult ki hosszú évek során, hogy éppen a legnagyobb szükségre a legszükségesebbek az intézményes, szolgáltatási válaszok. Ez egyformán jellemző az egészségügyi, a szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi és a közoktatási szolgáltatásokra. Az ezen a területen végbement államosítás sem az elérhetőség, sem a színvonal javítása területén nem hozott eddig javulást. A szolgáltatásokra fordított központi költségvetési források évek óta változatlanok, vagy csökkennek. Az uniós támogatások jelentettek, és jelenthetnek a továbbiakban is ezen a területen kedvező, de csak időszakosan érvényesíthető, és a strukturális problémákat kezeletlenül hagyó fejlesztéseket. Ezek a fejlesztések ideig-óráig képesek a leg súlyosabb hiányokat pótolni, de új szolgáltatások létrehozásának, tartós szolgáltatásfejlesztésnek és kapacitásbővítésnek, minőségi ellátások általános hozzáférhetőségének területén nem hatékonyak. A helyzet így szinte változatlan az elmúlt éveket, évtizedeket tekintve.

**Néhány markáns
jellemző**

A teljesség igénye nélkül néhány markáns jellemző. Az egészségi állapot mutatói (születéskor várható élettartam, koraszülések, gyermekhalandóság, serdülőkori terhességek mutatóinak alakulása) jelzik a tartós és nem csökkenő területi egyenlőtlenségeket. A nap-

közbeni ellátásokhoz (bölcsőde, családi napközi) való hozzáférésben nincs lényegi elmozdulás. Egy-egy észak-magyarországi vagy dél-dunántúli térségben ma is csupán töredéke az ezekhez való hozzáférés esélye a nagyobb városokhoz vagy a jobb helyzetű régiókhoz viszonyítva. A gyermekvédelmi statisztikák (szakellátásban, a családjukból kiemelten nevelkedő gyerekek aránya) lassan a két évtizeddel ezelőtti helyzethez való visszatérést mutatják. Az 1997-ben megszületett gyermekvédelmi törvény egyik legfontosabb alapelveinek — anyagi okok miatt nem lehet a gyerekeket családjukból kiemelni — alapvetően rajta kívül álló, strukturális problémák (jelentős mértékben a lakáspolitikai teljes hiánya) miatt a mai napig nem tud eleget tenni a gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszer. A közoktatásban folyamatosan nő a szegregált osztályok és iskolák száma, az iskolai integráció esélyei folyamatosan csökkennek. A közoktatásból 'piacképes' végzettséggel kikerülők aránya lényegében évek óta változatlan, a fiatalok ötöde ma is úgy kerül ki az iskolapadból, hogy nincs reális esélye a munkaerő-piacon. Az uniós definíciók alapján meghatározott lemorzsolódási adatok kisebb mértékben, de romlanak. Mindennek a kedvezőtlen folyamatnak a háttérében a szolgáltatások elérhetőségének és minőségének problémái fontos tényezőként jelennek meg.

Tervek és megvalósult fejlesztések

Hatékony küzdelem a szegénység ellen nem képzelhető el politikai akarat és költségvetési források biztosítása nélkül. 2005 őszén megvolt a politikai akarat. Az akkori kormányfő a Szegénységellenes Világnap alkalmából rendezett eseményen kérte fel Ferge Zsuzsa akadémikust a program kidolgozására. A gyerekszegénység elleni úgynevezett Rövid Programot (3 éves időtávra vonatkozott) 2006 tavaszára készítette el az időközben a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóintézetében létrehozott Gyerekprogram Iroda. A program kidolgozása a témában jártas csaknem száz szakember és meghatározó civil és állami szervezetek bevonásával történt. Még akkor is volt politikai akarat, amikor ennek a programnak a hivatalos ismertetése 2006 márciusában megtörtént. A kidolgozott komplex — a családok jövedelembiztonságától, a szolgáltatásokon keresztül, az egészségesebb gyermekkort célzó, a közoktatás kiemelt jelentőségét érvényesítő programhoz kapcsolódó éves költségvetési forrás-igény is elfogadható volt a kormányzat számára. (Ez 80 milliárd Ft volt, ebbe beleértve többek között a szociális transzferrek differenciált emelését, ösztöndíjprogramokat, szolgáltatásfejlesztések megkezdését, a lakhatás biztonságát növelő támogatásokat, közlekedési, infrastrukturális fejlesztések elindítását stb.) A Rövid Programon alapult az az országgyűlési határozat, melynek értelmében 2007 májusában meghirdették a „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia, 2007–2032 megnevezésű tervet. Bár az ország-

gyűlés ellenszavazat nélkül, néhány tartózkodás mellett, lényegében egyhangúan támogatta a stratégiára vonatkozó előterjesztést, politikai akarat ekkor már nem volt a program mögött, és a szükséges költségvetési forrásoknak is csupán elenyésző töredéke állt rendelkezésre. A gazdasági válság, a hazai társadalmi-politikai folyamatok nem kedveztek a stratégia megvalósításának. Ahogy egyéb, részben a stratégia célkitűzéseivel is összefüggő lakhatási, gyermek-egészségügyi, illetve közoktatási programok és stratégiák megvalósítása is elmaradt vagy félbemaradt, úgy a gyerekesélyek növelését célzó stratégiának is csak néhány eleme kapott — elsősorban uniós forrásokra alapozott, pályázatokból finanszírozott — támogatást. 2011 óta a „Legyen jobb a gyermekeknek” stratégia a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (NFST) része lett, céljait és eszközeit tekintve csupán részlegesen.

Az eredeti Stratégiához kapcsolódó legnagyobb eredmény a Szécsényi kistérségben 2006-ban elkezdett és 2011-ben hirtelen megszakított akciókutatással összekötött Gyerekesély Program volt (Szécsényi Gyerekesély Program). Ez az öt éven keresztül folyó fejlesztés az MTA Gyerekprogram Irodájának közreműködésével, kisebb részben költségvetési, nagyobb részben pályázati (Norvég Támogatási Alap) valósult meg. Célja a Stratégia helyi szinten történő megvalósításának modellezése és a tapasztalatok folyamatos értékelése és az eredmények Stratégiába történő visszacsatolása volt. A 13 településből álló, 20 ezer lakosú, 4 ezer gyerek otthonául szolgáló, jelentős arányú cigány népességgel rendelkező kistérségben a program megvalósításának virágkorában csaknem 50 helyi munkatárs dolgozott. Iskolákban, óvodákban, a program által létrehozott, a korai évekre célzó Biztos Kezdet Gyerekházakban, tanodatípusú szolgáltatásokban, közösségi házakban, ifjúsági klubokban, IT pontokon, szociális szövetkezetben, az egészségügyi ellátást javító programokban, a nyári szünidő alatt évről-évre ismétlődően működő táborokban és napközikben. Az évek folyamán fokozatosan bővült a helyi szolgáltatások munkatársainak és a döntéshozóknak a részvétele is. Az első, kisebb eredmények — sikeresebb óvodakezdes, kevesebb hiányzás és bukás az iskolákban, értelmes szabadidős programok lehetősége — folyamatosan teremtették meg a helyi elfogadást és igényt a program fejlesztéséhez, folytatásához. Öt év ilyen típusú fejlesztések, társadalmi programok esetében csak a kezdet, a Stratégia tudatosan tervezett 25 évvel. A szemléletváltás, a gyerekkor fontosságának megértése és az azt követő fejlesztések időigényesek. A Szécsényi Gyerekesély Program kezdeti, első öt évének eredményei alapján nemzetközi megmérettetés során is bizonyította az ilyen jellegű — komplex, hosszú távú, a korai évekre és az iskolai pályafutásra fokozott hangsúlyt helyező — programok létjogosultságát és hatékonyságát. A lokális program 2011-ben megszűnt, de nem tűnt el nyomtalanul. A Magyar Szegénységellenes Alapítvány azóta is folyamatosan valósít meg pályázati projekteket a kistérségben, ma is működik tanoda két tele-

A központi fejlesztések

pülésen, nyári napközök is vannak nagyon sok önkéntes bevonásával. És működik a program által létrehozott hét Biztos Kezdet Gyerekház is, ma már önkormányzati szolgáltatásként, költségvetési támogatás igénybe vételével. A program több régi helyi kollégája ma a helyi, elsősorban közoktatási intézmények munkatársa.

A közvetlenül a stratégiához kapcsolódó központi fejlesztések összefoglaló felsorolása sajnos nem igényel nagy terjedelmet.

Történt egy kisebb differenciált családi pótlék emelés 2008-ban, azóta azonban folyamatos ennek a támogatásnak az értékvesztése.

Lépcsőzetesen megtörtént az ingyenes étkeztetés kiterjesztése a bölcsődétől az általános iskola 8. osztályáig a jövedelmi helyzetük miatt segélyben részesített gyerekek számára. A tervek alapján 2012-ben már a középfokú intézményekre is ki kellett volna terjeszteni ezt az ellátást, ez a fejlesztés azonban évek óta elmarad. Az ellátottak köre idén bővülni fog. Az intézkedés a szegénység megelőzését tudja szolgálni a kisgyerekes alacsonyabb vagy közepes jövedelmű családok esetében, a már szegénységben élőket nem érinti, hiszen ők eddig is jogosultak voltak erre az ellátásra.

Bővült a tanéven kívüli támogatások köre, először megduplázódott, majd kisebb mértékben tovább emelkedett a nyári étkeztetésre fordítható költségvetési keret, ami azonban az idén is csupán arra elegendő, hogy az érintett (segélyezett) gyerekek közül minden ötödik tud részesülni ebből a szolgáltatásból.

Ha egy kicsit kitekintünk a környező országokba, az Unió tagállamainak elmúlt években megvalósított programjaira, fejlesztéseire, még inkább 'vérszegény' a fenti felsorolás. A gyerekek kiemelt célcsoportként történő definiálása, a jövő nemzedékébe történő befektetés ma már uniós dokumentumok alaptétele, a tagállamok többségében elfogadott, és — persze a megvalósítás nagyon eltérő szintjein — létező gyakorlata.

Biztos Kezdet Gyerekházak

Uniós forrásokból közvetlenül a stratégiához kapcsolódóan az úgynevezett lokális (kistérségi) gyerekesély programok, valamint — eleinte két külön programban, majd az előzővel egyesítve — a Biztos Kezdet Gyerekházak hálózatának létrehozása történt meg/történik napjainkban is. A 37 leghátrányosabb helyzetű kistérség közül 23 vett részt a projektben, megközelítőleg 115 Biztos Kezdet Gyerekház működik részben ezekben a kistérségekben, részben más szolgáltatáshiányos, kedvezőtlen helyzetű településeken és városrészekben. Ezek a projektek 2008 és 2015 között valósultak meg, általában 3 éves időtartamban, néhány esetben ennél rövidebb idő alatt. Az eredmények közreadása remélhetően hamarosan megtörténik, ahogy azt is csak remélni lehet, hogy az elkezdett munkának lesz folytatása, lehetőség lesz legalább uniós pályázati forrásokból a létrehozott fejlesztések megtartására.

A Biztos Kezdet Gyerekházak esetében a fenntartás megoldott. Ez az új szolgáltatás az egyetlen, ami pályázati keretektől történő létrehozás és működés után költségvetési támogatással folytathatja

További uniós pályázati forrásokból megvalósított fejlesztések

a munkáját, és a szabályozási rendszerbe is bekerült gyermekjóléti alapszolgáltatási formaként.

Közvetve természetesen számos más, lényegében ugyancsak kizárólag uniós pályázati forrásokból megvalósított fejlesztés is kapcsolódott, kapcsolódik a gyerekesélyek növeléséhez, a gyerekszegénység csökkentéséhez. Csak néhányat említve, óvodai, iskolai fejlesztések, tanoda-programok, egészségügyi szolgáltatásfejlesztések valósultak meg és valósulnak meg napjainkban is.

A projektműködésnek azonban lényegi korlátai vannak (rövid időtartam, merev szabályozás, költség-hatékonysági problémák stb.), ilyen jellegű fejlesztésekkel nem lehet társadalmi problémák megszüntetésére, felszámolására irányuló programot megvalósítani. Ez még olyan helyzetben sem hatékony és működő megoldás, amikor a projektek politikai — társadalmi — gazdasági környezete összhangban áll a projektek céljával, esetünkben a gyerekszegénység felszámolásával.

Jogszabályi módosítások

Ma Magyarországon ez a környezet ellentétben áll egy, a gyerekesélyek növelése érdekében megvalósítandó program alapelveivel. A jogszabályi módosítások részben ellentmondanak a szakmai érveknek (tankötelezettségi életkor csökkentése, a büntethetőség esetében ugyancsak az életkor csökkentése), részben büntető jellegűek (a családi pótlék/iskoláztatási támogatás megvonásának bevezetése, a szülők kizárása segélylehetőségekből a gyerek iskolai hiányzása miatt), részben pedig a motiválás, illetve a megfelelő feltételek megteremtése helyett szabályozási kérdésként definiálódnak (3 éves kortól kötelező óvoda, középfokú iskolarendszer átalakítása, gyermekvédelmi szakellátáson belüli nevelőszülői elhelyezés). És mindezek csupán a gyerekeket közvetlenül érintő jogszabályváltozások. A gyerekek azonban családokban élnek, óvodába, iskolába járnak, nevelési tanácsadóban, gyermekjóléti szolgálatban, orvosi rendelőben dolgozó szakemberekkel találkoznak. A felnőtteket célzó segélyezési rendszerek radikális átalakítása, a gyermekintézmények és más szolgáltatások működési feltételeinek romlása, munkatársainak egzisztenciális ellehetetlenülése is hat rájuk. És a körök bővíthetők. Ma Magyarországon semmilyen jel nem utal arra, hogy a gyerekek többségének, ezen belül is a szegénységben élő gyerekeknek az esélyei növekednének. Semmilyen biztató központi, kormányzati kezdeményezés és elköteleződés nem látható, amely egy igazságosabb, biztonságosabb, egészségesebb, a képességek kibontakoztatását minden gyerek esetében támogató, segítő, szegregációmentes és befogadó társadalmi környezetet célozna.

Mi a teendő?

A szegénység alakulásában más tényezők — például gazdasági helyzet — mellett nagyon fontos szerepet játszik a mindenkori politika orientációja. A szegénységgel kapcsolatban hagyományosan

évszázadok óta két politikai megközelítés él, az egyik a büntető/izoláló/fejlesztő szándék, a másik pedig a segítő/esélyteremtő programok preferálása. Ez utóbbi abból indul ki, hogy a szegények segítése, a szegénység csökkentése társadalmi érdek. A politikai reakciót tekintve egy másik probléma a rendszerváltás utáni magyar szociálpolitika egy, mindmáig nem meghaladott dilemmája: a szegények segítésére koncentrálnunk vagy a középosztály támogatására. Mindkettőre szükség van, egyszerre. Az elmúlt években minden jel arra mutat, hogy a büntető/izoláló és a szegények segítését háttérbe szorító törekvések erősödtek fel.

Komolyan kellene venni a problémát és el kellene kezdeni annak érdekében dolgozni, hogy teljesítsük kötelezettségeinket. Morális szempontból egyértelmű, hogy nem engedhető meg a gyermekek jogainak ilyen mértékű sérülése és a probléma kezeletlenül hagyása. A sürgős beavatkozást azonban nem csupán ez indokolja, hanem a legkülönbébb társadalmi csoportok közös érdeke is. A társadalom, a közösség saját jövőjét teszi kilátástalanná azzal, ha nem fordít megfelelő figyelmet az itt és most gyerekekre, fiatalokra. Egy tudásalapú társadalomban a képességek kibontakoztatásához szükséges esélyek biztosítása alapvető jelentőségű. Ehhez stabil otthonok, jó minőségű szolgáltatások, gyerek- és szülő-barát környezet szükséges.

**Politikai és szakmai
konszenzus
szükségessége**

Ideje lenne komolyan venni a vállalásainkat. Sok van. Hazaiak és nemzetközies egyaránt. Csak egyet kiemelve, az Európa 2020 Stratégiához kapcsolódva komoly vállalásokat tettünk a szegénységben élők számának csökkentésére. Az adatok alapján azonban távolodunk a céltől. Ideje elkezdni egy politikai és szakmai konszenzuson alapuló stratégiát. Van ilyenünk, csak újra kellene tárgyalni és aktualizálni kellene. Hosszú távú, komplex, az egész gyerekkorra koncentrált, minden szereplő — állam, önkormányzatok, civil szervezetek, egyházak, intézmények és szakemberek és semmiképpen nem utolsó sorban, szülők és gyerekek — bevonásával tervezett és megvalósított program kell. Be kell kalkulálni azt is, hogy ez nem feltétlenül és nem minden elemével vonz szavazókat, és azt is, hogy megvalósítása messze meghaladja egy kormányzati ciklus időszakát és közpénzeket igényel. A szegénység elleni harc megkezdésének elmulasztása azonban soha el nem évülő, jóvá nem tehető mulasztás.

Közösségi gazdálkodás

Kulcs a kistelepülések életben maradásához

1975-ben született Dombóváron. Az ELTE TTK-n diplomázott geográfus szakon, terület- és településfejlesztő szakirányon. Jelenleg egy fejlesztéspolitikai tanácsadó céget vezet és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét Programjának koordinátora.

A szegénység, s benne a gyermekszegénység átfogó, tartós enyhítése falusi és kisvárosi környezetben nem lehetséges közösségi helyi gazdaság kiépítése nélkül. Léteznek törekvések Magyarországon is a közösségi gazdálkodás bevezetésére, és néhány kistelepülésen tudtak is valamiféle működőképes, helyenként piaci alapon is fenntartható helyi gazdasági rendszert létrehozni.

Problémafelvetés

Tanulmányom alapfeltevése az, hogy a mélyszegénység, s benne a gyermekszegénység által leginkább érintett falvakban, kisvárosokban, városrészekben a szegénység enyhítéséhez, az esélyegyenlőség tartós növeléséhez nem elegendők önmagukban sem a szociálpolitikai, sem az oktatási, sem az egészségügyi fejlesztések, hanem azokat ki kell egészíteni a közösség számára nyitott, a szegénységben élő családokat is megszólítani, befogadni képes helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezésekkel. Önmagában az értékteremtő munkavégzés, illetve a helyi közösségi gazdasághoz való csatlakozás ugyanis egyrészt hatékonyan képes segíteni a közösség megerősödését, a leszakadt családok társadalmi integrációját, másrészt az ily módon megszerezhető plusz jövedelmek képesek megerősíteni a családok anyagi helyzetét, ami például a szociális munka eredményeire is pozitív hatással lehet.

Foglalkoztatási adatok a kistelepüléseken

Az adatok azt mutatják, hogy a foglalkoztatottság Magyarország kistelepülésein még az uniós átlagban igen alacsony országos szinttől is — helyenként igen jelentősen — elmarad, míg a tartós munkanélküliség, s vele együtt a — helyenként nagyon mély, kilátástalan — szegénység a lélekszám-arányuknál jóval nagyobb mértékben „szorult be” ezekbe a falvakba, kisvárosokba. És ma már nemcsak a bejelentett álláshelyek hiányoznak ezekből a térszínekből, hanem a kiegészítő jövedelmet biztosító egyéb tevékenységek is, mint például a háztáji mezőgazdasági termelés. Az eddigi tapasztalatok alapján önmagában sem a piaci, sem az állami szféra — bár a kiterjedt közfoglalkoztatási programnak vannak eredményei — nem tudta és nem tudja hatékonyan és maradandóan orvosolni ezt a problémát, hisz az ország kisebb falvai és az általuk összefüggően lefedett vidéki térségek folyamatosan szegényednek, ezzel párhuzamosan egyre súlyosabb társadalmi problémák színtereivé válnak, egyre több, a maradék közösségi kohéziót is szétziláló feszültség halmozódik fel bennük.

Szegénységi kockázati index

A probléma súlyát az úgynevezett szegénységi kockázati index 2011. évi értékeivel érzékeltetem. Ez a módszertan azt mutatja meg, hogy nagy eséllyel mely településkörben számíthatunk a szegénység, az

alacsony foglalkoztatottság, és általában véve súlyos társadalmi problémák jelenlétére. A szegénységi kockázati index 10 kategóriába sorolja be az ország településeit olyan indikátorok együttes eloszlása alapján, mint például a lakosság iskolázottsága, a településen élők foglalkoztatottsága és adófizetési volumene, demográfiai viszonyok, gyermekvédelmi támogatások gyakorisága. E komplex fejlettségi mutató szerint azok a települések, amelyek a legnagyobb kockázata van a lakosság tömeges, nagyarányú elszegényedésének, illetve ahol a legnagyobb arányban sérültek a piacgazdaságban való versenyképes részvételhez szükséges társadalmi és gazdasági struktúrák, tömegesen vannak jelen Észak- és Északkelet-Magyarországon, az ország keleti határvidékein, és vannak a teljes Dél-Dunántúlon. Természetesen e települések között is léteznek differenciák: a településnagyság, az adott járás településhálózata, nagyvárosok, főutak közelsége, a természeti környezet adta lehetőségek, az adott település lakosainak demográfiai jellemzői, a családok gazdasági hagyományai, termelési kultúrája mind-mind hatással vannak a helyben tapasztalt szegénység természetére és az esetleges kilábalás, jövőépítő fejlesztés lehetőségére.

¹Budapest nem szerepel a vizsgálatokban.

1. TÁBLÁZAT: A SZEGÉNYSÉGI KOCKÁZATI CSOPORTOK FŐBB ADATAI¹

Szegénységi kockázati kódok, 2011	Település-szám (darab)	Átlagos település-nagyság (fő)	Állandó népesség (fő), 2011	Lakónépesség (fő), 2011	A magukat cigány (romani, beás) nemzetiségűnek vallók száma (fő), 2011	A magukat cigány (romani, beás) nemzetiségűnek vallók aránya (%), 2011
1	108	9620,2	1038978	1083187	8220	0,79
2	273	4606,5	1257563	1292238	14639	1,16
3	481	4015,3	1931352	1971890	30781	1,59
4	366	2479,9	907635	902569	17004	1,87
5	351	2372,2	832640	818746	30475	3,66
6	454	1779,6	807930	785736	37066	4,59
7	324	1524,5	493933	476981	32313	6,54
8	399	1341,4	535227	514494	47459	8,87
9	190	1139,2	216449	206779	32857	15,18
10	207	786,7	162839	155968	44136	27,10
Összesen	3153	2595,8	8184546	8208588	294950	3,60

**A legszegényebb
települések
foglalkoztatási
problémái**

geire. A szegénységi kockázati index értékei szerint mintegy 400 olyan település van ma Magyarországon (1. táblázat), ahol egész egyszerűen a település pusztta túléléséhez, illetve a közösség teljes kirekesztődéséhez vezető folyamatok megállításához rendszer-szintű beavatkozásokra van szükség. A súlyosabb problémák megelőzése érdekében, illetve területfejlesztési szempontok alapján ezeket a programokat ugyanakkor érdemes lehet a már nehéz helyzetben lévő, jelentősen sérült, de még valamiféle társadalmi és gazdasági aktivitást mutató településekre is kiterjeszteni — ennek a folyamatnak lehet elsődleges érintettje a 8-as kóddal jelzett, szintén 400 elemű településkör.

A legszegényebb településeken (9-es és 10-es kód) mintegy 360–380 ezer ember lakik (1. táblázat), akiknek túlnyomó többsége nagy valószínűséggel vagy közvetlenül mélyszegénységben, vagy erős veszélyeztetettségben él abból a szempontból, hogy nem tud stabil egzisztenciát kiépíteni magának. A 8-as csoport ugyanakkor továbbbi bő félmillió embert foglal magába, köztük szintén nagy arányban mélyszegénységben élőkkel.

E településkör foglalkoztatási problémáit jellemzően nem képesek még csak részben sem megoldani a közelükben lévő városok: a városokban is visszaszorulóban van a képzetlen munkaerőt igénylő termelés, illetve épp az ilyen gazdasági szektorok vannak leginkább kitéve az export-lehetőségek, és átfogóan a világgazdaság ingadozásainak. A lehetőségeket tovább szűkítik a relatíve magas üzemanyagárak; alapp probléma a közösségi közlekedés kifizalvatat érintő visszaszorulása, a hálózat ritkulása és az ingázási intenzitás/potenciál gyengülése. Az ingázási kényszer kiküszöbölésével, leginkább egy jól működő bérlakás-szektor létrehozásával a képzetlen munkaerőt a mainál nagyobb arányban lehetne foglalkoztatni a nagyobb városokban, ez azonban csak közép- és hosszútávon érvényesíthető eszköz, ami önmagában nem is jelenthet teljes körű megoldást.

Egy 2012–2013. évi vizsgálat eredményei szerint (2. táblázat²) 2004–2011 között a piaci beruházások mindössze 2,3 százaléka érkezett a leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségekbe, miközben e kistérségekben közel egy millió ember, az ország lakosságának 10 százaléka él. Ez a beruházási aktivitás nemhogy gazdasági fordulathoz kevés, de még ahhoz is, hogy valamiféle jövedelmi, élet-színvonalbeli stabilitást hozzon ezekben a perifériális térségekbe. Tekintettel a hosszú vizsgálati időszakra, joggal vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a piaci szereplők viselkedése, a piaci beruházások terén a jövőben sem várhatunk fordulatot: a perifériák kevésbé értékesek a versenyszféra számára, így nemigen várható, hogy tömegesen jelennek majd meg befektetések ezekben a térségekben, és adnak tömegesen munkát az ott élő embereknek. Így tulajdonképpen két út marad a leszakadó térségekben élők előtt: vagy elköltöznék a gazdaságilag jobb státuszú térségekbe, vagy igyekeznek a helyi erőforrásaikat a mainál jobban hasznosítani, és a helyi gazdaságfejlesztés eszközrendszerének segítségével stabili-

²A Budapest Intézet elemzése a Pannon Elemző Iroda által vezetett, a leszakadó térségek fejlesztésével foglalkozó értékelési munka keretében. Megbízó: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség Koordinációs Irányító Hatóság, 2012–2013.

zálni a helyzetüket. Egy újragondolt, átalakított vidékpolitikának vélhetően ez utóbbi lehetne a fő feladata: segíteni a helyi gazdaságfejlesztést, s ezzel csökkenteni a szegénységet.

2. TÁBLÁZAT:
TÁMOGATÁSOK ÉS BERUHÁZÁSOK MEGOSZLÁSA A FŐBB TÉRSZERKEZETI
KISTÉRSÉG-CSOPORTOK KÖZÖTT, 2004–2011

A támogatások százalékos megoszlása a kistérség típusa szerint, 2004–2011			
	EU támogatások (%)	Piaci beruházások (%)	Hazai beruházási támogatások (%)
Vidéki, nem LHH kistérségek	46,84	56,42	58,09
LHH kistérségek	15,37	2,27	14,96
Megyei jogú városok kistérségei	37,80	41,31	26,95

Helyi gazdaságfejlesztés

A legmagasabb szegénységi kockázatokat hordozó falvak jellemzően alacsonyán iskolázott és nagy arányban cigány származású lakosainak tehát helyben kellene munkát biztosítani, mégpedig rövidtávon, vagyis olyan eszközöket kell definiálnunk, amelyek néhány hónapon vagy egy éven belül működésbe hozhatók, hatásaik azonnal jelentkeznek, és fenntarthatóságuk is tervezhető. Ezeket az eszközöket a nagyüzemi mezőgazdasági szektor átalakítása (profilváltása) is szolgáltatná, de ez ismét csak nem rövid-, hanem legalább középtávú beavatkozásokat igényel, ami az akut problémák kezelésében most nem járható út. Mindezzel együtt nem állítom, hogy ezt az átalakítást nem kellene azonnal megkezdeni, és a középtávon várhatóan adódó lehetőségekkel nem kellene már a rövidtávú beavatkozások során számolni.

Elvi megoldás: a szociális (közösségi) gazdaság

A fent bemutatott települések foglalkoztatási gondjaira tehát viszonylag gyors és hatékony megoldást kell találni. Ennek a megoldásnak a kereteit a *helyi gazdaságfejlesztés* elméleti alapvetései és eszközei jelölhetik ki, amelyek közül tapasztalataim szerint a szociális (közösségi) gazdaság kiépítése alkalmazható legszélesebb körben a mai jogszabályi és forrásszerzési lehetőségek között.

A helyi gazdaságfejlesztés eszközeinek tekinthetők az alábbiak:

- helyi termékek (fejlesztése);
- helyi „pénz”, helyi csereeszközök bevezetése;
- helyi alternatív energia, kisközösségi autonóm energiaellátás kialakítása;

A szociális gazdasági kezdeményezések jellemzői

- helyi vállalkozások fejlesztése;
- méltányos turizmus, helyi fesztiválok, közösségi rendezvények;
- aktív közösségfejlesztés és jelenlét-típusú, telepi szociális munka.

Az 1990-es évek végére felerősödő munkanélküliségi hullám — illetve a formális gazdaság cselekvési képtelensége a folyamat leállítására — hívta életre Magyarországon a szociális gazdaságot, s járult hozzá elterjedéséhez. A szociális gazdasági kezdeményezések általános jellemzői:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között, de a közösség érdekében;
- a magáncégek és állami intézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak;
- új munkahelyeket, de legalábbis új, többlet munkavégzést teremtenek;
- jövedelmet generálnak és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak;
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is bizonyos mértékben megjelenik;
- célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézséggel küzdő pályakezdő fiatalok, a szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő személyek, a szegények, illetve mindezen személyek csoportjai, közösségei, az általuk lakott települések.

Ez a gazdasági forma jellemzően a társadalom törékeny szereplőinek ad segítséget munkalehetőségeik megteremtésével, valamint szociális szolgáltatások minél szélesebb körű biztosításával.

Gazdaság és közjó

Ily módon a szociális gazdaság megnevezésében a „szociális” jelzőt nem szabad félreérteni, az nem valamiféle jótékonykodást jelent meg, hanem a közösség érdekében végzett, közösségi természetű gazdálkodást.³ Mint minden gazdasági tevékenység, a szociális gazdasági kezdeményezések is csak akkor tarthatók fenn, ha profitot termelnek, pontosabban, ha nem termelnek veszteséget (legalább a „pozitív nullát” elérik). Ugyanakkor a profitelvárások nem mindenáron valók, nem írják felül az emberességi szempontokat, és nem hagyják figyelmen kívül a közösség érdekeit. Sőt: elsősorban azokat tartják szem előtt. Ezt a gondolkodásmódot emelte ki Ferenc pápa is egy 2015. év eleji beszédében, amikor az Olasz Szövetkezetek Szövetségének mintegy 7000 tagjával találkozott: „Ha a szövetkezeti gazdaság hiteles, akkor erős társadalmi szerepet vállal magára. Mozdítsátok elő a becsületesség gazdaságát! Az igazi gazdaságot arról lehet felismerni, hogy csak a közjót veszi figyelembe.”⁴

³Az angol „social economy” tartalmilag helyes fordítása inkább „közösségi gazdaság” lenne.

⁴Idézet Ferenc pápának az Olasz Szövetkezetek Szövetségéhez intézett beszédéből, 2015. február 28.
<http://www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-az-igazi-gazdasag-kozjot-szolgalja/?q=sz%C3%B6vetkezet>

Hazai tapasztalatok

A szociális gazdaság valamiféle bevezetését több program is célozta már Magyarországon, leginkább az EU forrásait felhasználva

**Szociális
földprogramok,
Start-munka program**

(PHARE, EQUAL, HEFOP, ROP, TÁMOP különböző konstrukciói). Ezek — mindamellet, hogy több értékes helyi programot végigvittek — áttörést nem tudtak elérni a szektor fejlesztését illetően, különösen nem a kisfalvak esetében. Korábban tisztán hazai költségvetési, ma már EU-s forrásokkal vegyített konstrukciókban ugyanakkor olyan programok, kezdeményezések is azonosíthatók, amelyek kifejezetten a falvakat célozták meg, és hátrányos helyzetű családokat kívántak jövedelemhez, illetve munkához juttatni a mezőgazdaságban. A legismertebb és legnagyobb múlttal rendelkező akció ezek közül a szociális földprogramok rendszere, amelyik 1992 óta folyamatosan támogatja kisebb összegekkel a szóban forgó településeket. Emellett a ma már nem létező különféle decentralizált területfejlesztési források finanszíroztak főleg infrastrukturális fejlesztéseket falvakban, amelyek a helyi közösségi gazdálkodást tudták támogatni. Meg kell említenünk a Dél-Dunántúl bő fél évtizeddel ezelőtti komplex munkaerőpiaci programját, a Sorsfordító-Sorsformáló programot, amelyik már célzottan mezőgazdasági közösségi gazdálkodást kezdett el — a megfelelő képzéssel kombinálva — kiépíteni mintegy 30 faluban. Manapság pedig a Start-munka program kínálhat olyan eszközöket kis-települések számára is, amelyek segítségével elindulhat a közösségi gazdálkodás, és képes lehet az adott falu új pályára állni. Summa summarum, a közösségi gazdálkodás szélesebb körben nem honosodott még meg az országban, mégis van több sikeres helyi program, amelyek eredményeit, tapasztalatait érdemes tanulmányozni, és amelyek akár közvetlenül követendő példát is jelenthetnek.⁵

⁵Az *Úton lévő falvak* című kötetünk első és második része (Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Budapest, 2013 és 2014) ilyen települési törekvéseket, programokat mutatott be alapvetően olyan céllal, hogy bátorítsa a változtatási igényeket és szándékokat, és szemléleti alapokat adjon azokhoz. Mindemellett persze kordokumentumnak is szántuk írásainkat, rögzítve bennük, hogy hol tart ma a magyar vidék, és milyen kihívásokkal néz szembe.

Hogy csak viszonylag kevés településen tudtak a szociális gazdaságra szánt források az elmúlt két évtizedben maradandó hatásokat kiváltani és valamiféle működőképes, helyenként piaci alapon is fenntartható rendszert létrehozni, annak az az alapvető oka, hogy korántsem egyértelmű, miként is kell hátrányos helyzetű településen, hátrányos helyzetű emberek számára értékteremtő (mezőgazdasági) programot létrehozni, ami a helyi közösség érdekében, közösségi alapon működik. Ez ugyanis egy rendkívül összetett, széles körű és mély szakértelmet, empátikus készségeket és határozott társadalmi felhatalmazást kívánó cselekvési folyamat, amelyiknek ha csak egy eleme is hiányzik a helyi rendszerből, akkor az adott program jó eséllyel megbukik.

A működőképesség feltételei

A legismertebb, működőképes programok többsége esetén szinte kizárólag mezőgazdasági értéktermelésről beszélhetünk, vagyis *a helyi program vezetésének értenie kell a mezőgazdasághoz*. Másrészt hátrányos helyzetű embereket kívánunk alkalmazni, ami jelentős *szociális érzékenységet és szakértelmet* feltételez, ily módon tisztában kell lenni a *szociális munka és közösségfejlesztés* alapjaival, és folyamatosan végezni is kell aktív közösségfejlesztést. Harmadrészt pedig *felké-*

szültnek kell lenni az elérhető támogatási források megszerzésére, fogadására és hatékony elköltésére. És mindhárom alrendszeren belül számos egyedi esetet, problémát kell kezelni, megoldani úgy, hogy közben a vezetés nem veszíti el a lényegi fókuszpontot, vagyis azt, hogy teljes programban, rendszerben kell gondolkodni, és mindent e rendszer építése szempontjából kell értelmezni.

Adaptációs feltételek

Nincsenek receptek arra vonatkozóan, hogy egy-egy ilyen helyi közösségi falugazdasági programot miként is kell létrehozni és működtetni. Több adaptációs feltételt azonosítottunk már eddigi munkánk során; ezek a következők:

- *A helyi közösség megerősítése:* közösségi gazdálkodás a cél, közösségfejlesztés, a családokkal végzett szociális munka, lelki megújulás nélkül nincs szociális gazdaság;
- *Rendelkezésre álló földterület:* többnyire kertészeti gazdálkodásról és állattartást szolgáló takarmánytermesztésről beszélünk, aminek van földigénye;
- *Helyi vezető feladatvállalása:* ma általánosan a polgármester az a szereplő, aki képes felvállalni egy ilyen kezdeményezést, de lelkészek, egyházi és civil szervezetek szintén jelentős hatékonysággal lehetnek képesek közösségi gazdálkodási programokat építeni és vezetni;
- *Vállalkozó önkormányzat:* mivel a nagyüzemi mezőgazdaság nem vállal felelősséget a közösségért, egyéb piaci szereplők pedig alig találhatók a falvakban, a program elindítását az önkormányzatnak kell vállalnia, akár a helyi szociális szövetkezettel, akár saját nonprofit gazdasági társaságával együttműködésben (önkormányzat is alapíthat szociális szövetkezetet);
- *Állami segítség — fenntarthatóság:* a közösségi gazdasági programok tőkeszegények, önfenntartóvá csak állami támogatások révén, 5–10 év alatt válhatnak;
- *Fejlesztési központ:* forrásszerzési és -felhasználási kapacitásokat kell fejleszteni a falvakban, akár a civil szféra, szociális szövetkezetek, akár különféle állami szervek és önkormányzati társulások bevonásával;
- *Folyamatos tanulás, megújulás és innováció:* a közösségi alapú gazdaság alaptulajdonságai nem térnek el a gazdasági vállalkozások alapelveitől, vagyis itt is profitra kell törekedni, aminek eléréséhez folyamatosan fejleszteni kell, új piacokat kell felkutatni, tudást, kapcsolatrendszert, szakértelmet kell felhalmozni stb. Csak épp a profit a közösséget szolgálja, és nem elsősorban magánérdekeket.

Pluszköltségek

Tapasztalataink szerint vannak olyan termékek, amelyeket elszegényedett, földrajzi és társadalmi periférián lévő településeken, térségekben is elő lehet rentábilisan állítani, csak a termelésre pluszköltségek rakódnak. Például mivel nem optimálisak a telephely elérhetőségi viszonyai, több lesz a szállítási költség, a munkaerő betanítására és a munkahelyen való benntartására is több idő és

**Szemponatok
és megoldások**

energia kell, sőt külön programot kell fenntartani szociális munkások finanszírozásával azért, hogy a vállalkozás humán oldala működni tudjon. De aki közösségi gazdaságot épít, az ezeket a plusz-költségeket tudatosan vállalja, és beépíti az üzleti tervébe. Míg egy normál vállalkozás nagy valószínűséggel a profit maximalizálására törekszik, és nincsenek társadalmi céljai, addig egy közösségi, társadalmi vállalat a piaci bevételeiből közösségi, társadalmi célokra is költ a profit terhére.

Összességében több úton is elindulhat egy-egy falu, ha saját jövőjét a helyi gazdaságfejlesztés eszközrendszerének felhasználásával is igyekszik biztosítani. A teljesség igénye nélkül itt csak néhány megoldást nevezek meg, ugyanis a helyi gazdaságfejlesztés szempontrendszerére és módszertanára igen szerteágazó, és egy-egy egyszerűbbnek tűnő kezdeményezés vagy közösségi beavatkozás mögött is számos megfontolásnak és sok-sok szervező munkának kell állnia. Úgy látom, minden településnek érdemes arra törekednie, hogy a helyben meglévő, a lakosság vagy a közösség tulajdonában lévő erőforrások minél teljesebb mértékben hasznosítva legyenek, és a termelés, a gazdálkodás kultúrája az egész település életét át-szője. Elsődleges fontosságú, hogy a családok jelentős része igyekezzen valamiféle gazdasági tevékenységet folytatni önállóan, saját felelősségére, mert piacgazdasági körülmények között csak ez a szemlélet biztosíthatja a település megmaradását. Ahol erre lehetőség és nyitottság van, mindenképpen érdemes gazdaprogramokat indítani, hogy azok a családi gazdaságok, amelyek esetleg saját magukat is nehezen látják el, de munkát szinte biztosan nem adnak egy helybélinek sem, igyekezzenek innovatívabb, több jövedelmet termelő, feldolgozásra építő tevékenységeket összeszervezni, ezáltal munkahelyeket teremteni. Egy-egy nagyobb, a kisvállalkozási méretet esetleg meghaladó beruházást is érdemes lehet megvalósítani, és olyan üzemet építeni, amiben a jobb képességű helyi lakosok munkához tudnak jutni. Semmiképpen sem tartom jó megoldásnak azt a helyzetet, amikor kizárólag az önkormányzat vállalja magára a közösségi célú, helyi érdekeket szolgáló gazdálkodás megszervezését, mert egy ilyen „közösségi üzem” a legkritikább esetben lehet csak önfenntartó. Az ilyen kezdeményezések szinte minden esetben az ingyenesen elérhető közfoglalkoztatási státuszokra építenek, és azt a jelentős piaci előnyüket igyekeznek kihasználni, hogy nincsenek bér- és járulékterheik. Ennek az állam által biztosított eszközrendszernek, amit a közfoglalkoztatás jelent, csak egyfajta ugródeszkának szabad lennie, aminek közvetlen vagy közvetett felhasználásával az adott falu átáll egy másfajta működési módra. Az önkormányzatok, és különösen a legszegényebb falvak túlnyomó többségének ugyanis nincs és belátható időn belül nem is lesz se annyi földje, se annyi egyéb termelési eszköze, hogy mintegy faluvállalatként versenyképes és fenntartható módon önmaga tudná megoldani a helyi munkanélküli lakosság hosszú távú fog-

lalkoztatását. Ahhoz viszont lehet már most is elég eszközünk, hogy ösztönözzék a lakosságot a termelésre, a vállalkozásra, lehetőséget teremtsenek az információ- és árucserére, és ösztönözzék helyi termékek megszületését és piacra jutását. Stabil, bért és járulékot fizető munkahelyek természetesen ezeken a módokon nem fognak tömegesen keletkezni, legalábbis rövidtávon biztosan nem, de meggyőződés, hogy minden település esetén érdemben lehet csökkenteni a külső tényezőktől való függést, lehet megélhetési alternatívákat nyújtani, és ami teljesen biztos: ilyen természeti adottságok mellett, mint amelyek Magyarországot jellemzik, teljességgel indokolatlan, hogy akár csak egyetlen család is éhezzen az ország bármelyik falujában. Bár elképzelhető, hogy e probléma megoldásához már nem elegendők a közösségi erőfeszítések, hanem az erőforrások legalább részbeni újraosztására is szükség van; ha minden településen közösségi tulajdonban lenne cca. 50–100 hektár termőföld, a gyermekéhezés, a nyomor, és a közösség teljes kiszolgáltatottsága biztosan megszüntethető lenne.

**Közvetlen
felelősségvállalás**

És még egy további szempont: mindenkinek — beleértve az állami és önkormányzati intézményeket, a civil szférát, a gazdaság profitorientált szereplőit, a kutatóintézetekben, egyetemeken, illetve különféle tanácsadó cégeknél dolgozó, magasan képzett szakembereket — közvetlen felelősséget kell vállalnia a falvak, és általában a vidék új, önfenntartó útjainak kiépítésében, az ott élők életminőségének javításában, máskülönben még évtizedekig cikkezhetünk a magyarországi gyermekszegénység meglétéről.

Két falu közösségi programjának bemutatása

Tanulmányom befejezéseként két falu közösségi programját mutatom be röviden, csak a lényegi elemekre koncentrálva. Az egyik település a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, 800 fős Rozsály, az ország legkisebb nagyközsége, a másik pedig a Tolna megyei, 1000 fős Gyulaj. A két falu igen távol fekszik egymástól, mégis sok tekintetben nagyon hasonló utat jártak be az elmúlt évtizedekben, és hasonló eszközökkel is küzdenek fennmaradásuk és az ott élők boldogulása érdekében. Mindkét településen a helyi önkormányzat vállalta fel a települési gazdaság megújítását és a közösség egyben tartásának sokszor igen fáradságos feladatát. Rozsály már az 1990-es évek elején az önfenntartás kiépítésének útjára lépett: az önkormányzat megtartott körülbelül 90 hektár termőföldet, amin folyamatosan gazdálkodnak azóta is. A faluban nincsenek nagybirtokok, így a gazdálkodó rozsályi családokkal együttműködve tud zajlani a program. Gyulaj ellenben még csak 6–7 éve építi a maga közösségi gazdaságát, néhány hektárnyi belterületi kertben kezdve el a gazdálkodást. A használt földek mennyisége ma sem több 15 hektárnál, viszont már működik kis húsfeldolgozó és savanyítóüzem is, és önálló termékfejlesztés zajlik. Gyulajon a családi gazdaságok

szinte fellelhetetlenek, a falu bő 3000 hektáros határát egyetlen vállalkozás tartja kézben. Az alábbiakban e két falu programját foglalom össze néhány pontban.

1. *Rozsályban a „helyi hős” szerepét* Sztolyka Zoltán polgármester tölti be, ugyanakkor fontos, hogy nem egyedül dolgozik. Segítői között ott van a helyi alapítvány vezetője, ott van édesapja, aki a korábbi polgármesteri széket a gazdasági udvarra cserélte, hiszen ma már onnan irányítja a feladatokat. Rajtuk kívül találunk még néhány szakembert, akik pályázatírástól szociális ügyeken át a termelésig segítik előrébb a falut. Nem utolsósorban említendő Zoltán felesége, Ildikó, aki a gyermekeik nevelése mellett a közösség összekovácsolásában vállal kisebb-nagyobb szerepeket. A kulcs emberek megléte azért fontos, mert a jó feladatleosztásnak köszönhetően mindenki ismeri felelősségi körét, gyakorlatilag adott esetekben a polgármester jelenléte nélkül is tud működni a település. A faluközösség részéről megvan a bizalom: tősgyökeresek, ismerik a helyi viszonyokat és már a munkában is bizonyítottak.

Gyulajon ugyanez a helyzet: a program motorja Dobos Károlyné polgármester asszony, akit a helyi Hetedhét Határ Szociális Szövetkezet igazgatóságának elnöke és a szövetkezet tagjai, a helyi alapítvány vezetője, a szociális munkát és a közösségi házat irányító szakemberek, és az iskola igazgatója segít napi munkájában. E szakemberek felelőssége is a fejlesztési források becsatornázása Gyulajra, a napi feladatellátás biztosítása, és a továbblépési irányok folyamatos tervezése.

2. *Van föld és eszköz.* Rozsályban csaknem 90 hektár önkormányzati területen folyik a termelés, saját gazdasági udvarral rendelkezik az önkormányzat. A műveléshez szükséges mezőgazdasági géppark is rendelkezésre áll a kombájntól a kapáig. Mindezt a rendszerváltás utáni faluvezetés előrelátásának köszönheti a mai Rozsály. Ugyanis a gazdasági udvar a volt téesz udvara, a területek a volt téesz földjei, a gépeket, eszközöket és épületeket folyamatosan karban és termelésre készen tartották.

Gyulajon — mint ahogy már írtam — jóval kevesebb föld áll az önkormányzat rendelkezésére, azonban így is kiterjedt közfoglalkoztatási program működik a faluban. A Start-munka programnak köszönhetően Gyulaj is rendelkezik a legszükségesebb gépekkel, vannak a falunak gazdasági épületei, és már kisebb üzemeket is képesek voltak építeni és működtetni.

3. *Mindkét faluban éves tervezési folyamat* eredménye, hogy miből, mennyit és hogyan termelnek meg. Alapvető szempont, hogy a közkonyha szükségletét ellássák, amit immár 100 százalékban helyi zöldség és sertéshús tesz ki. A tervezés során időjárás, termésmennyiség és minőségi kockázattal is számolnak.

4. *Széleskörű termelési struktúra* jellemző, más szölv mindent termelnek, ami ezeken a földeken terem: Rozsályban alma, szilva, meggy, dió, retek, karfiol, karalábé, napraforgó, retek, bab a jel-

lemző, míg Gyulajon a takarmány- és kertészeti növények mellett megjelent a gyógynövénytermesztés is. Rozsályban a 60–70 darab között mozgó sertésállományt a helyi vágóponton fel tudják dolgozni, van néhány tehén, és a munkába besegítenek még a pónilovak is. Nem csak élelmiszert termelnek meg, hiszen már a nyesedéket, vesszőt sem hagyják kárba veszni, amit telepített energiafűvel kiegészítve fűtési céllal — ami adott esetben lakhatási támogatást is jelenthet — használnak fel. Gyulajon a közösségi sertésállomány már meghaladja a száz darabot, szintén helyi feldolgozást szolgálva.

5. *A közösségi munkának értéke van* mindkét faluban. Mindenki tudja, hogy távol vannak mindentől, és azt, hogy mennyire magukra vannak utalva a fennmaradást tekintve az emberek. Így egyfajta belső motiváció is adódik a közös munkára, együttműködésre. Gyulajon a lakosság túlnyomó többsége nagyon szegény családban él, így a rendszeres szociális munka és közösségfejlesztés a helyi gazdaság építésének is kulcseleme. A falu közösségi házat üzemeltet, ahol a szociális tanácsadás mellett az gyermekek szabadidejének értelmes eltöltését szervezik a szociális munkások.
6. *Az emberek kötődése a faluhoz* mindkét helyen sok mindennek az alapja, s valahol ennek köszönhető, hogy sok pénz, érték is a falun belül marad. Ez közvetlenül a közfoglalkoztatásnak, a helyben megtermelt élelmiszereknek, háztájk segítésének köszönhető, illetve a helyben olcsóbban vásárolható helyi termékek is ösztönzik a lokális gazdaságot.
7. *Fiatalokra való építkezés* nemcsak elképzelés Rozsályban, hanem van is kire építeni. Örömmel számolt be a polgármester, hogy aránylag magas a 20–30 éves korosztály jelenléte a faluban, sőt — hazai és határon túli — beköltözők is akadnak, akik ma már egyre inkább a közösségben is megtalálják a helyüket, nem csak házakban a lakhelyüket. A városokban tapasztalható tendencia kissé aggasztja a vezetést: egyre később vállalnak csak gyereket a fiatalok, ami éveken belül meg is felezheti az óvodás, kisiskolás korosztályt. A fiatalok közösségbe szerveződését is fontosnak tartja az önkormányzat, igyekeznek ráébreszteni őket, hogy a település jövője tőlük függ. Elkülönített pénzüsszeget ajánlottak fel számukra saját ötleteik megvalósítására.

Gyulajon ugyanígy nagyon magas a fiatalok lakosságon belüli aránya, így a falu vezetésének egyik fő feladata, hogy esélyt adjon a fiataloknak a helyben maradásra, a boldogulásra. A szociális szövetkezet minden gazdasági tevékenységbe igyekszik bevonni őket, az önkormányzat lakhatási programot fog indítani számukra, a közösségi ház a napi gondjaikat igyekszik megoldani, a Máltai Szeretetszolgálat pedig sport- és zenei programot indított a faluban, amire alapozva 2015 őszétől átveszi működtetésre Gyulaj óvodáját és általános iskoláját.

TAKÁCS ZSUZSA

Angyal

Versek a szerző készülő
A Vak Remény című köte-
téből.

*Mondják, hogy anyám nem örült nekem.
Megszülni sem akart. Kötőtűvel próbált
megölni magzatkoromban, de kitértem
a szúrások elől és épnek születtem.
Nyolcéves se voltam, amikor beszakadt
alattam a befagyott folyó és én
kétségbeesetten kiabáltam. Egy idegen
férfi termett a parton, ahol máskor senki
sem jár. Kiemelt a jég kicsorbult fogsora
alól, ölben hazavitt, de nyoma veszett
azonnal, ahogy az angyaloknak általában.
Évekig jártam aztán a téli folyóhoz,
szerettem volna találkozni vele. Éteri
zene szólt, a fákon a jégcsapok rezegtek.*

Hypó

*Egyedülállóként neveltem két kicsi fiamat.
Éjszakai munkát végeztem a MÁV-nál,
hogy napközben velük lehessek.
Emlékszem, a konyhát takarítottam éppen,
két egyforma pohárba vizet és hypót
töltöttem. Hirtelen mintha kiszállt volna
belőlem a lélek, nehéz lett a testem,
tehetetlenül lógott a két karom,
homlokomat a repedezett csempének
támasztottam és játszani kezdtem a gondolattal,
mi lenne, hogyha megölném magamat...
Fiam hangja riasztott, vizet kért.
Kezemet mintha idegen kéz vezette volna,
félálomban még odatoltam neki
az egyik poharat, de igazából csak a koccanás
zajára ébredtem, ahogy a pohár talpa
a mosogató szegélyének verődött.
Fiam visszaszaladt a szobába játszani,
én egy konyhaszéken ültem és sírtam.*

Firkák a szalmaszállra

(Amíg kíváncsi vagy)

Nap

*Szavak, szavak, szavak, éltető sugarak,
hova bújt, hova süt mögületek a nap?*

Magától megoszlik

*Fesztiválországban nyár van, fesztivál.
Egyik fele csápol, a másik zabál.*

Perc

*Baj-e, ha lemaradsz erről is, arról is?
A perc, ami jön, megy, mind ugyanoda visz.*

Út

*Ha már nem szívből, csak erőből futja,
ne csodálkozzék, hogy hosszabb az útja.*

Játék?

*„Szeretem, de nem úgy”, dobja el a labdát...
S te szaladsz utána, mint ki se hall, sem lát?*

Boldogabb

*Se makkegészséges, se már fiatalabb,
de boldogabb lehetsz, amíg kíváncsi vagy.*

Hiába

*Ősök, nyelv, lelkiület, ábránd, történelem...
Magyar vagy, hiába cifrázod, kedvesem.*

Szól a rádió

*Aztán a csevejben megakad egy mondat:
Nagy embereknek az édesanyja volt nagy.*

Helyett

*Örökéletre vágysz? Álmodozás helyett,
amíg tudsz, szaporodj, s nevelj föl gyereket.*

Ki kezdte?

A gyerekszegénység Tar Sándor novelláiban

A szerző irodalomtörténész, kritikus, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársa.

Szegénynek lenni annyit tesz, mint szűkösségben élni. Nem részesedni az élet gazdagságából, megfosztva lenni nemcsak az anyagi, hanem a kulturális javaktól is, sőt, nem egyszer az emberi jogoktól is. A szegénység kiszolgáltatottságot jelent, nem csupán a szükségleteknek, hanem a különböző fegyelmező intézményeknek is, melyek jogot formálnak arra, hogy durván és érzéketlenül beavatkozzanak a szegény emberek életébe, akár családokat szakítva szét. A szegény ember nem ura a saját sorsának, és rendkívül korlátozottak a lehetőségei arra, hogy képességeit fejlessze, tanuljon, és ezáltal jobb munkája, jobb élete legyen. A szegénység azonban nem csupán az életolehetőségek, hanem a tudat radikális beszűkülését is jelenti: aki nap mint nap a túlélés miatt szorong, az nem lát tovább a mánál és a létfenntartás parancsánál.

Szociológusok és pszichológusok mutattak rá arra, hogy a szegénység és a nélkülözés milyen mentális károkat okoz, hiszen akkora terheket rak az ember kognitív képességeire, hogy képtelenné válik szélesebb, vagy akár csak más perspektívából tekinteni saját magára és saját életére — ahogyan ezt a szociális munkások, családsegítők is nap mint nap tapasztalják. Klasszikus csapdahelyzetről van szó: a szegénység nemcsak következménye a rosszul alakult életkörülményeknek, hanem oka is annak, hogy nem, vagy csak nagyon nehezen lehet ezeken változtatni. A tanult tehetetlenség, valamint a kitörésre való képtelenség azonban nemcsak a szegény emberre vonatkozik, hanem a szegény ember gyerekeire is. Kutatások sora és a mindennapi tapasztalat is igazolja, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek sokkal nehezebben boldogulnak az iskolában, majd az életben, a magyar iskolarendszer pedig híres-hírhedt arról, hogy képtelen kompenzálni a családból hozott hátrányokat, sőt, fokozza a lemaradást. A szegénységben felnőtt gyerek nagy valószínűséggel örökölni fogja nemcsak a szegénységet magát, de azokat a stratégiákat is, melyek képtelenné teszik arra, hogy boldoguljon az életben, és kitörjön a rá kiszabott szűkösségből. Mindez pedig nem csupán a lecsúszott rétegek jövőjét veszélyezteti, hanem az egész társadalomét. A gyerekszegénység eltűrése, a vele szembeni közöny nem más, mint a jövő felélése.

Kevesen tudtak annyit a magyar irodalomban a szegénységről, mint Tar Sándor. Láta okait, ismerte következményeit; nagyon jól ismerte azt a kört, melyből a rossz helyre született ember csak nagyon nehezen tud kitörni. Hiszen neki sem sikerült; végül visszahullott oda, ahonnan minden erejével ki akart kapaszkodni. Az élet és az irodalom nála a lehető legszorosabban összefonódik egymással; arról

¹A Tar-szakirodalom egyik legtöbbet tárgyalt kérdése a szerző realista látás- és írásmódja, ennek szociografikus, valamint szürreális-groteszk iránya. Lásd például Böhm Gábor: *Regény és novella között. Szociográfiai látásmód és mikrorealizmus Tar Sándor Szürke galamb című regényében*. In Thomka Beáta (szerk.): *Befejezetlen könyv. Kijárat*

Kiadó, Budapest, 2012;
Kálai Sándor: *Az apa és a gyár*. Alföld, 2000/3.;
Kálmán C. György:
Aki a beszéd-nélküliekért beszél (Tar Sándor: A te országod). Beszélő, 1993.
június 5.; Keresztury Tibor:
Nekünk már késő.
Tar Sándor: A mi utcánk.
Jelenkor, 1996/2.; Lengyel
Imre Zsolt: „Nincs vége”.
Megjegyzések Tar Sándor
Mért jó a póknak? című
kötetének újraolvasásához.
Jelenkor, 2014/7–8.; stb.

²Jeney Gyula:
„Nekünk már nem lesz
forradalmunk... dologgá,
tárggyá váltunk”. *Levél-
interjú Tar Sándorral*.
Eső Irodalmi Lap, 2005/4.
[http://jenei.esolap.hu/
interview/view/9](http://jenei.esolap.hu/interview/view/9)

³Az apa sarokba állítása
jelenik meg az
Apánk még élt című
novellában is, a *Lassú*
teher című kötetben.

⁴[http://www.tarsandor.hu/
pdf/tar_sandor_08.pdf](http://www.tarsandor.hu/pdf/tar_sandor_08.pdf)

⁵*A Jövőre másként*
című novellában makkot
túrtak ki a disznók,
ami miatt az apának
bíróásra kell járkalnia.

⁶Jeney Gyula:
„Nekünk már nem lesz
forradalmunk... dologgá,
tárggyá váltunk”, i. m.

⁷Uo.

írt, amit ismert, amit megélt, amit megtapasztalt. Ez pedig a szegények, bolondok, alkoholisták, munkások világa volt; az az orrunk előtt fortyogó purgatórium, ami mintha nem is létezne a mindenkori hatalmak és döntéshozók számára.

„a tyúkszaros, tehéntrágyás udvar”

Nincs értelme és helye annak, hogy itt nagyobb elméleti kitérőt tegyünk a referencialitás, a szociografikus irodalom és a realizmus kérdései felé,¹ annyit azonban bizonyosan állíthatunk, hogy Tar írásművészetében a megélt, megtapasztalt életanyag formálódik irodalommal. Ő maga a munkások világában érezte magát otthon, valamint gazdag élményanyaga volt a városi és a falusi szegények világából is. Élete vége felé pedig ő is az utóbbiak népes taborát gyarapította. Mint ahogyan az elején is, hiszen viszonylagos jólétet csupán a Kádár-rendszerben betöltött gyári munkás állásai biztosítottak számára.

Gyerekkorában ő maga is testközelből volt kénytelen megismerni a szegénységet, és az összes vele járó testi-lelki küszködést, hiszen szegény, falusi családból származott, ahogyan néhány vele készült interjúban be is számol erről. A Debrecen környékén fekvő Hajdúsámsonban született 1941. április 5-én, szegényparaszti családba. Családjával egy a falutól távol eső tanyán élt, öten egy szobakonyhás házban, falusi szokás szerint a konyhát lakták mind az öten. A gyerekek a tanyáról jártak be a 3 kilométerre levő iskolába is. Jární úgy tanult meg, hogy egy nagy kutya szőrébe kapaszkodott, az hurcolta magával „a mindig tyúkszaros, tehéntrágyás udvaron”.² Amikor bejöttek az oroszok, a katonaszökevény apát két napig a sarokba állították,³ de túlélte a megszállást. Szobakonyhás házban éltek, és a ház körüli munkákból a gyerekeknek is ki kellett venniük a részüket, a kor szokásának megfelelően.

Az ötvenes években nagy volt a szegénység, sokan küzdöttek megélhetési gondokkal, de visszaemlékezései szerint gyerekként mégis szerette a Rákosi-rendszert, hiszen mindig történt valami, ami a gyerekeknek mulatságul szolgált, de persze a felnőtteknek nem.⁴ Nem éheztek ugyan, de úgy emlékszik, hogy az ennyivaló sosem volt elég, és gyerekkorát általában is elég sanyarúnak tartotta. A rendszer abszurditásai közé tartozik, hogy kókuszdiókat ültettek az egyik irtásra, amit aztán a disznók kitértak a földből, amiért majdnem leültették az apját.⁵ Akiről azt is meséli, hogy „nehézén kezelhető ember”⁶ volt, az alkoholt sem vetette meg, „és ebből olykor kisebb-nagyobb katasztrófák támadtak”.⁷ Az apja amúgy sem nagyon szerette, nem is tartotta sokra, mert őt már nem akarták, harmadik gyerek lett.

Két testvére volt, a bátyja otthon maradt földet művelni, míg Tar Sándor és a nővére az anyjuk kívánságának megfelelően érettségi tudott szerezni. Ez abban a korban már nem volt különleges ki-

váltság, ám a mélyszegénységből érkező gyerek számára küzdelmes volt a felemelkedés útja, hiszen a kollégiumban is folyamatosan a pénztelenséggel küszködött, sokszor a legszükségesebb taneszközökre sem volt telt. Kirekesztettnek érezte magát, és szégyellte a család szegénységét.

⁸In: *A te országod.*

Századvég,
Budapest, 1993.

Mindezek a gyerekkori élmények vissza-visszatérnek a novellákban, noha túlzás lenne azt állítani, hogy a novellák és az életanyag között pontról pontra megfelelés lenne. A *Ványa*⁸ című novella például tartalmaz néhány olyan elemet, melyekről Tar is beszél a vele készült interjúban. Nem is annyira a családi élet leírása, hanem a kollégiumi életé lehet ismerős a szerző elbeszéléseiből. Az, hogy magányosnak érezte magát az otthonban, nem volt pénze moziba, színházba, kirándulni járni a többiekkel. Ez a belső monológot imitáló novella is egyes szám első személyben íródott, akárcsak a szintén gyerekkori élményekből táplálkozó *Elejétől a végéig* című novella, melynek dokumentarista jellegét a végén és az elején levő idézőjel is megerősíti.

⁹Kemény István:
A vegetálás szépsége.
Alföld, 1996/5. 83.

¹⁰Tar Sándor:
Elejétől a végéig.
In uő: *A te országod*, i. m.

A névtelen mesélő az apja iszákosságával kezdi visszaemlékezéseit. Ez az apatípus rendre visszatér Tar novelláiban, hiszen az általa centiről centire feltárt, „lidérces, keleti sávban”⁹ az alkoholizmus mindennapos probléma, amivel már gyerekként szembesülnie kellett — hogy majd aztán élete vége felé maga is másolja ezt a mintát, noha a novellában még így fogalmaz: „apámra nem akartam hasonlítani, mert az ivott”¹⁰ (245). Az apa minden ünnepen berúgott, ilyenkor kiverte a családját a házból, terrorizálta feleségét és gyerekeit. A család szegénységére külön teherként rakódott az apa alkoholizmusa, ami miatt az erőszak a mindennapok részévé vált. Az apát alkoholizmusa miatt a téveszben leváltották posztjáról; „megtették brigádvezetőnek, de ott nem tudott számolni, a nevét is alig tudta leírni, meg ivott állandóan, így aztán leváltották. Akkor megharagudott, szidott mindenkit, gyűlölt, nem nagyon járt dolgozni se...” (249). A narrátor jellemzése alapján az olvasó arra az agresszív, frusztrált, kötekedő embertípusra ismerhet, amelyik sikertelenségéért mindig másokat okol, holott a kudarcokért ő maga is felelős — ha nem is teljes mértékben.

Az alkoholizmus ugyan nem kizárólag a szegény sorban élők betegsége, de a kis jövedelmű, alacsony iskolázottságú rétegekben jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy az ezekben a családokban felnövő gyerekek se tudjanak kilépni ebből a körből, vagyis ahhoz, hogy rosszul tanuljanak, ne tudjanak megfelelő képzettséget szerezni, korán családot alapítsanak, maguk is szegénységben éljenek, s gondjaik elől ők is alkoholba meneküljenek. Mint ahogyan a szülői agresszió is öröklődik nemzedékről nemzedékre. Ez a képlet rendre felbukkan Tar novelláiban is, mint ahogyan a kitörésre tett (többnyire reménytelen) kísérletek is. Távol áll tőle minden idealizálás; nála a szegény emberek nem romantikus, mesebeli hősök. Nem nemes lelkű, tiszta szívű, egyenes gerincű, becsületes szegényemberek,

hanem sok esetben bizony a nélkülözésekbe testileg-lelkileg bele-nyomorodott, alkoholizmusba menekülő, iskolázatlan, erkölcsseikben és érzésvilágukban primitív emberekről van szó.

A novella narrátora az iskolás évekre is keserűséggel emlékszik: „csupa kínlódás az egész” (248). Egyrészt messze volt az iskola, három kilométernyire a tanyától, ahol a család lakott, és a gyerekeknek nem volt meleg ruhájuk még télvíz idején sem. Az apa is inkább hátráltatta, mint segítette a gyerekek tanulását, hiszen ha berúgott, „leverte a lámpát a falról, a petróleum ráömlött a könyvre, füzetre, venni kellett másikat, átmásolni, hát, szóval senkinek sem kívánom” (248). A gyerek így is „színkitűnővel” végezte el az iskolát, és az is egyértelmű volt, hogy tovább kell tanulnia, noha az apa ezt is ellenezte. A gyerek aztán kollégiumba került, ahol mindig is idegennek érezte magát — ahogyan az már a *Ványa* című novellában is olvasható volt —, míg bátyja otthon maradt, a földet művelni.

A nehezen kiküzdött tanulás ellenére a kitörés mégsem sikerült. Az immár felnőtté ért gyerek érettségét szerzett ugyan, ami a saját közegében és korában nagy szó volt, ám amikor ezzel a munkáügyön jelentkezett, csak betanított munkási állást tudtak neki ajánlani. S mivel el kellett tartania magát, kénytelen volt elfogadni ezt. A család számára is mélységes csalódás volt ez a „kARRIER”, az apa fel is hánytorgatta, hogy ezért nem volt érdemes taníttatni. Ebből nagy veszekedés kerekedett, melynek az lett az eredménye, hogy a fiú megfogadta, hogy visszafizeti azt a pénzt, amit a taníttatására költöttek — holott ő is az apja szemére vetette, hogy „amit már eddig megivott, azért egy házat adnának a városban” (258). Végül a narrátor kénytelen ezzel summázni az életét: „a végén talán mégis csak apámnak lesz igaza, hogy nem lesz belőlem semmi” (266) — vagyis a verkli megy tovább.

görbe utcák

¹¹Magvető,
Budapest, 1995.

*A mi utcánk*¹¹ című novellafüzér vagy kisregény egy lerobbant, a falu szélére szorult mikrotársadalmat mutat be, azon belül pedig azt, hogyan termeli magát újra a szegénység generációról generációra. A Görbe utca lakói előtt minden perspektíva megszűnt, nincsenek célok az életükben és nincs lehetőségük a kitörésre. Néhányan még ámíttják magukat azzal, hogy egyszer majd jobbra fordul az életük; kapnak munkát, és el tudnak költözni — de ez senkinek sem sikerül. Az utcában honos reménytelenség és jövőtlenség időset és fiatalt egyaránt fogva tart, és a szülők a gyerekeikre örökítik a tanult tehetetlenséget. „A férfiember tizennégy-tizenöt éves korától dohányzik, pár év múlva inni kezd, kijárja valahogy az iskolát, aztán megjár néhány gyárat, üzemet a városban, de kevésnek van ereje végleg elmenni.” (75).

Ezt a reménytelen körforgást illusztrálja a „kicsi lány” története is. Apja, Béres kimondhatatlanul boldog volt, amikor született, fizegett a kocsmában fűnek-fának. A szülők Rózsának akarták keresztelni

a gyermeket, ám a hivatali önkény megmásította szándékukat: az anyakönyvvezető szerint ilyen név nincs, így Rozáliát írt be a nagy könyvbe. Ez a gesztus is mutatja, hogy az állam az őt képviselő hivatalnok által ront bele az állampolgár személyes szférájába, és kisajátítja magának a névadás szabadságát, vagyis a szegény embertől elveszi a jogot, hogy maga adjon nevet gyermekének. A névadás márpedig minden kultúrában rendkívül fontos aktus, hiszen a név egy személy identitásának egyik legegységesebb részét alkotja. Jelen esetben azonban a végeredmény az, hogy a kislány egyaránt gyűlöli a Rózsa és a Rozália nevet is, hiszen megtudja, hogy az utóbbit egy tehén is viseli az utcában. Az állam olyan nevet adott neki, ami gúnynévként szolgált az adott közegben, vagyis a név által mintegy már eleve kijelölte a helyét a társadalomban, és kudarcra ítélte az életét.

De nem elég, hogy egy tehén nevét viselve látott neki az életnek a kicsi lány, ehhez jött még szokatlan, száznyolcvan centis magassága és a mérhetetlen szegénység, amiben a szüleivel élt. *A mi utcánk* narrátora tárgyilagosan meséli el Rozália cseperedésének körülményeit. A kislány életének két fontos csomópontja volt: az egyik az, hogy minden gusztustalanságot megkóstolt, amit talált, tehénürüléktől, kutyaszaron át a levágott körömig, a másik pedig az, hogy hasonló étvággal látott neki a szexuális életnek is, már egészen kicsi korában. „Nem érdekelte, hogy melyik fiú hogy néz ki, neki mind egyforma volt, ha simogatni kezdték, úgyis lehunyta a szemét, ha ő simogatott, akkor is. Ennyi szép volt az életében.” (47).

A kicsi lányt gyerekkorában szép ruhákba öltöztették, a haját ápolta az anyja — aztán egyszer csak rosszra fordult minden. A haját meggyújtotta az egyik fiú, mert a lány vonakodott. Az iskolában kiállították a sorból, vagyis a gyerek fejlődéséért felelős oktatási intézmény jelölte ki a helyét a közösségen kívül — eldöntve ezzel a gyerek sorsát. Aki ekkor már „mindent tudott. (...) Azt is tudta, hogy ők szegények, apja-anyja írástudatlan, tudja az egész utca, és ez rosszabb, mint a bűn, szégyellni kell.” (48). A lány kétszer megbukott, de azért elvégezte az iskolát, az apja pedig arra biztatta, hogy menjen férjhez, „csináltassa fel” magát. Ez hamarosan meg is történt.

Az utcában a többi lány is hasonló sorsra jutott. Amikor gyerekek voltak, általában a szülőknek is volt még munkájuk, jobban éltek, aztán mire felcseperedtek, addigra már tönkrementek a házasságok, elszegényedtek a családok. A gyerekek az iskolában csak bukdácsolnak, senki sem foglalkozott velük. A szülők ittak, veszekedtek. Sós Kati apja is beteg volt, így a gyerekek kellett a disznókat gondozni, és elvégezni minden ház körüli munkát. A fiú, akit szeretett, tehetősebb családból származott, volt biciklijé, jó ruhája, és ha foglalkozott is a lánnyal, csak lekezelően, nem tekintette egyenrangúnak. A szegény lány nem méltó partner; a gazdag fiú más mellét fogdossa, pedig Sós Kati is odatartotta a magát.

Tar számos novellájában jelenik meg a gyerek–szülő viszony, melyet a gyerek teljes kiszolgáltatottsága jellemez. Amennyire a szülő

kiszolgáltatott a körülményeknek és a fegyelmező intézményeknek, legalább annyira a gyerek is a szülőnek. S mint az *Elejétől a végéig* című novellában, Tar itt sem idealizálja a családi viszonyokat: láthatjuk, ahogyan a nélkülözés szétmarja az emberi tartás, az emberiség utolsó maradványait is. A „kicsi lányt” az apja azért is biztatta arra, hogy keressen magának egy férfit, mert előfordult, hogy részeg állapotban ő maga feküdt be a lány mellé — aki lerugdosta a földre.

¹²In Tar Sándor: *Lassú teher*. Magvető, Budapest, 1998.

A Tar-életmű egyik legerősebb darabja a *Lassú teher* című novella,¹² mely egy apa és kislánya történetét meséli el. Kettejük párbeszédéből hamar kiderül, hogy a gyereket csúfolják a társai, azt mondják neki, hogy csóró és sovány. A férfinak felhorgad az önértet maradéka, és visszautasítja a vádakat, bár elsírja magát. A bevezető párbeszéd után kiderül, ki ez a két ember, és mit csinálnak: szegényes ruhában várakoznak az állomáson, várják a vonatot. Amikor megérkezik, fölkapcsolódnak rá, és kezdetét veszi a mutatvány: az apa a nyakában lógó harmonikát nyekereggeti, a gyerekek pedig énekelnie kellene, de nincs kedve, utálja az egész helyzetet, és egyfolytában annak a fiúnak a szavai járnak a fejében, aki az iskolában csúfolni szokta.

Ahogy haladnak az események, egyre világosabb lesz, hogy a gyereket mennyire érzékenyen érinti ez a gúnyolódás, hiszen találva érzi magát: tudja, hogy megalázó a kéregetés, amit a vonaton csinálnak, tudja, hogy rosszul öltözöttek, tudja, hogy tényleg nagyon szegények, és azt is nagyon jól tudja, hogy ezen az apa semmit nem tud változtatni. Legalábbis tettel nem, de amikor idegeneknek elmeséli az életét, akkor sok mindent megmásít, kiszínezi, és ezt a gyerek szintén nehezen viseli.

A férfi a vasútnál dolgozott, ott nyomorodott meg a fél lába is, majd nagy erőfeszítések árán megtanult ismét járni, ha kacsázva is. A felesége viszont elhagyta, mert undorodott tőle. S ahogyan haladunk a történetben, lassan kiderül, hogy a fia is egyre jobban viszolyog az apjától: a szegénységétől, a kiszolgáltatottságától, az iszákosságától, az önbecsapástól és mások becsapásától. Szemtanúja annak, hogy az apja folyton megalázó helyzetekbe kerül, és egy részeg társaság a szemébe vágja: „húzd el innen a beled, nem érsz semmit” (218), őt magát pedig úgy kezelik, mint az apa tartozékát. Aztán kidobják őket a vonatból, és a sínek mellett várják, hogy jöjjön egy lassan közlekedő tehervonat, amire fel tudnak kapaszkodni. Jött is, a gyerek hamar felugrott rá, az apa próbálta követni, de amikor megfogta a lépcsőt, rúgást érzett az arcában, egymás után kettőt. A gyerek lerugdosta a vonatról, kirugdosta az életéből.

koldusoperett

Az előző novella gyerek-hőse a nyomor és a vele járó megalázottság miatt taszította el az apját magától, a *Túlélési gyakorlatok*¹³ című, rövid, tömör és hátborzongató „Bildungsroman” pedig azt mutatja be, milyen stratégiákat dolgoz ki egy egyedül és munka nélkül ma-

¹³In Tar Sándor: *Az alku. Gonosz történetek*. Noran, Budapest, 2004.

radt apa két gyerekkel a túlélésre, és mire neveli fiait. Az ő felfogása gyökeresen eltér az előző apáétól: nem alázkodik meg, nem könyörög adományért, hanem elveszi, ami szerinte neki és a szeretteinek jár. Felesége hazament az anyjához a lányukkal, mert az legalább őket tudta segíteni a nyugdíjából, az apa viszont a két fiúval a városban próbált boldogulni.

Az egyes szám első személyben elmesélt novella így kezdődik: „a legnehezebb az volt, míg a fiaimnak el tudtam magyarázni, hogy nekünk azért nincs, mert a mi részünket ellopták a gazdagok. És hogy azt vissza kell szerezni” (5). Vagyis szó sincs jámbor beletörődésről, az apa fellázad az ellen a rend ellen, melyben ő a családjával nem tud tisztességesen megélni. Lázadása nem követ semmilyen ideológiát, nem arról van szó, hogy tudatosan fordulna a fennálló hatalmi és gazdasági-társadalmi viszonyok ellen, és egy emberségesebb világért harcolna, hanem lázadása egyéni és elszigetelt. Felismeri, hogy az őt körülvevő világban farkastörvények uralkodnak, vagyis neki is ezek szerint kell küzdenie, ha talpon akar maradni. Így aztán lázadása nem is lázadás igazán, hanem inkább alkalmazkodás, hiszen őt is a maga képére formálja az a rendszer, mely tömegeket hagy megélhetés nélkül.

Míg a fenti novellákban a szegények szegénységének az oka az volt, hogy megfosztották őket azoktól a javaktól, melyek birtokában emberhez méltó életet lehet élni, és azoktól a lehetőségektől, melyek által az ember élete kiteljesedhet, itt azt láthatjuk, hogy a megfosztott és kizsákmányolt ember megpróbálja visszaszerezni azt, amit elvettek tőle. Természetesen nem törvényes eszközökkel, és főleg nem etikus módon. Az apa felismerte, hogy abban a világban, melyben ő a családjával nem tud megélni, nem érvényesek a törvények és nem érvényes a morál. A törvény a gazdagok eszköze, hogy kifosszák a szegényeket, akiket semmiféle törvény nem véd. A morál is a gazdagoknak kedvez: „az a jó, a rossz, az igazság, a becsület, a tisztesség, amit ők annak mondanak. Így aztán az is igazságos dolog, hogy rólunk az Isten se gondoskodik, még azt sem hagyja, hogy dolgozzunk” (7). Mintha Brecht sorai visszahangoznának 80 év távolából: „erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral” („első a zabálás, aztán jön csak a morál”). Az ő fiai pedig kamaszok, sohasem tudnak eléggé jóllakni.

Az apa kénytelen volt belátni, hogy ő márpedig nem fog munkát kapni, ezért máshogyan kell boldogulniuk. Rendkívül tanulékony, hamar feltalálja magát, és rájön, hogyan tudja olcsón fenntartani a háztartást és a két fiút ellátni. Honnan lehet zöldséget szerezni, hogyan tudja fedezni a cigarettaszükségletét, hogyan tud egy kevés rossz húsból ehető ételt készíteni. Az *Elejétől a végéig* apafigurájával ellentétben a gyerekei jólléte fontosabb számára, mint az alkohol, amit amúgy maga sem vet meg, de „nem ihatom el a fiaim szája elől az élelmet” (15).

A férfi folyamatosan próbálkozik munkát találni, ám sikertelenül. Tudja, hogy róla és a hozzá hasonló százazrekről már lemond-

tak, ők fölöslegeseek. A fiait már erre tanítja: „nem kérni, könyörögni, nem koldulni, hanem elvenni, mert az jár nekünk! Az a mi részünk!” (22). És arra, hogy könyörtelennek kell lenni az életben, nem szabad megbízni senkiben, nem szabad szeretni senkit, semmi más nem számít, csak a pénz. A két gyereket nem is kell nagyon biztatni: az iskolában már terrorizálják a társaikat, szalámis kenyeret hordatnak maguknak a gyengébbekkel. Nem tanulnak, ellenben még az apa is elcsodálkozik, hogy mennyire kikupálódtak, mennyire tisztában vannak a kerülő utakkal. Büszke is rájuk: „ezek a fiúk már többet tudnak, mint én. És ez jó, mert már rég eldöntöttem, hogy gengsztert nevelek belőlük ebben a gengsztervilágban. Jól haladnak. Nem én kezdtem.” (30).

Az utolsó sor, mely egyben a novellát is zárja, a felelősség kérdéséveti fel. Az apa meggyőződése szerint nem ő tehet arról, hogy ebben a világban ő és a fiai csak tisztességtelen úton tudnak boldogulni. Nem ő kezdte, vagyis nem ő a felelős azokért a körülményekért, melyekhez alkalmazkodniuk kell a túlélés érdekében. Elbeszéléséből egy kegyetlen és minden emberi részvétet, szolidaritást, könyörületet nélkülöző világ rajzolódik ki, s számára csak két választás marad: vagy ők is farkasok lesznek a farkasok között, vagy pedig elsüllyednek a nyomorban. A férfi az előbbit választotta. A körülményeket azonban nem ő teremtette, mint ahogyan Tar összes többi hőse vagy inkább antihőse sem tehet arról a világról, melyben valahogyan boldogulnia kellene. A kicsi lány nem tehet arról, hogy olyan nevet kapott, amit nem szeret, és arról, hogy a szülei szegények, betegek és isznak. Az *Elejétől a végéig* hőse sem tehet arról, hogy az apja agresszív és alkoholista, a család pedig mélyszegénységben él, és hiába próbálkozik, nem tud kitörni. Mint ahogyan az apját a vonatról lerúgó kisgyerek sem tehet arról, hogy nélkülözve és megaláztatottan él. Nem ők kezdték.

FECSCKE CSABA

A sötétség leple

*ráncokkal beállványozott arc
nem engedi magához a napot
hogy bearanyozza azt a határait
nem lelő mezőt a benső tájat*

*ahol örömek ártatlan barikái
legelésztek egykor komor ég
nehezedik rá árnyékok keresik
gazdáikat hiába az a mező már*

*nem válaszol semmilyen hívásra
minden üzenetet elnyel a feneketlen
idő a lemenő nap sugarára tűzve*

*lepkéként vergődik egy eltévedt arc
kíváncsiskodó fűszálakon akad fön
a sötétség nesztelenül aláhulló leple*

Felkel lemegy

*felkel a nap lemegy a nap
az idő szemétdombján találod magad*

*a fájdalom villámfényénél megláthatod
a rejtőzködő Istent e kétes alakot*

*érzéseid mint megvadult lovak elragadnak
hinned kéne másoknak vagy nem csak magadnak*

*lemegy a nap de másnap újra felkel
a remény elveszett kulcsát csörgeti a reggel
mielőtt elkeveredsz a röggel*

*mint kukac a gyümölcsbe rágja be magát
agyadba a gond mohó férge*

*megrészegít a lét
elviselhetetlen könnyűsége*

*vér és könny serked az örömből
szíveden ismeretlen szörny dörömböl
felkel a nap lemegy a nap
nem lépheted át saját árnyékodat*

Vissza a folyóba

Triceps (Lantos László) rendező, performer, író. 1955-ben született Nagykikindán. Szabadkán érettségizett, majd az ELTE magyar–szerbhorvát–esztétika szakán folytatta tanulmányait. Jugoszlávia, Svájc és Románia után, 1993-tól Budapesten él. Legutóbbi írását 2015. 5. számunkban közöltük.

¹Bada Dada Tibor (1963–2006),

Láposi Farkas (1970–2010),

Deák Tamás Pillangó (1954–1994).

Félek a Dunától. Ez a borongós folyam dadaista költők, gitáros farcasok, tetovált pillangók¹ hamvait sodorja a déli határok felé. Álmodok, remények, röplések vesznek el benne, és hullámain vigyorog a dinnyehéj. Mit ér az úzás és hajózás, az izmok és navigáció tudománya érzéketlen, hívogató csobogásában. Hiába könyörögsz vagy fenyegetőzöl, a félelem és szájalom nem segíthet rajtad. Helyzeted ostoba és komor, szinte kilátástalan. Pocsék ripacskodás az életed, de ezt még megbocsátaná. Ám te nyugodt habjain nevetve tapostál, pökhendin a szenvedélyek tükrére léptél, a kétségbeesett elem háborgó tarajára táncoltál. Magadra vess, ha levet. Gondolj az alámérülő kövekre és szelidségükre a fővenyben. Az algák és tátogó halak világára. Az istenért se merülnék bele, soha már.

Hétévesen fürödtem először a Dunában, Pancsovánál. Anyával meglátogattuk az unokanővérét, a nők műszálas bikinikben hevertek a kavicsos parton, halkan beszélgettek, citrom- és narancsminták feszítettek a kupolás melltartókon. Unatkoztam, forró volt a nap, nem tudtam még úszni, észre sem vették, mikor elnyelt az ár. Háttal mentem be a vízbe, apránként csúsztatva gumiszandálos lábam a mederben, a vádlimat hűvösen nyalta körül a folyó. Aztán beleléptem egy mély gödörbe, és a szememig felszaladt a világ. Lélegzetet se vettem, összeszorítottam a szám, és tisztán láttam a verőfényes strandot, ott volt az én Muttikám. Ide-oda lökdösött a hullám, álltam a gödörben, a II. világháborús bombázások óta teli volt velük a Duna, néha lehúzódott az államig a vízszint, levegő után kapkodtam. Percekig néztem a törülközőkön napozó, kártyázó, sörröző embereket, amikor hangtalanul odarohant az anyám. *Meddig akartál még benne állni?* — kérdezte tőlem elszorult torokkal, amikor már a parizeres kenyeret faltam, és leáldozott a nap a túlpárt fái mögött. *Nem tudom* — mondtam, és nem volt bennem rémület, csak csodálkozás.

Soha többé nem jártam Pancsován. A csavargás és a kiszámíthatatlan történelem olyan városokba sodort, ahol más folyók és gödörök mutatták meg a mélység káprázatát. Lett viszont egy barátom, aki egész életét ebben a dél-bánsági városkában töltötte, bár elismert művészként a Föld akármelyik helyén élhetne. Zograf, a szerb képregényrajzoló, akivel fürdözésem után 35 évvel, 1997-ben ismerkedtünk meg, később ezt mesélte nekem: *Kimentem az erkélyre megnézni, hogyan ünneplik nálunk a háború végét: néhányan a levegőbe lövöldöztek, a léghárító tüzérség kezelői tüzet nyitottak, valami kölykök a Rape Me-t énekelték a Nirvanától... És eközben szakadatlanul égett, házmagasságnyi lángokkal a két napja lebombázott kőolaj-finomító... A szél a kormos füstöt a Duna felé fújta, és a víz elvitte tőlünk az édeskés szagot, idegen országok felé, csak a fojtogató keserűség maradt a szívünkben.*

A jugoszláv „néphadsereg” behívója elől, akiket Slavko, a neoavantgárd költő és hithű Tito-kommunista megvetően csak „fasiszta vámpíroknak” nevezett, Erdélybe, a gyergyói hágozhoz menekültem. Egy év múlva Budapestre vetődtem. Megkerestem Anikó barátnémat, akivel együtt húztuk le itt az egyetemi éveket. Örültünk egymásnak, ittuk az apja házi pálinkáját, és régi dolgokról fecsegtünk. *Emlékszel, mikor az uncsi pasidat kirúgtam, és zavarában rákönyökölt az olajos gáztűzhelyre? — Emlékszel, mikor a marsall meghalt, és te elbógted magad? — Emlékszel rá, mikor először utaztunk a metróra? —* kérdeztem tőle. Szomorúan nézett rám, és lemondóan cigire gyújtott. Anikó, aki tősgyökeres zentai magyar családból származik, úgy néz ki, mint a kánaáni szépségek: buja göndör, vörös haj, picit görbe orr, szeplők. *Igen — válaszolta végül —, kiszállt egy ötvenes, jól öltözött férfi, és a szemembe köpte: Büdös zsidó! Mi nem értettük, becsapódott mögöttünk az ajtó, sértve éreztük magunkat, én pedig megnéztem a cipóm talpát, és bizonytalanul azt súgtam neki: Szerintem eltévesztette. Nem is vagyunk büdösek...*

2004 húsvétján, mikor válás utáni nyomorúságomban sokat ittam, egy alkalmi szerető, hogy ne legyek egyedül az ünnepen, elvitt Pauer Gyulához, a szobrászhoz. Ott álltak körben a legendás alakok: a kettéhasadt Maya, a szuicid Péry Puci, és szabad volt megérinteni őket. *Min dolgozik most, mester? —* kérdeztem. *Cipőkön —* mondta —, *meggyilkolt emberek cipőin.* Akkor láttam először a Dunába lőtt zsidók emlékművét. Ott volt a makett az Egyetem téri műteremben, kicsiben, érinthetetlenül. Világítótornyot kellene építeni a Duna-partra, gondoltam, negyven méter magasat, mint a böjt napjai, a csúcán tetraéder kristállyal, ami éjjel gyűjti magába a fényt és nappal bocsátja ki. Ez lenne a mi jelzőfényünk, egy tengertelen, világtalan nemzet végső reménye, kormányeltörésben.

Elmentem tegnap délután a parti sétányra, hogy felpróbáljam, van-e nekem való méret az öntöttvas cipők között. Nem találtam egyet sem. Csak álltam a kövön, mezítláb, és néztem a folyamatot, csendesen. Istenem, merülnék bele, soha már.

Én? Nem félek én semmitől. Különösen nem egy nyomorult folyótól, ami még csak nem is az enyém. Táncolnak benne a hullák, hullám hátán hullám, haha. „Veszélyes, mérgező és ellenséges”, de a kánikula hevében olyan szépen csillog fodrain a nejlonzacskó. Télen meg vékony a jege, ha beszakadsz, morbid nyugalommal vár a fenéken egy endékás mosógép. A Tisza az én Dunám, a Palicsi-tó az Adriám. Szeretem őket, elönt a gyermekkor szünidei hangulata, ha rájuk gondolok. Mikor Karesz unokabátyám evezni tanított, és azt mondta: *Igyál a sajkából, és a szíved mindig visszajár.* Mikor Sveti Martinon fuldokolva evickéltem a türkiz tengeren lebegő, távoli stégig, és haragosan kiabált utánam a tanító néni. Nekem mesélheted, hogy Ráckevénél milyen emberek a vadkacsák, szerelem és gyűlölet nem visz ezen a vízen át.

Budapesten először a mocsaras Feneketlen-tó mellett laktunk Csibu barátommal, az albérleti szobába a fürdőn keresztül lehetett

bejutni. Onnét buszoztunk reggelente az orvosira és a bölcsészkarra, szabadkai diákok, telve reményekkel és örömmel, hetvennégyben. Néhány hét után elfogyott az otthonról hozott elemózsia, és este rájöttünk, hogy le kellene menni, vásárolni vacsorát. Elin-dultunk gyalog a Bartók Béla úton, csípős volt az őszi levegő, az egyetemi élményeinket meséltük egymásnak, és hirtelen a Szabad-ság-híd lábához értünk. Besötétedett, önkiszolgáló sehol. *Nézzük meg a Dunát!* — ajánlotta Csubu, és leültünk a rakpart köveire. Néztük a Dunát. Hazafelé kenyeret, csípős kolbászt, Ráma margarint vettünk. Nem ismertük a margarint, a kockát két egyenlő részre vágtuk, és megettük, mint a sajtot.

Azt hittem, költő vagyok, és az est révületében megírtam *A folyam* című poémámat. Sámándobok ritmusára képzeltem, mint a szülést, ahol az örvény veszi át a lelked testének irányítását. Szomorú halakról szólt, akik álló folyóban állnak, és álló halászok halásszák őket. Volt akkoriban az *Új Írás* irodalmi folyóiratnak egy melléklete, ahol a kiválasztottak debütáltak, *Fiatalok a jövőnek*, filozófus álmaink redivivusai. Elküldtem 18 versemet, köztük a Duna halait, igénytelenül bizakodva. Egy hét múlva visszajött mind, korrekt borítékban, féloldalas fejléces szerkesztőségi levélkével: *Kedves Lantos László! Versei Juhász Ferencről a rovathoz kerültek, sajnos nem tudjuk közölni. Nem jó versek. Üdvözl: Agh István.* Azután soha többet nem írtam verset, csak ritkán.

Megerősödtem, hosszú évek teltek el, már senki sem mondhatta nekem, öcsi, hogy állsz. Kérdeztem Gábort, aki a kisszobában lakott, és hajnalban 80 fekvőtámasszal kezdte: *Félsz te?* Röhögött, karatésok voltunk, falhoz szorítottuk a gyengéket. Akkor ragadt rám a Triceps csúfnév, mert a május elsejei ünnepségen két farudat törték el a felkarom izmán, és egyet a hasamon, hogy ne szakadjon szét a muszkuatúrám. *Félsz te a víztől?* — kérdeztem megint. — *Ne hülyéskedjünk már.* Kimentünk a Dunához, ahol a Schirilla minden télen átúsztta a jeges vizet, február volt, kékre fagyott a szám. Beugrottam, nem volt közönség, csak a mélység. Tudtam, mi lesz. A főáramban lerántott az örvény. Le, az aljáig, felemelt karokkal, azután nincs más sansz, mint az oldalra kiúszás. Ha feljutsz, talán megint magába ránt. *Akarsz játszani?* Megtanultam, akarsz játszani, vaze, velem játszatsz, ha kívánsz. Vitt a sodrás, valahol Pest távoli határán kecmergtem ki, fecskében, reszkető inakkal. Gabi hozta, rohant a folyam után, a ruhám. Felöltöztem, nem mondtunk semmit.

Jött az Opál Színház ideje, a body art performanszok, kétszer is megkísértettük a Dunát, mi, az ateista-buddhista társaság. Kiköltöttünk a Hajógyári-szigetre, a folyóban akartunk élni, leküzdvé a test remegő ellenkezését, beszívni a fojtogató vízpárát. Kegyetlen voltam, azt vártam tőlük, hagyják az oxigént másra, engem köves-senek a mélybe. Hárman guggoltunk a víz alatt, műanyag csövön át szívtuk a levegőt, amíg a nézők derékig a sekélyben álltak. Jézus hét könnycseppet hullajtott ránk: a kevélységünk, a fősvénységünk,

²Opál Színház:
Hét könnycsepp – szak-
rális performansz Jézus
tisztelőtére. Diáksziget
Fesztivál, Budapest,
Hajógyári-sziget, a Duná-
ban, 1993. augusztus 23.

a bujaságunk, az irigységünk, a torkosságunk, a restségünk miatt, és nem volt benne harag. Azután fölmerültünk, és eljátszottuk a keserű komédiát.² A Duna szélesen folyt, kacagott és tapsolt, mi pedig alábukunk a mélybe, és kiúszunk belőle láthatatlanul, messze, ahol a komp megáll.

A vízben nem olyan könnyű az élet, mint a levegőben. Ha ember vagy, még bele is fulladhatsz. És ne is ábrándozz arról, hogy a felszínén fogsz lépegetni, mint a világisten fia. Meg kell tanulnod a vízben *állást*. Beúszol a folyó közepére, és elfelejted, hogy tüdővel lélegzel. Összezáród a lábad, a derekad mellé szorítod mindkét karodat, és csöndesen figyeled a szíved dobolását. Lesüllyedsz, mint a kavicsok, amiket a kölykök dobnak kacsázni, aztán csak a halk merülés következik. Szeretsz lefelé, bátran és szívtelenül, de ki emlékszik akkor már rád. Lebegsz lefelé, sápadt bőrödöt karcolja az elszökő elmúlás, és végül egy hangtalan kőszirt áll a talpad alá. Nem gondolsz semmire, nem vágysz létezhetetlen létezések után. Akkor fölvet magából a Duna, öntudatlanul fogadod el nemtelen kedvességét, ez az utolsó simogatás. Állsz a vízben, mellig kiemelkedve, megrendülten, rád az érthetetlen jövő sebes féreglyuka vár.

Ketten a folyóban (Fotó: Falcsik Mari, 2011)

Szentháromság

Mint fenyvesek között, a völgyben,
 Egy vonat magányos hangja,
 Ahogy visszaverődik a
 Hegyekről s eltűnik örökre,
 Falióra kattog az ebéd-
 Lóasztal fölött; kínlódik
 A számlapon körbe-körbe,
 Mindegyik másféle futással,
 A három óramutató, két
 Lomha vadász az iramló
 Préda nyomán, három láncra
 Vert kutya a gazdátlan közép-
 Pont körül, fent üres tál a nap,
 Pedig nem több az egész, egy
 Földbe szúrt pálca árnyéka
 Délben, amely nem mér, csak mutat.

Vákuum

Mint egy használaton kívüli
 vasúti híd traverzeit a rozsdá,
 lassan és visszavonhatatlanul
 kikezdi a lakatlan eget az alkonyat.
 Szürke szél simít szürke arcokat.

Apró pöttyökben felizzik az ég
 serpenyőjén a holt anyag.
 Nagy zivatar volt. A csatornarács
 felett örvény pörög.

Akácvirágok sárga masszája
 a földön. Elfolyt a víz, az örvény
 örök. Egy férfi megáll a járdán
 és a földből kifordult fa gyökerére köp.

Öreg szivarnak...

1935-ben született Budapestén. Író. 1956 után Franciaországban, majd 1964-től Puerto Ricóban élt. A kétezres évek elején költözött haza Magyarországra. Legutóbbi írását 2015. 6. számunkban közzöltük.

„lenni nagy bolondság”. Igaz, ezt a koravén bölcsességet harmincevesen írta le egy barátom. Mert ma már ő sem lenne biztos benne. A hosszú élet mindenféle apró örömmel ajándékozza meg az embert. Erről szól mai történetem.

A párizsi Magyar Intézet meghívott, hogy mutassam be egy francia menekülttáborról szóló regényemet. A felkérés — megtiszteltetés, de nem nagy öröm nyolcvanévesen. Nem veszem sorra a fapados járatok kisebb-nagyobb kellemetlenségeit, az én koromban nem szokdócsel olyan vidáman az ember, mint huszonévesen.

A Charles de Gaulle-on vár egy magyar asszony. Kétórás késéssel száll le a gép, de ő, Franciska is kétórás késéssel érkezett. A Jóisten néha elrendezi a dolgokat.

A Magyar Intézetben éppen valami állófogadás van, félszáz marcona öregember majszolja a szendvicseket. Felemelek én is egy poharat. Két-három ismerős arc ácsorog a tömegben. Öregmagyarok, '56-ról tárgyal egy kerekasztal. Nyilván összerúgták a port, ezért állnak most itt ilyen komoran. A köszönésemet egyedül a költő Papp Tibor felesége fogadja. Megöregedni, idegenben, keserves. Most látom csak, mekkora szerencse, hogy hazamentem, amint lehetett.

Marc, a fordítóm azt javasolja, hogy menjünk ki vacsorázni. Az Intézet a Latin-negyedben működik, errefelé minden utcasarkot ismerek. Djuri pincéje már húsz éve bezárt, de vele szemben, Georges arcképe még kint van a falon. Ő maga már nem él, de a söntésben régi ismerősként fogad a fia.

Furcsa érzés. Itt, a Hotel Studioban szállt meg József Attila. Kezdem fájdalmasan otthon érezni magam. De mi most vacsorázni megyünk. A Göröghöz! — javasolom. Átvágunk a Mabillon előtt, ott, ahol Charrier és Brigitte... Lejjebb, a sarkon, Parancs Janó sakkozott. A Latin-negyedben semmi sem változott.

A Görög! Volt ott egy pincér, nagydarab, ősz hajú ember. Egy vajdasági. Miatta jártunk ide, a Göröghöz, ötvenhatos magyarok. Marc és Renate, a francia pár, tátott szájjal hallgatják az én özönvízelőtti történeteimet.

Visszafelé még benézünk az Old Navy-be. Ez itt Víg Bandi törzshelye. Nekünk annak idején törzshelyünk volt. A padlásszobákban, ahol éltünk, nem fogadhattunk vendégeket.

*

Másnap délig alszom. Arra ébredek, hogy valaki kopog. Látogatóm van! — szól be utánozhatatlan pesti kiejtéssel egy alkalmazott.

A portán Szabó Ákos, a festő ácsorog. Megöleljük egymást, elmondjuk, amit ilyenkor szokás, hogy egyikünk sem változott. Tíz éves korunkban voltunk osztálytársak Budán, a Notre Dame de

Sionban. Lent a városban akkor még füstöltek a romok. Most pedig itt. Megpróbálkoztunk mind a ketten a franciasággal. Én belefáradtam, de ő, Ákos, itt maradt.

Ülünk a Luxembourg-kertben. Nem, nem lett belőle sem párizsi. Miért is lett volna! Vidéken él, magyar is, francia is, valahol félúton. Az avantgárd — mondja — olyan, mint a szamárköhögés. Átesik rajta az ember. Kívülálló volt otthon is, Párizsban is az maradt.

Nem untatom vele, hogy hiába mentem haza, hiába kezdtem újra, én sem találtam meg a helyem. Talán, ha itt maradok... itt, két utcával lejjebb volt a kiadóm... írhatnám tovább a panaszkönyveket.

Jó viszontlátni a régieket. Sehová sem tartozni végül is nem olyan szörnyű dolog. Ákos szép, komoly ember. Halkan, megfontoltan beszél. Ismerik őt mindenütt a világon. Csak nálunk, otthon nem tud róla senki sem.

Elbúcsúznak.

— Indul — mondja — a vonat. A HÉV!

Ez a szó is eszébe jutott. Zöld volt, mint a remény.

— Megvan még?

— Meg, igen.

*

Az öregebek sokat alszanak. Amikor magamhoz térek, már lement a nap. Ötvenes férfi állít meg a portán.

— Rám ismer? — kérdezi.

A kis Bruno. Hét-nyolcéves fiúcska volt, amikor utoljára láttam. Az apja, Cuello doktor, a Hiltonban kezelte a turistákat, akiket vörösré égetett a trópusi nap. Rémlik, hogy francia asszony volt a mamája. Magányos fiúcska, de hozzám valahogyan ragaszkodott. Később is, mindig elolvasta a könyveimet. Áll előttem, szakállas, komoly ember. Mindent tud rólam. Nem kis dolog fél évszázadon átmeneteni egy ilyen gyerekkori kapcsolatot.

Este hétkor lesz az előadásom. Az irodán közlik, hogy forintban fizetik aapidíjamat. Ezen ne múljon! Marc és Renate sajtot vesznek, felvágottat, kenyeret. Ülünk az ágyon, gyártjuk a szendvicseket.

— Miről fog beszélni? — kérdezik. Marc nyugtalan.

Azám, miről?! Még otthon találtam egy kétszáz éves idézetet.

Elhoztam, gondoltam: örülnek majd a franciák. „A bankok — áll a felébe tépett kockás papíron — nagyobb veszélyt jelentenek a szabadságra, mint egy hadsereg. Sürgősen vissza kell venni tőlük a hatalmat... ha nem sietünk, fiaink koldusok lesznek a talpalatnyi földön, amit itt hagyunk nekik.”

Hét óra felé alig harmincan lézengenek a teremben. Zsebre gyűröm a Jefferson-idézetet. Már fellépnék a helyemre, amikor megáll előttem egy asszony.

— Georges! — mosolyog rám. (Annak idején ez volt a nevem.)

Nem tudom, miről ismerek rá. A hangjáról, valószínűleg. És ahogy vidáman (csúfondárosan) rám nevet.

— Lise! — mondom ki én is. És furcsán remeg a torkomban a hang. Mert ez itt előttem a kis diáklány, akihez évekig írtam a verseket. (Ezekből persze ő, szegényke, egy szót sem érthetett.) Egy le-
robbant zughotelben éltem, az Anyó-ban. (Anyó ugye báránykát jelent.) Azután...

— Pszt! — piszseg, és a számra teszi az ujját. Majd utána!
Felszédelgek az emelvényre, bemutatnak. Most én következem.

✱

Kidobom a magyar fiókot a fejből, betolom helyébe a franciát. Elmondom, hogy 1956-ban — a múlt század közepén! — volt Budapestten egy forradalom. Azután, '57, Franciaország. Egyik a másik után, a százszor elismételt közhelyek.

Fiatalok ülnek előttem, úgy bámulnak, mint a poros történelmekönyveket. Továbblépek, próbálom közismert nevekhez kötni az eseményeket. Például, az első díjam, André Maurois, Félicien Marceau, és Roger Couderc. Vagy ma már ezek a nevek is ismeretlenek?

Marc, a fordítóm felfedezte, hogy Marceau rólam mintázott egy alakot. Annak idején persze tudtam róla én is. Csak hát jöttek a Szigetek, a trópus. Színházba járni eszembe se jutott.

Lise az első sorban ül. A nyelvváltásról beszélek, elmondom, hogy volt egy diáklány, aki mondatról-mondatra átjavította az Exupéry-díjas könyvemet. És hogy ez a korrektor itt ül, pontosan szemben velem.

Lise átveszi a szót. Nevetgél, csacsog, cseveg. Elmeséli, kapásból, ezt a réges-régi szöveget. „Keserves nap” a címe, és egy menekültről szól, akinek egyetlen kapaszkodója a szerelem.

„A múltadat kell megosztanod velem” — mondja a lánynak, aki most félévszázad után itt ül szemben velem. „Az emlékeidet.” De vajon milyen emlékeket, tizenöt évesen?!

A műsor után ma is van egy fogadás. Hozzám senki se szól: a kis korrektor története érdekesebb. A Szenátussal szemben van egy kávéház. Üresen áll, a szenátorok ilyenkor már alszanak. Nyilván nekem hozták ki a számlát. Csak arra emlékszem, hogy Lise visszacsúsztatja a tárcámba a kék bankjegyet.

Kint az utcán még megcsókoljuk egymást. Éjfél van. Bruno visszakisér az Intézetig. Így ér véget ez a nap.

Reggel kivisz a Charles de Gaulle-ra valaki. Keleti irányban nem olyan elviselhetetlen a fapados.

Buszon megyek haza. A metróvégállomáson megszólít egy idős úriasszony. Károlyi gróf felesége, ő is az én járatommal érkezett. A férje lesz — magyarázza — a párizsi követ. Elkísérem a Déli pályaudvarig. A Kerengőben már teljesen otthon érzem magam. Kikapogatom (megvan!) a lakáskulcsomat.

Hát csak így. „Szemen köpik veled a tócsát...” Valahogyan így szólt az idézet utolsó sora. Gömöri Gyurka írta, egy másik ötven-

hatos. Most ez is eszembe jutott. Van persze benne valami igazság. Sivár dolog az élet, amikor az ember már senkit se szeret.

Fiatalon minden más. Jó most így visszagondolni rá. Meglátogattam a múlt. Ákos, a barátom. Bruno, egy szomorú trópusi gyerek. És Lise, a lány, aki akkor, ötven éve, nem tudta a múltját megosztani velem.

Szóval, „öreg szivarnak...” Ha hazaérek, kiszellőztetek.

a színeket őrizve. a te háborúdban

HEGEDŰS GYÖNGYI

*egy gyermek fordult
felém álmomban. nem tudom
honnan lett a hangja. s főleg
miből. mintha egy madár
hordta volna össze fészeknek
csőrében a kiragadott egészt. a hangja
volt mindene. a szeme is
a hangja volt. visszaneézett
a válla fölött. a válla is a hangja volt.
ettől, akárha fényre
egy üveg, sötétebbni kezdett. de nem
az éjszaka felé sötétebb, csak kontrasztosabb
lett minden, a színeket őrizve.
a te háborúdban nyitva vannak az átjárók?
— kérdezte. aztán úgy hagyott
ott, mint a tizenkét éves
jézus az írástudót.*

csütörtök van. visszatértünk

(nővéremnek)

*ha azt álmodjuk, felébredünk,
valójában az ébrenléthez
nem közeledünk, hanem még mélyebb*

álomba zuhanunk. még látom
az előző álmot, mint mennyezetet.
először azt hiszem beázás
felettem a rajzolat. de nem
víztől sötéült foltokat látok.
az idő fonódó járatai
most ágrajzolatok. az álomban
uralkodó mikroklíma olajfákat
növel. már megint csüörtök van. visszatértünk
ide. a leghétköznapibb ünnepre,
a mennybemenetelre. lám, ez nem
fáklyás-menet, mint az árulás éjszakája.
fénye a fiú
echo-szegény árnya.

2015. Áldozócsüörtök

testnek. elég víz

kikapcsolták a hajó motorját. elhalt
a lapozás hangja is. és minden
hang, ami akkor még
nem volt. addig azt hittem
nyitott szemmel is lehet
imádkozni. ahogy víz alatt úszni. de csak
mikor hagytam, hogy annyi fény
jusson belém, hogy álomnak
tűnjön a sötétség, akkor épült
meg az idő, amiben semmi
nem tartozott nekem magával. s már
nem bántam, hogy az üdözöltek mindig
nélkülem vannak épp elegenden. elég
volt, ahogy a víz a hajótestnek
loccsant. elég
volt testnek. elég
volt megváltásnak.

Birsszagú esték

Nyomom sem marad a tájban,
 ahol nyújtózkodnak tölgyek,
 bükkök. A tüskés, elherdált
 időn távoli nesz hajol át.
 Múltat vesztettem, jövőm zsugorodik,
 türelmét veszi lelkem. Nem
 gyötrődök az öregezés árnyalatain.
 Hamujába roskadt, elégett ez a
 nap is. Birsszagú esték biztonsága
 asztalomnál. Visszafojtott gondolataim
 párnámba dünnnyögöm. Álmomban
 sóhajtozó völgyben járok, tarisznyámból
 egy fácán kiáltása hallatszik.

Amikor

Amikor a hegy fekete
 kontúrvonala erősödik.
 Amikor hallom a távolból
 visszaverődő zajokat.
 Amikor a napok még a
 melegtől roskadoznak.
 Amikor csöndet int a
 rám szálló tekintet.
 Amikor belefáradok
 a várakozásba.
 Amikor félrevered
 lelkiismeretem harangját.
 Amikor a remény könnyű
 kendőként libben vállamon.
 Amikor minden örömöm
 rád borítom.
 Amikor arcom két
 tenyeredbe vonod.
 Amikor házunk
 hófelhők látogatják.
 Amikor friss hó rakódik
 kilincsünkre...

BODNÁR DÁNIEL

Vecsei Miklóssal

Vecsei Miklós (1964) történész, szociálpolitikus, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke. Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskolán pedagógusi, a Pázmány Péter Hittudományi Főiskolán teológiai diplomát, majd — ösztöndíjasként — Hollandiában szociálpolitikai diplomát szerzett. 1989 óta tagja a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak. A karitatív szervezetnek 1990-től önkéntesként budapesti vezetője, 2010 óta általános alelnöke. 2002 és 2007 között hajléktalanügyért felelős miniszteri biztos volt. Őt saját és egy örökbefogadott gyermeke van.

Kutatási adatok szerint 3–3,5 millióan élnek szegénységben Magyarországon. Mennyi köztük a gyermekek száma?

Először azt szeretném elmondani, hogy mi a Máltai Szeretetszolgálatnál mit értünk szegénységben. Szegénység az, amikor mindenért keményen meg kell küzdeni. Sok minden hiányzik, de megmaradnak az értékek. Gyerekkoromban sok időt töltöttem egy kis faluban, ahol a nagyszüleim éltek. A hatvanas években fel sem vetődött, hogy a nagymamám, aki klasszikus háztartásbeli volt, nyugdíjat kapjon. De ő az egész család szükségleteit előteremtette a kertből. Mindennek megvolt a csereértéke. Kiskoromban megtanultam, hogy a diót nem esszük meg mind, hanem a nagymamám megtöri, kiviszi a piacra, és az árából fát veszünk. Esetleg szandált, ha arra van szükség. A nagyapám az általa megtermelt borból megkínálta ugyan a kártyapartnerait, de egyébként pénzért adta, gondosan kimérve, hiszen minden cseppje érték volt. Ezek a szegénység képei. Az természetes volt, hogy ha elfogyott a tojás, akkor a szomszédok kisegítették egymást. Ha a szél megrongálta valamelyik ház tetejét, azt közösen javították meg. Ez a közösség tele volt kreativitással. Egyértelműek voltak a célok, és világosan megmutatkoztak az értékek. Ez a szegénység. Ezzel szemben a nyomorúság az, amikor a hiány olyan mértéket ölt, hogy szétveri a közösséget. Eltűnik a holnap. Csak ma van, a pillanatnyi szükség felülír mindent, nem számít más, csak a túlélés. A mínusz 20 húsz fok annyira fáj, hogy bármi tüzelőanyaggá válhat, ami éghető. Eltűzelik a konyhaszekrényt és a parkettet is, mert túl kell élni az éjszakát. A történelem tele van olyan tragikus eseményekkel, amikor a túlélésért vívott harc felemészti az összes emberi értéket. Amikor a szegénységből átbillenünk a nyomorúságba, megszűnik a cél, megszűnnek a közösségi értékek; ennek egyik jellemző formája például az uzsora megjelenése, a kíméletlen visszaélés a másik ember nyomorúságával. A minden emberi értéket, méltóságot nélkülöző nyomorúságban több százezer ember él ma Magyarországon, s ezek közül több tízezer a gyermek. Ennek a rétegnek a napi létezése van folyamatos veszélyben, és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elsősorban őket igyekszik felkarolni.

Ön több mint húsz évben keresztül a hajléktalanokkal való tördést tekintette legfőbb feladatának, az utóbbi időben viszont inkább a nélkülöző gyermekek felé fordult. Mi ennek az oka?

Az 1989–90-es rendszerváltozás óta foglalkozom hajléktalanokkal, közöttük járva rengeteget tanultam a világról. Kezdetben ugyanúgy tele voltam előítéletekkel, mint mások. A huszonhat esztendő alatt azonban természetesen sok mindent megértettem, átértékeltem. Az egyik legmélyebb felismerés az volt, hogy a hajléktalanság nem pusztán a lakás elvesztéséről szól. A legerősebben talán úgy fogalmazhatnánk ezt meg, hogy hajléktalan abból lesz, aki nem szeret senkit, és akit senki nem szeret. Ha a kettő közül az egyik megvan, akkor nagy valószínűséggel nem válik hajléktalanná az egyén. A hajléktalanság nemcsak a lakás hiányáról és a nélkülözésről szól, hanem legtöbbször valami egészen elképesztő magányról. Amikor nincs az embernek miért felkelnie reggel. Ez lehet egy gyerek, lehet egy társ, egy barát, a közösségben elfoglalt fontos hely vagy szerep. Amikor a férfinak a válást követően el kell hagynia az otthonát, nem a lakás elvesztése az igazán tragikus számára, hanem a gyereké. Míg az anya, aki a gyermekkel marad, legyen bár elkeseredett, éljen bármilyen keserves körülmények között is, azért, hogy enni tudjon adni a gyermekének, összeszedi magát. Van kiért küzdenie, ott van a cél előtte. Az apák gyakran maradnak egyedül, szem elől veszíthetik céljait, ha nem sikerül új társat találniuk és újrakezdeni, könnyen lecsúszhatnak. Ugyanakkor gyakran találkozunk erőszakos, alkoholista emberekkel, akikről azt gondolnánk, hogy reális veszély a hajléktalanná válásuk, de ez mégsem következik be. Miért? Mert ott van a bűneiket leplező édesanyjuk, aki törődik velük, eltakarja valódi énjüket a külvilág elől. Ugyanilyen az agresszív férjét védő feleség, aki nem hagyja el az őt bántalmazó párját. Ha nem lenne a védő-óvó anya és a mindent eltűrő feleség, nagy valószínűséggel az ilyen férfiak is hajléktalanná válnának. De beszélhetnénk a láthatatlan hajléktalanságról is. Számítalan olyan települést ismerek Magyarországon, ahol a nyomorúságban élő kisgyermeknek nincs kihez fordulnia, ha éhes. Gyerekek tízezrei élnek fűtetlen szobában, penészes lakásban, és szó szerint nincs mit enniük. Ezzel nem foglalkozunk eleget. Erre szeretném felhívni a figyelmet, hogy a látható problémák mellett vannak láthatatlan, ám nagyon súlyos problémák Magyarországon, ami a jövő generációjának jelentős részét veszélyezteti. Mi a Máltai Szeretetszolgálatnál ezt szeretnénk megmutatni. Ha például járványveszély fenyeget, az illetékes szakemberek tétovázás nélkül megteszik a szükséges intézkedéseket. Ugyanilyen magától értetődő határozottsággal kellene megtenni a gyermekéhezés felszámolását célzó intézkedéseket is.

Ön jól ismeri az országot minden vidékét. Mely területeken a leg súlyosabb a helyzet a gyermekszegénység területén?

Ott, ahol a legmagasabb a munkanélküliség; ez majdnem egybeesik a cigányság által sűrűn lakott területekkel, a nyírségi, a borsodi és a baranyai térséggel. De a városokban is találunk szegregátumokat, amelyekben ugyanúgy megtalálhatók a nyomorúság jellemző jegei. Monor egy viszonylag gazdag város, harminc kilométerre esik Budapesttől, de a település szélén található telep olyan képet mutatott, mintha a legelmaradottabb vidéken járnánk. Tíz éve vagyunk

ott jelen, ez idő alatt sok minden megváltozott, de ehhez következetes, folyamatos jelenlétben alapuló munka kellett. De nagyvárosokat is említhetnék, Miskolcot, Pécsét, Tatabányát, Veszprémet. Veszprém ugyanakkor a megoldásra is példa lehet, a városban található az egykor „Pokoli torony” néven elhíresült tízeleteres épület. Az ipari övezetben, a legközelebbi lakóépülettől két kilométerre eső ház fokozatosan csúszott le, végül igazi szegregátummá vált, ahol derékig ért a szeméthegey, ahol kikapcsolták a közüzemi szolgáltatásokat, ahonnan ellopták a liftet is. Ebben a házban kétszáz-tíz ember él, köztük 45 gyerek. A Máltai Szeretetszolgálat öt éve van jelen az épületben. A szemét eltűnt, működnek a szolgáltatások, a gyerekek tanulnak, a felnőttek — még ha sokszor csak alkalmi munkában is — de újra dolgoznak. És ma már kikérik maguknak, ha az otthonukat valaki „Pokoli toronynak” nevezi. Sajnos azonban gettósodó városi gócpontokat is egyre többet találunk, a lakótelepi társasházak lecsúszása helyenként annyi problémát okoz, mint amennyivel egy szegregált faluban találkozunk.

A gyermekszegénység kialakulásának a családi és jövedelmi viszonyok az elsődleges okai?

Az egyértelmű, hogy ahol sok gyermek van, ott megnő a kockázata a szegénységnek, ha a sok gyermekkel együtt jár a munkanélküliség, akkor ez halmozott kockázat, és ha e kettőhöz hozzájön az ellátórendszer elégtelensége, akkor gyakorlatilag ellátás nélkül marad a nyomorúságos körülmények között élő család, ennek minden szörnyűsége következményével. Ne legyenek illúzióink, az aprófalvakban nem úgy működik az ellátórendszer, mint Budapesten, ahol védőnők, családsegítők, adósságkezelők állnak rendelkezésre. A legkisebb településeken jó, ha egyetlen segítő intézmény működik. Mindehhez járulnak a szenvedélybetegségek, melyek gyakran jelennek meg ezekben a családokban, s ennek hatalmas a jövedelemelészívő hatása, mivel erre rendszerint ráépül az uzsora. A bugyor lefelé végtelen. Fenyegető veszély lehet a prostitúció, az elképesztő méretű eladósodottság, a modern kori rabszolgaság. Van egy önkéntes orvoscsoporthunk, amely a leszakadó településeken egészségügyi szűrővizsgálatokat végez. Ezekon kiderült, hogy tíz ilyen körülmények között élő gyerekből kettő nem is látja a táblát, mert bár tudják, hogy szemüvegre lenne szüksége, soha nincs pénz kiváltani. De ha úgy ül az iskolapadban, hogy csak elmosódó foltként látja a táblát, akkor funkcionális analfabéta lesz. A rosszul látó gyerekeknek ezért a máltai orvos nemcsak felírja, hanem el is készíteti a szemüveget. Sőt, a vizsgálat során előkerül egy táská, amiben nyolcvanféle szemüvegkeretből választhatnak a gyerekek, hogy olyan szemüvegük legyen, amelyet ők szeretnének, és amit azután hordani is fognak. A „Látás ajándékba” programunk során eddig több mint ötezer szemüveget készítettünk és osztottunk ki. Az orvosaink eredetileg külföldi misszióra szerveződtek, de a nyomorúságos körülmények között élő falvainkban annyi tennivalót találunk, hogy ma már elsősorban ezeket látogatják. Mi pedig huszonhat

év után szembesülünk olyan helyzetekkel, amiről elképzelni sem tudtunk volna, hogy napjaink Magyarországon megtörténhet.

Milyen helyzetekre gondol?

Csak egy példa a sok közül: az egyik kistelepeülésen az ott rendszeresen dolgozó szociális munkásainknak feltűnt, hogy a tizennégy-tizenöt éves lányok eltűntek a faluból. Kiderült, hogy Svájcban vendégmunkások, ahogy ők mondják, a vendéglátó-iparban dolgoznak. Ezen azt kell érteni, hogy az éjszakában. Találkoztunk velük, amikor ünnepekkor hazajöttek, de nem a fájdalmat láttuk a tekintetükben, hanem a büszkeséget, hiszen vadonatúj mobiltelefonjuk volt, pénzt hoztak a szüleiknek, látszólag minden rendben volt. Amikor elkezdtünk arról beszélni, hogyan kéne hazahozni őket, sorra vesszük, hogy mit tudunk ajánlani nekik, és kiderül, hogy legfeljebb a közmunkát. Nincs ember, aki ezt komolyan gondolná, hogy ezek a „tündérként” hazatérő, tizen-, esetleg huszonéves lányok ezt egyáltalán fontolóra vegyék. Amikor a sokadik beszélgetés után végre megnyílnak és elmesélik, hogy mi van kint, azt mondják, hogy odakint legalább „jól vannak szeretve”. Hogy ez mit jelent pontosan, azt inkább csak sejtjük. Lehet, hogy pénzt, elegánsabb a környezet, de az is lehet, hogy csak annyit, odakint nem az uzsorás adja el őket. Ezek az esetek egy keresztény szervezetnek borzasztó nehéz dilemmát okoznak. Mit kell, mit lehet tenni? Jelenlétünkkel, programjainkkal a kisebbeknek szeretnénk megmutatni, hogy más módja is lehet az érvényesülésnek, léteznek más utak is, és ne csak a nővérük képét lássák maguk előtt, aki „odakint” olyan sokat keres.

Ezek szerint ha illúziók nélkül közelítjük meg a kérdést, a mélyszegénységből való kiemelkedés reális útja a prostitúció, a drogkereskedelem, az uzsora?

A kriminológiával foglalkozók pontosan tudják, hogy a nyomorban élők vannak a legnagyobb veszélynek kitéve. Őket könnyen megtalálják a drogkereskedők, a lányokat futtatók. Azok a kamaszok, akik tizennégy-tizenöt éves korukban megkapják az első adag drogot, hogy vigyék át a határon, annyi pénzt keresnek már az első alkalommal, amit alkalmi munkával két hónap alatt sem tudnának előteremteni. Olyan környezetben, ahol nem jelennek meg valós alternatívák — és most nem a közmunkára gondolok —, ott a bűnelkövetés a kiemelkedés egyik útja lehet. Persze az ilyen környezetből toborzott fiúk és lányok könnyen beáldozhatók, ha gond van, soha nem az igazi haszonélvezők buknak le, mert elsőként őket találják meg a hatóságok. Ebbe örületesen nehéz belenyúlni. A legtöbb, amit tehetünk, ha a tarnabodihoz hasonló programot próbálunk kialakítani. Ott minden szinten bele kellett avatkozni a település életébe, alakítottuk a közlekedést, munkahelyet teremtettünk, Biztos Kezdet Gyerekházat alapítottunk, átvettük az óvodát és az iskolát, közösségi tereket hoztunk létre, kisállattartó programot kezdtünk, szociális szövetkezetet szerveztünk, focicsapatot toboroztunk. Az élet minden területén jelen vagyunk, segítünk. Az óvodából már jobb alapokkal mennek első osztályba a gyerekek, egyre kevesebben morzsolódnak le közülük, az általános iskola után ma már minden-

ki továbbtanul. Reményeink szerint néhány év múlva főiskolát végzett fiatalok is lesznek Tarnabodon. Tizenegy kemény évünk van ebben, rettenetes sok küzdelemmel, visszacsúszással, vitával.

Milyen eszközökkel lehet akkor valóban segíteni a nyomorban élők helyzetén?

Nem annyira módszerek jelentik a megoldást, sokkal inkább a szemlélet a meghatározó. Kulcsszavunk a jelenlét. Jelenléten azt értjük, hogy jelen vagyunk az életükben, ott vagyunk velük minden helyzetben. Megismerjük a valódi problémáikat, szociális diagnózist állítunk fel, személyre, vagy családra szóló megoldásokat keresünk. Nem lehet az egész falu problémáját egyetlen intézkedéssel megoldani, de az egyes családok sorsát lehet jó irányba formálni. És ha elég sok család élete megváltozik, akkor a falu is változni fog. Ez persze hosszú folyamat, és olyan akadályokba ütközünk, amit elképzelni sem tudtunk volna. Meglepődve vettük észre például, hogy éppen azok a kistelepülések nem pályáznak a nyári gyermekétkeztetésre, ahol a legtöbb éhes gyerek van. Vizsgálni kezdtük ennek az okát. Több helyen az derült ki, hogy nincs akarat a probléma megoldására. Sokat beszélünk a szubszidiaritásról, a helyi közösségek önrendelkezésének fontosságáról. De ha valahol nincs valódi közösség, akkor ezt hogyan kell értelmezni? Fel kéne vállalnia valakinek, hogy igenis, van Magyarországon néhány száz olyan település, ahol nincs értelme a szubszidiaritásnak, mindaddig, amíg ki nem alakul egy létező közösség. Egy megbénult közösség nyomorából sokan élnek, a gyakran nem is annyira láthatatlan uzsorás, sok helyen a pozíciójával visszaélő önkormányzat, és még kimondani is rossz, de találkoztunk már ilyen pályázatíró cégekkel is. Mindezt ki kellene mondania végre valakinek. De hadd térjek vissza az egykori „Pokoli torony” példájához. A házban több mint kétszáz ember él, ez annyi, mint egy kisebb zsáktelepülés lakossága. De egészen más a rendszer, mint egy faluban, hiszen nincs polgármestere, jegyző, rendőrség. Viszont a háznak egyetlen bejárata van. Ha portaszolgálatot működtetünk, akkor az megjelenít valamiféle figyelmet. Míg nem volt lift, az emeleti lakásokból sokan ledobálták a szemetet. A közös szemétszedő akció után megbeszéltük a lakókkal, hogy mostantól nem így csinálják, meg is ígérték, mégis minden maradt a régi. Akkor a portást megkértük, hogy ha a kamera képén látja, melyik lakásból dobják le a szemetet, vigye vissza és tegye le az ajtó elé. Két hét alatt megszűnt a szemetelés. Lehet, hogy máshol ez nem alkalmazható módszer, itt azonban bevált.

Egy ilyen térben a szociális munkás napi jelenléte is egészen más jelent, mint egy faluban, ahol van tíz utca. Amikor a diagnózist felállítjuk, nemcsak az egyénre vagy a családra koncentrálunk, hanem a közösség egészére. Felmérjük, hogy ha beleavatkozunk, nem mozdítunk-e meg valamit, ami rosszabb helyzetet eredményez. Ezért teljesen más a beavatkozás egy tízemeletes társasházban, egy kis faluban, egy nagyvárosi szegregátumban, egy olyan vegyes településen, ahol együtt élnek cigányok és nem cigányok, vagy egy teljes egészében

nyomortelepen. A beavatkozás mindenütt mást jelent, ám az egyértelmű, hogy mindenhol a gyerekekkel kezdjük. A gyermekprogramokat általában az egész társadalom támogatja. A gyereket azonban család nélkül nehéz támogatni, sőt, majdnem hogy tilos is. Ha a gyerekek jelenik meg célként, akkor a társadalom is könnyebben elfogadja, hogy a szülőkön is segítünk. Szomorú kimondani, de sajnos így van. Ha jól segítünk, és már korán be tudunk avatkozni — nullától hároméves korig —, a jól szervezett óvoda nagyon széles körűen képes beavatkozni pozitívan egy család életébe. Két generáció múlva hatalmas változásokat tudunk előidézni. Hát még ha munkalehetőséget is tudunk adni, hát még ha a helyi mezőgazdaságot is meg tudjuk lendíteni!

Vannak olyan programjaink, melyeknél a találkozások adják a reményt. Ilyen például a mobil játszótér. Rendszeresen megjelenünk ezzel azokon a településeken, melyeken semmi nem várja a gyerekeket. Magyarországon háromszáz-ötszáz olyan település van, melyen nincs semmiféle gyermekprogram. Nyolc mozgó játszótérünkkel rendszeresen elvisszük oda a játék lehetőségét. Ez egyúttal a legjobb megfigyelési módszer is, nézni a gyerekeket, amikor játszanak, kit kísérik el a szülei, megnézi-e őket a pedagógus, kijön-e a polgármester? Akik játszanak, hogyan viselkednek, beállnak-e a sorba, ki az, aki le tudja írni a nevét. A gyermekétkeztetéssel is azután kezdtünk foglalkozni, hogy a kollégáink jelezték, a gyerekek öt perc ugrálás után elfáradnak, és leülnek. Valószínű azért, mert nem ettek. Ezért a hétvégi játszásokhoz hozzá kellett tennünk az ennivalót is. A legnépszerűbb játékunk az ugráló vár, de a munkatársaink soha nem fogynak ki az ötletekből, olyan szaktudásuk és tapasztalatuk van, hogy bármilyen helyzetben képesek a játékot megszervezni. Így megvannak a téli programjaink is, melyek a rajzolás, kézműves-foglalkozások közé szerveződnek. És persze magától értetődő, hogy a játékokba a fiatal szülők is bekapcsolódnak, hogy átélhessék azokat az élményeket, amelyek az ő gyerekkorukból kimaradtak. Ezért van, hogy az utolsó félórán a kollégáink a felnőtteket is felengedik az ugráló várba, persze csak egyesével. Ezen kívül létezik a Symphonia Alapítvánnyal közös programunk, ami a hátrányos helyzetű családok gyerekeinek kifejlesztett zenepedagógiai program, örömmenélés és közösségi élmény, melynek során a gyerekek gyorsan és könnyen megtanulnak játszani a hangszereken, a siker pedig további motivációt ad nekik.

Hatalmas lehetőség a sport is, ezen belül kiemelten a foci. Miközben a gyerekek sportolnak, javul az iskolai teljesítményük is. De nemcsak az általános iskolásokkal focizunk, mert ma már van NB II-es futsal csapatunk is. Fantasztikus dolog a droggal küzdő, munkanélküliségre kárhozott fiataljaink számára, amikor olvassák a nevüket a Nemzeti Sportban. Olyan sikerterápiák ezek, melyek révén a nagyon mélyről jövő fiatal elhiszi, hogy vannak benne értékek, nem eleve kudarcra ítéltetett. A lényeg, hogy a pedagógus vagy a szociális munkás ismerje fel, hogy a gondjaira bízott gyerekekben milyen ké-

pességek rejlének, melyek azok a területek, melyeken ő a legjobb, vagy kiválóan teljesít.

Előfordulhat-e olyan helyzet, amikor saját érdekiükben ki kell emelni a gyermekeket családi környezetükből, vagy csak a családdal, az adott település vagy szociális környezet egészével együtt lehet segíteni rajtuk?

Erre nincs egyértelmű válasz, nyilván van olyan helyzet, amikor nincs más megoldás. Itt megint arról van szó, hogy egy nagyvárosban, ahol a gyermekvédelem jobban működik, ott többször megtörténik egy ilyen intézkedés, míg a kistelepeleéseken a jelzőrendszer is akadozva működik. Ám a kiemelés csak a végső eszköz, ameddig csak lehetséges, a gyermeket a családjában kell tartani, és a családot egyben segíteni. A tehetséggondozás is akkor igazán jó, ha a tehetsége révén kiemelkedő gyermek azt érezheti, hogy a családját is húzza magával. Ha neki minden hétvégén a nyomorúságba kell visszamenni, és otthon a teljes reménytelenséget látja, majd azután visszatér egy másik világba, az előbb-utóbb megroppanthatja. Vagy megtagadja a múltját, vagy belesérül a tudatba, hogy ő a többiek hátán mászott ki ebből. Az elsőgenerációs cigány értelmiségnek gyakran van ilyen fájdalma.

Előfordul, hogy a nyomorúságban élő szülők maguk sem akarnak kiemelkedni környezetükből?

Mi általában azt mondjuk, hogy nem tudnak akarni. Az akarni tudás nagyon fontos fogalom. Az akarathoz ugyanis kell valamiféle cél. Meg kell fogalmaznom, hogy mi az, amiért megfeszülök. Említettem, hogy a nyomorúságban elvész a cél, nincs miért letennem a poharat, felkelnem az ágyból reggelente. Az ember egy idő után feladja. Nem arról van szó, hogy nem vágyódna valami jobbra, szebbre. A legnyomorúságosabb körülmények között élő szülő is szeretne mindent megadni a gyermekének. Ám még ha vágyódna is valamire, annyira reménytelennek látja, hogy már az elején feladja álmait. Nem tudnak már akarni, képtelenek arra, hogy feltápáskodjanak a földről. Simone Weil ír egy helyütt ezekről a fájdalomokról, mint szavakba nem foglalható nyöszörgésekről. Ezek időnként üvöltözésbe, fenyegetőzésbe csapnak át. Ez riasztó, főleg azoknak, akik először találkoznak ezzel a jelenséggel; föltehetik a kérdést, ha ennyi energia van benne, és inni is tud, miért nem keres magának munkát? Mi, akik a közelben vagyunk, le tudjuk fordítani, hogy hol van ebben az örületes hangzavarban a fájdalom, a rettenet, a félelem? Ez iszonyatosan nehezen tolmácsolható, ezért legalább nekünk oda kell figyelünk, hogy a lehető legpontosabban fogalmazzuk meg azokat a fájdalmakat, melyekkel találkozunk.

Lehetséges, hogy ezek a szülők azért nem tudnak akarni, mert önmaguk nyomorúságának folytatását látják a saját gyermekeik jövőbeli életében is?

A sikertelen szülő sokszor büntet. Az alkoholista szülő gyakran szigorú a fiúgyermekével, számon kéri tőle mindazt, amit ő maga nem teljesített. Amikor egy családnál minden hónap végén mínuszba mennek, még ha megfeszülnek is, akkor elvész a jövőkép. Elkövetkezik az a pillanat, amikor feladja. Belemenekül az alkoholba, vagy gyógyszerfüggő lesz, tekintete üveges, az ígélet semmit sem ér már. Fölvetődik a kérdés: mi lesz a gyerekkel? Van olyan ellátórendszer, amelyik az egész családot életben tudja tartani? Mindezek ellenére

ezek az emberek is szeretnének jó szülők lenni. Láttam télvíz idején ajtótól ajtóig mezítláb rohangáló anyát, aki csak kétezer forintot akart szerezni, hogy valamit főzzön a gyerekének, és a negyedik elutasítás után az árokparton összeroskadt. Aki mindezt messziről látja, abban az ítélet születik meg, aki közelről, abban a fájdalom. Ezekbe a folyamatokba mi már nem tudunk beavatkozni, csak a gyermeknek tudunk talán esélyt adni. Azzal, hogy szívesen jön hozzánk délutánonként játszani, tanulni, zenélni, focizni. Megadjuk a gyermeknek ezt a kicsi lehetőséget. Azzal, hogy éreztetjük velük, szívesen vagyunk köztük, szívesen foglalkozunk velük. Nagyon hosszú távon kell velük lenni, hogy érezhessék, bármikor számíthatnak ránk, hogy képesek vagyunk alternatívát nyújtani nekik a nyomorúságukkal szemben. Mert a nyomorúság ugyanúgy öröklődik, mint a szőke haj. Sokuknak az kell, hogy legyen egy példaképük, legyen közösségük. Őrületesen nagy hiány, hogy a plébániák sok helyen éppen ezeken a településeken nem működnek. De óriási érték, hogy a kiségyházak közül néhányan igen. Jelen vannak, és befogadják ezeket a gyerekeket. Nagyon egyszerű módon, időnként képzetlen pásztorokkal, de nagy-nagy szívvel és hittel, nyitottsággal Jézus felé. Katolikus háttérrel is szeretettel támogatjuk őket, mert fantasztikusan fontos, amit csinálnak. Azt egyébként tudnunk kell, hogy ha benyitunk a legrozogább, legnyomorúságosabb viskóba, az első kép, ami a szemünkbe ötlik, Jézus és Mária a falon. Ők jelen vannak a legelesettebbek otthonaiban is.

Van reménytelen eset?

Igen, van. Olyan ez, mint a gyógyíthatatlan betegség. Ez okozza számunkra a legnagyobb fájdalmat, amikor egyszerűen tehetetlenek vagyunk a problémákkal szemben, minden próbálkozásunk kudarcba fullad. Tisztában kell lennünk azzal, hogy amit éveken át tartó, kinkeserves munkával felépítünk, az egyetlen hét alatt bármikor szétrobbanhat; elég, ha felbukkan egy-két problémás család a közösségben, és újra van bűnözés, uzsorázás, iskolakerülés. Ezzel együtt kell végeznünk a feladatainkat. A csapatunk tagjai nap mint nap újrakezdi a munkát. Rengeteg öröm, gyönyörűség van ebben a küldetésben. Nekünk nagyon mélyre le kell hajolnunk, olyan mélységekbe, amelyekben mi sem vagyunk otthon igazán. Ennek ellenére le kell hajolnunk, mert az a világ ott van. Ha nem hajolunk le, akkor nem tudunk segíteni. Ez félelmetesen kockázatos vállalkozás, de aki veszi a bátorságot, az valami egészen gyönyörű dologgal találkozik. Amikor sikerül a mélységből felemelni valakit. Ez gyakran évekre telik, de megéri. A lényeg, hogy mindig jelen legyünk, és akikkel foglalkozunk, érezzék, hogy fontosak számunkra.

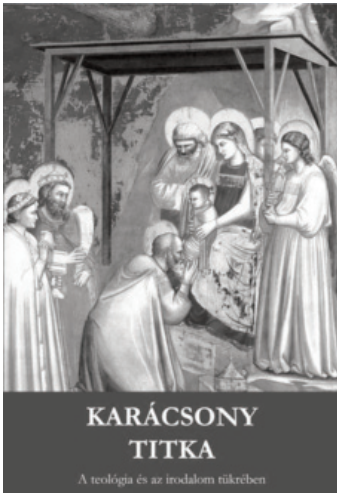
Sokan és sokat beszélnek a tanulás fontosságáról, ami talán a leghatékonyabb gyógy-

Számunkra nem az a kérdés, hogy nyolc vagy kilencosztályos legyen az általános iskola, hanem hogy a legtehetségesebb fiatalokból váljanak igazi mintát adó pedagógusok. Ki kell mondanunk, a felzárkózáshoz arra van szükség, hogy a legtehetségesebb gyerekekből le-

mód lehet a nyomorúságból való kiemelkedésre...

gyenek pedagógusok. A pálya presztízse azonban olyan mélyre süllyedt, hogy gyakran azok választják, akik már nem tudnak máshová menni. Érdeemes megnézni, miért keres többet a fodrász, az autószerelő vagy az informatikus, miért értékeljük többre a munkáját annak, aki a hajunkkal, az autónkkal vagy a számítógépünkkel foglalkozik, mint akire a gyermekünket bízunk. Ez a társadalom eltorzult értékítéletét mutatja. A gyerekek ügye nem lehet másodlagos. Nem határozhatja meg a sorsukat az, hogy hová születtek. Érdekes módon az üzleti világ már megtalálta azt a modellt, amely az esélyteremtést finanszírozni tudja, a piacon már bebizonyosodott például az, hogy a gyerekek sportolásába érdemes befektetni. Ha pedig tízezer gyereket megtanítunk focizni, előbb-utóbb lesz közöttük kettő olyan, akiért csillagászati összeget fizet majd a Barcelona. De mi történne, ha egyszer a nehéz sorsú gyerekek jövőjébe fektetnénk be a pénzt, hogy halmozottan hátrányos helyzetű gyerekekből képzett szakemberek, orvosok, közgazdászok legyenek? Annak belátásához mindenesetre nem szükséges pénzügyi végzettség, hogy a felemelésük költségei összehasonlíthatatlanul alacsonyabbak annál az összegnél, amit ugyanezen gyerekek után segélyként, szociális ellátás díjaként kell majd kifizetni, ha az ő életükben nem történik érdemi változás. Abban kellene mindenkinek egyetérteni, hogy a változásoknak itt kell kezdődniük. És akkor két generáció elég lenne ahhoz, hogy megszűnjenek a nyomorúság kiváltó okai.

A VIGILIA KIADÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA

Karácsony titka

A teológia és az irodalom tükrében

Karácsonykor Jézus születését ünnepeljük — az emberiség történetének legcsodálatosabb eseményét. Mi is történt valójában? Hogyan változtatta meg az emberiség történetét, Isten és ember kapcsolatát az, hogy Isten Fia emberré lett? Az egyház kétezer éve próbálja értelmezni a megtestesülés misztériumát, az évszázadok áhítata pedig a művészetek eszközeivel színezi ki a Betlehemben történeteket. Válogatásunk teológiai megközelítéseket tartalmaz az egyházatyáktól a középkori misztikusoktól át a mai teológusokig, azután versekben és vallomásokban idézi fel az ünnep hangulatát.

Ára: 3.200 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

MECSER SZILVIA

Írás az írásról

A szerző az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom mesterszakos hallgatója.

Írok. Hogy értelme van-e? Talán nem is ez a lényeg. Csak annyit tudok, hogy van egy szív, ami dobog bennem, a világban — tisztán, valami fensőbb, titokzatos hatalom által, valamiért, okkal és céllal, és minden szívdobbanás magában hordja a következőt és az eddigieket, és minden pillanatban több leszek egy dobbanással, de ez csak addig van így, amíg tudom, hogy fejemben azok a mázolt képek, amiket betűkkel rajzolok a világeből, mind szívből jönnek, és őszinték, és benne van minden egyes dobbanásban az, ami az egek fölött szárnyal, az is, ami a mélységek tengerében úszik, az is, ami a szárazföldön botorkál.

Benne van az, amit sosem láttam, és amit mindennap látok, legyen az egy elsurranó kis veréb, aki pusztá létével földéret, mert olyan könnyed, hogy láttán könnyebben lépkedek én is. Benne van az egyszerű kép, amikor egy ember rámosolyog a másikra, csak mert örül neki. Amikor fáradt, amikor álmra hajtja fejét, és arra gondol elalvás előtt, hogy mennyire hálás ezért az újabb, szép, kimerítő napért. Benne van az aggodalom, hogy talán megbántotta a másikat; benne van az aggodalom, hogy meg tud-e bocsátani a másíknak; benne van a félsz, hogy merre járnak azok, akiket szeret; benne van a harag és a bűntudat, a kétségbeesés és a sikertelenség, a vágy és a kiábrándulás; benne van az elvágódás és a keserű könny, hogy soha, soha nem tudná elhagyni ezt a helyet, ezeket az embereket, ezt a nagyszerű létet! Benne van a tartózkodás, hogy elfogadja-e a segítő kezét, amikor át kell ugrania egy hatalmas tócsát; az öröm, amikor valaki segítségével átér a megáradt, vad patak másik partjára; a boldogság, amikor a másik elfogadja az ő kezét, és általa, az ő tiszta, önzetlen, egyszerű segítségével visszavezeti a másíkat a szomorúság falai mögöl a szívből nevetés önfeledt, virággént kítáruöl világába.

Benne van a gyermek, akinek szemében az óra járása csupán egy véget nem érő tánc, akinek szemében örökké tartó rabságnak tűnik, ha azt mondják, „csak egy percre maradj nyugton”, akinek a tavaly évmilliárdokkal ezelőtínek tűnik, akinek fontos az, ha hintával repülhet az égbe, mert azt képzeli: elszakad a lánc, és ő körbeszáll a Föld körül, és bejár minden csodát; akinek boldogság, ha fölmászhat a fára, ha gurgulázva kacaghat és kétségbeesetten zokoghat, mert törődnek vele; akinek fáj, ha megkérík, ne lábatlankodjon, de csak sértődötten elszalad és azt gondolja, sosem lesz felnőtt — soha, soha! És benne van a felnőtt, aki titokban kívánja azt az elszabadult, óriásokkal, manókkal, mesével átszótt világot, amelyet már nem lát, és úgy érzi, már ő az óriás, neki már nem szabad, nem lehet áttörni a szűrkeségen, nem normális, ha kicsit is rácsodálkozik arra, hogy milyen varázsosak a virágok illatai májusban, mintha ők hordoznák a

kaput egy másik térbe, ahol visszatér az elfeledni kívánt, de való-
jában visszavágyott gyermeki világ.

Benne van az, amikor magasban egyensúlyoz valaki és tudja, hogy nem eshet le, érzi, hogy a Nap vigyázza minden mozdulatát; benne van az, amikor lezuhan valaki, és tudja, érzi, elbízta magát, gyötrődik a lelkiismerete, mert tudja, hogy ez egy intés volt, becsülje jobban az életet, másokat, akik ugyanazon a keskeny, hézagos deszkájú hídon libegtek, mint ő, de csak ő mozgolódott, ő nem volt hajlandó végigmenni, visszafordult magára hagyva társait, és lezuhantak mind miatta, de csak ő maradt ezen a Földön, csak ő, és elvesztek miatta, érte azok, akiket valójában jobban szeretett magánál, de erre későn döbbsent rá. Benne van az ember, aki tébolyultan esztét veszti a fájdalomtól, a félelemtől, mert nem tudja megállítani azokat, akik egymásért éltek, és egymást ölik meg szóval és tettel, benne van az ember, aki retteg önnönmagától, mert belül sajogva lázad ennek a háborúnak az elfogadása ellen.

Benne van a csönd, amikor csak a gondolatok morájanak halk-örvénylően, és amikor azok is elszunnyadnak, akkor végleg csönd, némaság terül szét a feketeségben, mint egy fehér takaró foglalva magába a sötétet, mint amikor fölébred az ember és kinyitja a szemét, és visszatér egyik világból a másikba, és ott folytatja ezt a világot, ahol az éjjel abbahagyta, és arra gondol, hogy tulajdonképpen minden reggel újraéled valamilyen formába. És rábámul a rügyekre, nyiladozó, álmos virágokra, és tűnődik, hány tavaszt látott már, de mégsem látott két egyformát, mégsem érti pontosan, mi is történik, hogy ér véget egyszerre a tél, mert nincs határ, nincs nap, csak egy folyamat, amit nem lehet igazán felboncolni, ami zajlik magától. Aztán cseresznyét szed, és lát két lányt, akik fülbevalónak akasztják fülükre a cseresznyét, mert az ő szemükben ez teljesen természetes, mert ők még tündéreket keresnek a cseresznyefán, hiszen csak azoknak kellhet ilyen kis piros gyümölcs.

És benne van egy idősebb fiútestvér, aki fát vág baltával a szalonnasütéshez, míg a család többi tagja kirándul az erdőben, és egyszer csak bemegy a házba a nagyszüleihez vérző kézzel és rászólnak, ne meggyelvezze össze a lakást, aztán beviszik a kórházba, mert a balta leszelt egy darabot a kezéből, a család többi tagja riadtan értesül erről, a nagyobbik hűg élénken érdeklődik, hogy volt, mint volt, mennyi vér csordult, a kisebbik szédeleg, rémülködik, aztán megnyugszik, hogy túléli a bátyja, egy-két év és nyoma sem marad testvére kezén a baltavágásnak.

Benne van a pirosalma, amit letépünk a fáról, és várjuk, hogy jöjjön a boszorkány, hogy elvegye kezünkből a tökéletes almát, hogy vigye Hófehérkének, aztán nem jön mégsem, és elkezdünk gyanakodni, hogy talán maga a fa a boszorkány, azért ilyen mosolygós ez az alma, de aztán a fára nézünk, a jól ismert almafára, és beleharapunk a gyümölcsbe, mert tudjuk, hogy ez az almafa az, amelyikről tipegőkorunk óta szedünk almát.

És benne van a szőlőtőke, és a táj, ami a szőlősorok közül élénk tárul, a tó, aminek stégjén megpihentünk, amikor csöndes szél fúj, ahonnan ugrándoztunk óriási bombákat és fejeseket, a tó, amelynek

vizén vörösbolygókká váltunk a nap tüzetől a szélcsendes vitorlászás alatt, a tó, amely tükrözte a sóhajt és a nevetést, a tó, amit felkorbácsolt a vad vihar, és száguldott a vitorlás egyik végétől a másikba, és az ember elmosolyodott, míg a kötelet szorította, és kidőlt egész súlyával, hogy ne boruljon föl a hajó, nem bánva, hogy arcába hatalmas hullámok vágnak, csak derült a veszélyen, azon, hogy végre azt érzi, milyen kicsi is, milyen kevés is az ő ereje.

Benne van a lemondás a sikerről, és a váratlan fordulat, amikor jön valaki és forgószélként támasztja föl benne az elvesztett hitet. Benne van a tél, a fagy, amikor megdermed minden, és mozdulatlaná válik az éj, a nappal szürke lesz, amikor lehull a hó, és szánkóra pattan két lány, majd utánuk siklik bátyjuk, aki mellé rögtön átszáll a kisebbik, a másik ezért árulónak nevezi, a kisebbik pedig majdnem elsírja magát, de mégsem, mert tudja, csak egy pillanatig tart nővére haragja. Benne van az, amikor az idősebb lány lelöki a kisebbet, aki könnyekre fakad, de az idősebb azonnal megneveteti, aztán együtt derülnek a hűg megjegyzésén, „tudom, hogy csak azért igyekszel ennyire vigasztalni, hogy anyáék ne vegyék észre, hogy sírtam”.

Benne van az, amikor megvadul a testvér és úgy megkarmolja a nővérét, hogy kiserken a vére, aztán megijed és elszalad, nem érdeklí semmi, csak az, hogy ő nem akarta ezt, csak harag támadt benne egy pillanatra, de nem akarta bántani, és szaladna a világ végére, pedig tudja, hogy csak a nővére előtt állhat meg, mert csak ő oldozhatja fel.

És benne van egy völgybéli ház a patakparton, amelynek emeletére egyedül sietve lopakodott egy kislány, mert mindig szellemeket gyanított, félt a lágyan hullámzó függönytől, hiába tudta, hogy csak a szellő játszik vele. Benne van a játszótér, ahol elbújtak, ha meghalották a kisvasút túlkölését, mert az idősebbek elhitették — és maguk is hitték —, hogy az a szellemvonal, ami elragadja őket, ha nem bújnak gyorsan el egy-egy fa mögé. Benne van a patak, amelynek partján, vízében futkosva annyit nevetett együtt egy tucat unokatestvér, akik azóta elvesztek szinte mind, elsodorta őket egymástól az élet, szinte ugyanúgy, ahogy a papírhajókat a patak, amiket együtt bocsátottak vízre, azzal a hittel, hogy mind megérkezik a Fekete-tengerre.

Benne van a tánc, benne van a dal, ami keringve szállt az ég felé nevető szemű éneklő fiataloktól. Benne van a kíváncsiság, ami olyan nagy mozgatóerő, ami ráveszi még a lustát is, hogy megnézzon titkos dolgokat. Benne van a zápor, amitől bőrig áztak együtt a rohánó gyerekek, és csak nevettek a felhő játékát, de benne van az is, amikor összehúzódtak az éjszaka sötétjében a vihar alatt, benne van az is, amikor a nyári estén lehajtotta párnájára fejét a gyermek, és csak egy sóhajjal gondolta, milyen jó, hogy kitombolja helyette magát a vihar, minden fájdalmát, így ő aludhat békésen. És benne van a pillanat, amit megálmodunk, és tudjuk, hogy nem történhet meg, és mégis! Megtörténik hajszállra ugyanúgy, csak százszorta szebben, mint ahogy elképzelve, százszorta szebben, mert valóság.

Benne van a szó: Írok. Hogy értelme van-e? Talán nem is ez a lényeg.

BÚCSÚ POSZLER GYÖRGYTŐL

A gyászbeszéd a család, a rokonok és a barátok iránti részvét kinyilvánítása mellett az elhunyt életét és munkásságát szokták méltatni. Az egyház másként tesz ilyenkor. A temetéskor, de főleg a gyászmisében Istenhez, a mennyei Atyához és Fiához, Krisztushoz fordul, és az ő irgalmukba ajánlja az elhunytat. A világot teremtő Istenhez, aki kivétel nélkül mindnyájunkat meghívott arra, hogy földi életünk után egygyé válhassunk vele a létet beteljesítő egyetemes isteni szeretet közösségében. És a világot megváltó Jézushoz, aki magára vette a világ bűneit, aki meghalt általunk és értünk, de aki feltámadásával megnyitotta azt az utat, amely a földi létet lezáró halálból átvezet az örök életbe. Amikor most György testvérünkért imádkozunk, akkor abban bízunk, hogy véges és töredékes világunkból ő már átjutott abba a boldog isteni öröklétbe, amelyről itt a földön csak sejtése lehetett, de amelynek vágya kimondatlanul is ott munkált benne egész életében.

Tesszük mindezt annak az utolsó vacsorának felidézésével, amelyen Jézus élete legvégén egész önmagát, testét és véréát adta oda apostolainak. Értünk adott életét ezt követően a kereszthalálban tette teljessé, hogy aztán, immár feltámadottként, az Eucharisziában velünk maradhasson a történelem végéig. Az önfeláldozó isteni szeretetnek ezt a misztériumát valljuk meg a szentmisében: „Halálotat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz.” Ebben a hitben emlékezünk most Krisztus kereszthalálára és feltámadására, bízva isteni erejében, amellyel minden egyes embert a szeretet teljességébe akar fölemelni halála után.

A Biblia emberének az Úr áldása három ajándékot ad: hosszú és termékeny életet; életének folytatódását utódaiban; és lakóhelyet, ahol otthon tudhatja magát. Megígéri, hogy áldásával végigkíséri élete útján, akkor is, ha útvesztőkhöz, nehéz vagy átláthatatlan útszakaszokhoz ér. Vele marad minden körülmények között, olykor láthatóan, sokszor rejtetten. Vele marad akkor is, ha jelenlétét, oltalmazó-irányító vezetését az úton járó nem ismeri fel.

A tizenéves fiú először a menekültek útját járta, így érkezett Magyarországra az általa annyira szeretett Kolozsvárról, és — legalább szellemi és egzisztenciális értelemben — sokáig még a menekültek, a hatalom által legfőljebb megtűrt sorában osztozott. Hiszen a kor, amelyben bekerült a felnőttek világába — először egyetemistaként, aztán tanárként —, minden erővel igyekezett elfojtani a szabad gondolatot, a szellem világát. Így aztán hosszú évekig a premeletre, egyfajta fo-

golytáborba kényszerültek azok, akik mégis a szellemtudományoknak és a művészeteknek kötelezték el magukat, az egyetemesen tágas világban keresve tájékozódásukat.

Amikor a fojtogató légkör enyhülni kezdett, György testvérünk folytatta a teljesebb létre törekvő keresés útját, immár nem menekültként, hanem mindig új világokat kutató fölfedezőként, az irodalmon és az esztétikán keresztül is a lét egészének titkát kereső zarándokként.

A teljességre törekvő zarándok részesült az Úr másik két áldásában is. Megkapta a hosszú, mindvégig tevékeny és alkotó élet ajándékát, sőt megkapta azt az ajándékot is, hogy élete folytatódik újszülött unokájában, aki néhány nappal az ő halála után jött e világra. — De talán még a hosszú életnél is fontosabb volt számára, hogy életre szóló otthont kapott, kettős értelemben is. Élvezhette a családi élet melegét, félévszázadon túlnyúló házasságában, az otthon biztonságában, ahol kicsiben, egy békétlen és zavaros világ közepette is újra élhette azt a belső békét, amelyet gyermekkorában megkapott a kolozsvári Búza utca 9-es számú házában. A szülőház udvarán álló körtefa „csodanövénye” a budapesti lakásban egy cserépben élő hibiszkusz-bokor alakjában született újjá. Bár „nyugtalan a béke a bokor alatt”, és bár a világban „nincs béke — már több évtizede”, a kicsiny csodanövény mégis „minden évszakban terem virágot”.

És kapott egy másik, szellemi otthont is, amelyben kibontakozhatott alkotó tevékenysége. Olvasmányain keresztül a tudós esztéta és irodalmár a szellem nagyjaival ismerkedhetett meg és folytathatott véget nem érő párbeszédet. Szemhatára túlnyúlt a szépirodalmon. Magába szívta mindazon gondolkodók eszmélődéseit, akik az emberiség és a lét végső kérdéseit boncolgatták. — Ezt a tágas szellemi közösséget egészítették ki az olyan igaz barátok, köztük jó néhány egykori tanítványa is, akikkel afféle közös szellemi védegyletet alkottak, a szabadon és tágasan gondolkodók otthonos tágasságában.

Az irodalom számára nemcsak a különböző műfajokban megszületett művek sokaságát jelentette, nem is csak ezek tudományos-értő feldolgozását. Az irodalomban tükrét látta az emberi életnek, amelyért morális felelősséget érzett a történelem minden hányattatásai között is. A szavakban testet öltött gondolatokat ugyanakkor ablaknak is tekintette, amelyen keresztül az „örök csillagokat vizsgálta”, az egyetemes, örök törvényeket, az igazság éteri szféráját. Így vált hivatásává, családja mellett otthonává az irodalom, a szépet és a jót kutató esztétika. Mindez azonban sohasem maradt öncélú já-

ték, szobatudósok öncélú babrálgatása. Igazi humanista volt, aki mindig és mindenben az embert és az emberséget kereste. Aggasztotta korának erkölcsi útvesztése, „a kultúra tavaszától a civilizáció ősziéig” hanyatló század, a tömeggé silányodó emberiség sorsa, különösen pedig az, hogy még írástudók is árulóvá lettek, kiszolgálva a hatalom vagy éppen a tömegek igényeit.

Egyszer a *Vigilia* folyóirat kettős kérdésére — „Mitől félek? Mit remélek?” — így válaszolt: első félelme és reménye metafizikai — az ember kozmikus-végleges sorsával kapcsolatos. Fél attól, hogy „az ember önpusztító végzetes folyamatokat indított el korunkban”. Reményét erősíti azonban a „gondviselés rendje”, az, hogy a megbocsátás és a kiengesztelődés le tud győzni minden rosszat.

Szépség és igazság, igazság és erkölcs elválaszthatatlanok egymástól. Testvérünk személyében a *homo aestheticus* egyben mélyesen *homo moralis* is volt, nem a paragrafusokon rágódó írástudók módjára, hanem az ember, az egyre teljesebb létezésre vágódó és arra meghívott ember érdekében. Tisztában volt vele, hogy „a földi morál túlmutat önmagán, csak a transzcendenciához viszonyítva rendezhető”, amelyet-akit „tradicionalisan Istennek” neveznek. Több írásában kifejtette, hogy kudarcba fulladt az a kísérlet, amely „az erkölcsködext megpróbálta szakrális-vallásos alapról profán szekularizált alapra helyezni”.

Meglátásait, világszemléletét, lenyűgöző tudását szolgálatnak tekintette, az eszmények és az emberek szolgálatának. Életeleme volt a tanítás, akár eleinte középiskolában, akár később, évtizedeken át, az egyetemi katedrán. Tanítványai nemcsak a nagy tudású professzort keresték benne, hanem meglátták az igaz embert, a nemesebb és teljesebb emberi életre nevelő pedagógust is. Előadásait ezért hallgatták sokan, olyanok is, akiket megérintett az az emberi és szellemi sugárzás, amely szavaiból áradt, akiket a szaktudományukon túl hozzá hasonlóan foglalkoztatták az emberiségnek, sőt magának a létnek végső kérdései, és vele együtt keresték az igaznak, a szépnek és a jónak megjelenését a művészetben és az életben.

Az igazságot, a végső és teljes igazságot kereste egész életében. Élt benne az a sziszifuszi vágy, hogy választ találjon a létezés dilemmájára. Azt remélte, hogy világlátását, esztétikai és morális horizontját egyszer sikerül egyetlen nagy műben összegeznie, vagy meglátásait legalább néhány összefoglaló nagy műben összegeznie. Élete vége felé be kellett látnia, hogy bármilyen sokfelől, sokféle megközelítésben próbálkozott is ezzel, a vágyott „nagy összegzés” végül elmaradt. Amint egyik utolsó kótetében írja: „Töredék — majdnem — az egész kötet. Még meg nem valósult, már meg nem valósítható tervek töredéke.” Ezek a töredékek azonban mint egy kaleidoszkóp színpompá-

ja — valamilyen módon mégis az általa elérhetőnek tartott Egészet tükrözik. Így válhatott a szó klasszikus értelmében vett esszé egyik legkiválóbb mesterévé, ami kiemelkedő helyet biztosít számára az elmúlt évtizedek magyar irodalmában. A pályája elején írt „kemény tudományos műveket” újabb és újabb „kísérletek”, esszék végeláthatatlan sora váltotta fel: a művészetben és a világon töprengő tudós kísérletei. Amint élete felé vallja: „ezeket a nagy tudományos könyveket nem írtam meg, de esszéikben sok mindent igen”. A művészetnek bármely ágát kutatta is, végső célja mindig magának az embernek titka, végül is saját sorsa, életének mérége volt. Ahogy maga mondta alig egy esztendeje: „Egy dolgot meg akarok még élni, ami körülbelül úgy foglalható össze, hogy négy vagy öt nagyesszében meg szeretném írni, miért kellett nekem úgy élni, ahogy éltem.”

Ez a vágyva vágyott összefoglalás életében nem készült el — itt a földön erre nincs is lehetősége senkinek. A keresztény remény azonban túlmutat a véges életen. Istenben bízva reméljük, hogy halálunk után a feltámadt Krisztus irgalmának fényében láthatjuk meg igazi valónkat, immár lezárult földi életünk útját, ahogy most már belényílt az Istennel való szeretetközösség boldog teljességébe. Néhány hónappal halála előtt Dietrich Bonhoeffer ezt írta a börtönből: „Szellemi létünk torzó marad. Minden azon múlik, életünk töredékében vajon meg lehet-e látni, hogy tulajdonképpen milyennek tervezték és gondolták el, és milyen anyagból jött létre.” „Tudásunk csak töredékes”, írta már Szent Pál a korintusiaknak. Be kell látnunk: nemcsak ismereteink korlátaiba ütközünk bele, hanem egész emberi egzisztenciánk törekenységébe és töredékességébe.

Jézus egy látszólag kudarcba fulladt, töredékben maradt élet végén, a halálból való feltámadásával kínálja fel a világnak az élet egyetlen reményét: azt a teljességet, amelyet itt a földön, véges életünkben nem érhetünk el. Abban a bizalomban és reményben élünk, hogy Krisztus emberi értelemben megtört életén keresztül az Atya mégis egészben látja és teljessé teszi a mi töredékes életünket is: „a töredék foglatában / az Atyaisten ígretét” (Pílinzky János: *Metronóm*). Avval a bizalommal bízunk rá György testvérünket a mennyei Atya irgalmasságára, hogy életének „esszé-sorozata” immár összeáll a vágyott nagy művé, Istenben beteljesült önmagává, nem a saját erejéből, hanem a megváltó Krisztus irgalmából. Ez pedig valójában már nem is a saját alkotása, hanem Isten boldog örökléte, amelybe mindnyájunkat hazavár.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Elhangzott 2015. szeptember 10-én Poszler György gyászmiséjén.

EGY SEMMI HANG, AVAGY A GÁTLÁS POÉTIKÁJA Bertók László: *Ott mi van? Verseik*

Fogaink lágyulása, vagy tán az esztendőék érzékeny szaporulata, ki tudja, mi, fogékonnyá tesz bennünket arra, hogy *mindenfajta* költői minőséget el tudjunk helyezni magunkban. Azelőtt vonzódtunk a parttalan nyíltság, a szabadosságot súroló szabadság megnyilvánulásának formáihoz, s úgy véltük, a költészet csak az egyenes beszéd síkján nyerheti el hitelességét. Aztán megsejtettük, egyre erősödő gyanúval, hogy a költészet is lehet az elhallgatás, az élethossziglani kétely vagy a kifejezéssel egyenértékű gátlás hordozóanyaga. Olyan szövegek tárultak elélnk, amelyekben szóról szóra a szorongás, a nem-tudás okozta bánat vagy az elmúlás fokozta szellemi őrlődés motiválta a költői alakzatok zömét. Szembesültünk olyan költői gyakorlattal is, amely egyenesen a végszavak szűkülő terepének tűnt, és mintha nem feltárta, hanem a részleges feltárás után elfedte, eltitkolta, sőt letagadta volna a világ létezését (gondoljunk Celan utolsó éveire). S ahogyan fokként eltűnt szemünk elől a versben a világ, úgy tanultuk meg kedvelni azokat a hangokat, amelyek a lopakodó némaság peremvidékéről még jelentettek valamit, sőt becsülni azokat a költőket, akik néha hovatovább kíméletlennek rémlő lírai szófukarságukkal mégis betitkoltak valami lényegeset zaklatott csendjük anyagába.

Bertók László költészete az évek során — hosszan tartó, sokrétű formai egyszerűség után — ugyancsak a tartózkodó kijelentések terepére, a finomodó formai alakzatok közt fejlődő tartalmak felé vezetett. Amint évtizedeken át gyakorolt szonettszerű kijelentésrendje lazult, új formák zenei világát kezdte építgetni, s közben mindinkább a kijelentések, tapasztalatok, belátások, átszűrődések, felderengések kétséges oldalait mérlegelte, hozta szóba. Új verseskötetében is igazolódik, amit régóta látunk: gyarapodnak szövegeiben a szókratészi nem-tudás jelei, egyre beszédeesebbek e nem-tudás árnyalt változatai, s valamiféle felszabadító tudatlanság tágas légkörét emelik a versek magasába. Lépten-nyomon kérdésekkel szembeesültünk (már a kötet címe is kérdés: *Ott mi van?*), zárójeles fordulatokra bukkanunk, gondolatjelek, pontosvesszők, élményszűkítő kérőjelek és viszonylagosító idézőjelek megszgyéire szorulunk, s nemegyszer úgy érkezünk meg az utolsó sorba, hogy úgy érezzük: mire a végére értünk, megfeszített figyelmünk ellenére elvesztettük a tartal-

mat. S talán ez is lehet egyik mellékcélja ennek a fogalmisáig emelkedő lírának: vegyük tudomásul, a világ elsajátíthatatlan, nem áll kezünkre, idővel egyre inkább a rejtélyek dialektusát beszéli, s épp a tapasztalt halandó értheti meg, mennyire hiú igyekezet bekeríteni akarni életünk akár mindennapi eseteit és esendőségeit. „*Egyé válmi a pillanattal*”, kezdődik az egyik darab (a címe is ez) — s igen, talán ez az az időegység, amely jelenléttel kecsegtet, megszabott határu élményt adhat, és minden tévovásunk örömforrása is lehet.

Bertók László könyve talán ennek a bölcs szándéktalanságnak, az egyik napból a másikba átszorduló fortélyos életnek a jegyzőkönyve, akár szögletes formákban rögzített tükörképe. „*A peremre, a percre, a maradék / aprócska részre építeni föl*”, kezdi a másik vers (a cím itt is ugyanez). S ahogy a beszéd, a felfogás meglassul, úgy a szemlélet is mélyül, főleg befelé irányul, a szív feldolgozatlan, pontosíthatatlan ijedelmeire összpontosít, s noha szántszándékkal lassítja az idő múlását, észrevétlenül felidézi az egész emberi egzisztencia súlyosbodását éppen ebben a megkeményedő tudatlanságban. Azt hiszem, nem csekély költői merészség szükséges ahhoz, hogy egy költő kertelés nélkül, hamis vigaszoktól mentesen, a végszavakhoz közelítő higgadság birtokában a *semmiről* (hogy Shakespeare kedvenc szavát használjam), vagy mondjuk így: a *kevésről* beszéljen. A dolgok jelentősége megváltozik itt: a kicsik átveszik a régebben nagyknak vélték szerepét, az eddig alig-alig észlelt események hirtelen óriási nyomatékot kapnak, s valahogy az egész világ — miközben megrendül alapjaiban — egy új, gazdag-ismeretlen jelentésmező alakját ölti. És akkor itt, ebben a gátlásossá faragott szórendben megsejtjük: a csoda, igen, csak a csoda segíthet abban, hogy akár a hétköznapok adatait, ajándékait, meglepetéseit felfedezzük (és megadjuk nekik a *vég felől értett* tartalmakat). A Tolnai Ottónak ajánlott versben (*Tengervíz*), a végén, kifakad a türelmetlen hallgató: „*Mit cirkuszol itt! Vízen járni, / röplülni akárki tud. Álló / tehervonat alatt átmászni... / Azt próbálja meg!*” Milyen bámulatos. Mintha azt mondaná: hagyjuk a hagyományos csodákat, mind maszlag, és forduljunk oda az igaziakhoz, merjünk a látott anyagi világ veszélyeiben is eligazodni, azokból magasabb értelmet kihámozni. A kép még József Attilát is eszünkbe juttatja... S ugyanakkor mintha óvna is attól, hogy túl magasra vegyük magunkat, mint amaz költő tette.

A kötet három ciklusra tagolódik. Az *első* huszonegy tömbös, rímtelen, tanakodó hangvételű

monológot fog össze, azaz nem is monológot, hanem leírást egy figuráról, aki egyes szám harmadik személyben mozog a sorokban (*Menekül, magyarulkodik* címen). A darabok, ez sejtethető, egy-egy élethelyzetet igyekeznek megragadni, ecsetelni, vagy inkább: kitalálni egy helyzetet, abban kiókumlálni a helyzet adottságait, az adottságokat társítani más képzetekkel, a képzeteket halmazatba gyömösözni, s végül a lassan összesűrűsödő szövegbálát egy csattanó nélküli zárlatban nyugalomba hozni. A puhatolózó lírai érdeklődés — ezt érzékeljük — szinte tetszőlegesen választ magának tárgyat, lazán összefüggő kis képzetmolekulákat modellál, s ezeket a bizonytalannak érzékelt élmény-töredékeket rétegeli verstestté. Hogy egyik régi írónk kifejezését idézzem, *képzet*-versek ezek, gerjesztett távlatkeresések, vagy ahogy maga a költő mondja: nem más ez, mint a „messzeség méregetése” (*Kikötni, odakötni valamíhez*). A képzet fel-felvilanó középpontjában, úgy tűnik, néhány kifejeződött rész-fogalom áll, s ezek köré épül a megrendült tudat egyéb verbális adaléka. Ilyenek például: a *pillanat* képzete (amely többször a *mindenség* komplementer alakzatával áll párban), az *elnehezülés* (amely viszont az útkeresés odüsszeusi párjával válik érdekessé), a *mozdulatlanság* (amely viszont a mozgás ellentétes fogalmait halmozza, a vágta, az ámok, a lüktetés, a kocogás stb. szavait); vagy említhetném a monásként magába zárt *egyén vívódásainak* pompás árnyalatokban felvitt foltjait (amelyek ellenben felrebbentik a lírai halandó horizontális-vertikális fantáziaképeinek egész raját). Látjuk tehát: a Bertók-vers egyre inkább az elvont, gondolati összegzések takaró kijelentések helyszíne, de ezt az elvontságot nem szilárdítják meg a lírai módon leszűrt állítások vagy felejtetlen kijelentések. A megjegyezhetetlenségnek ez a vonása, a ködszerűen, halmazatosan adagolt költői anyag, a képtelnyek jelzőkaróinak elszaporodása (kérdőjelek, rokon értelmű kijelentések zárójelben, idézőjelek, a pontosságot elmosó felsorolások, az öngyötrő szótalálati tévováság), semmi kétség, a lassú olvasást, az újraolvasást segíti elő, sőt szükségszerűvé teszi az ismételt befogadást. Az olvasói emlékezet csak amolyan markáns verbális foltokat, élénk felületeket, izgága fordulatokat jegyez meg, de mivel ezeket nem kíséri a lírai felmagasodás rítusa, nem tudja a versek egészét magába oltani. Megkapó részleteket kapunk ajándékba azzal a feltétellel, hogy később vissza-visszatérünk még az igényes mutatványokhoz.

A második ciklusban (*Egyre közelebb*) szigorodik a modor, magvasodik a beszéd, egységesül a forma: ezt a csoportot harminchárom, egyenként három szakaszából álló tizenkétsoros alkotja, patogó párrimekkel vagy keresztármekkel, fegyel-

mezett szótagszámokkal. Bertók azelőtt is kedvelte a végtelen, sokszor évtizedekre tágitott egyenformát, s úgy tűnik, ez a homogenizáló hajlama (vagy rögeszméje) a hetvenen túl is fogalmi biztonságot, elegendő teret, kifutást és szuverenitást kínál a bölcsen összegző szellem igényeinek. Az első ciklusban kissé szabadosan adagolt tudattartalmak itt szűkebb medret csikarnak ki maguknak, és noha izgága zártságuk, elharapott tanulságaik olykor nyugtalanítják a kerekdedségre váró olvasót, meg is elevenítik őt az együttműködésben. Megannyi kis hír egy-egy verspalackban, mondhatnám — de híradásaikat csak az érti igazán, aki hajlandó azt is örömmel fogadni, ha a palackban nem üzenet rejlik, hanem egy-egy talányos kérdés. Úgy érezzük, mintha csupa repedésnek tetsző hálózatos vonalka tagolná — mint valami antik vazákat — ezeket a bámulatos kis rejtvényeket. De azt is érzékeljük: nem, ezek nem a törés előtti repedések, hanem az összetapadást követő, valamely végleges összeforradást jelző rajzolatok.

Milyen nyersanyagot sodornak ezek a versek? Többségük könnyed helyzetrajz, friss pillanatnyi belátás, de olyan hangfekvésben megfogalmazva, hogy tudjuk: mindegyikük valamilyen mélyebb igazsággal áll kapcsolatban. Csupán egyet említek, a *Mintha a csőrük égig érne* című verset. Tárgy: egy érettségi találkozó. De micsoda szeretettel, tapintattal modellált helyzetkép ez: ahogy — tudjuk tapasztalatból — az összesereglett néhány egykori arszlán anekdotázik, tódit, szórakoztat, hadonászik a szavakkal... és közben lassan kecmereg az anyaföld felé. „*A galambdúcban varjú károg*”: igen, megöregedtünk, sugallja a vers, a bűgásból károgás lett. Mind repülne bár, de csak szájal-szájal itt a földön... De aztán kiderül: a „*legfontosabbat egymástól tanulták*” ezek a megvénült varjak, talán még az egykori iskolapadban. És most mintegy ezt a kölcsönös egykori, egy életen át megőrzött tudást adják vissza egymásnak a harsány hangulatban. „*Mintha maguknak mesélnének*”, mondja a nyolcadik sor. Nem kívánnak már sem okosodni, sem okosítani — elegendő önmaguknak, hátuk mögött az *egész élet*, s igaz, varjúnak tűnhetnek, mégis (mint a záró strofa mondja): maholnap képesek volnának szárny nélkül is elröppenni. Bámulatos e kis tizenkét soros darab szellemi lengéstávja: a szelíd iróniától a *megilletődöttségig*, sőt az egzisztenciális megrendülésig képes eljutni, az angyalok síkjáig, akik már-már a hit első zamatait kínálják ennek a szemlélatomást agnosztikus költői hajlamnak.

A harmadik ciklus (*Firkák a szalmaszálla*) — tizenöt szűkebb alcsoportban — kétsoros, párrimes axiómákat, megjegyzéseket, bölcselkedő rögtön-

zéseket, közmondásos ötleteket, csattanósra formált megállapításokat, karcsú epigrammákat tartalmaz. Egy mélyre és messze visszatekintő, a dolgok lényegét firtató lírai alany keresi itt a döntő és erkölcsileg is kötelező szavakat, de mégis úgy, hogy a költői minőség köpönyegében nem a közvetlen eszmei meggyőzést célozza meg, hanem a világ-események rejtett zajlásait próbálja költői nyelvbe emelni. Az imént idéztem a „szárny nélkül is repülni” képes osztálytársak képét — s itt is azt érzem, e verscsoport meggyőző erejét éppen az a már birtokolni nem vágyó, a lemondással is gazdagodó, az öregedés viszontagságait is higadtan mérlegelő alany teremti meg, aki „*mintha már nem is akarná megtartani*”, ami „*kicsúszik a kezéből*” (*Mintha már*). A költészet alig bír kiteljesedni a kétsorosok szűk terében, szinte nem is nyer többlet-színt, megmarad a beszélt nyelv hűvösen közlékeny régióiban. Az időződő ember szemében valahogy a világ önmagában, pusztá tényei által keményedik meg, kezdi eltávolítani magából az embert, s nekünk nem marad más — sugallják e rövid darabok —, mint kifürkészni, mikor mennyire halkul el a mese, s hogy a mesén túl van-e még egy másik mese, s hogy az mennyiben hasonlíthat az eddigihez. A kétsorosok alaphan-

gulata azonban, igaz, nem is a végső kérdések taglalása, hanem az eltűnés napjainak, a napoknak és éjszakáknak megfigyelése, az élet apró dobbanásainak rögzítése. Örülhetünk, hogy a magyar költészet az utóbbi időben gyarapodik olyan lírai életművekben, amelyek a valódi öregkort tudják a költői szemlélet síkjaira emelni (hiszen lírikusaink zöme az elmúlt századokban szinte még az érett férfikort sem igen érte meg). Bertók László legújabb kötete is ilyen öregkori valóság-nyitogató. És mégis milyen szerény... Versekben is előfordul néha, hogy úgy érezzük: a költő fontoskodik. Túlméretezi a hangsúlyokat. De nem, itt ennek árnyéka sem látszik. Valahogy a nyelv maga is levedli különös díszzeit, megteremti egyszeri öregkori méltóságát, szélsőségeket elutasító hangnemét. Mintha azt közölné velünk: látjátok, az ember verbális szinten csak nagyritkán érheti el és értetheti meg az igazát. Egyszer azt mondta egyik barátom: Amikor meghal valaki, megnagyobbodnak a szobák.

Én csak azt mondhatom: a költészettől is kitágul a tér. Az olyan kötetektől, mint az *Ott mi van?* szabadabbnak érzi magát az ember. (*Magvető*, Budapest, 2014)

BÁTHORI CSABA

A VIGILIA KIADÓ KARÁCSONYI AJÁNLATA

Újdonságok:

Walter Kasper: Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma.....	2.300,-
Alois testvér: Taizé ma.....	2.400,-
Notker Wolf: Életszabályok – a Tízparancsolat.....	2.800,-

Akciós könyvek:

Notker Wolf: Ne nyugtalankodjék a szívetek!	2.800,-
Teréz Anya: Ahol szeretet van, ott az Isten.....	3.800,-
Teréz Anya: Jöjj, légy a viláosságom!.....	3.000,-
XVI. Benedek: Isten velünk van minden nap.....	2.400,-
Hans Joas: A hit választása	2.900,-
Az ismeretlen Rónay György	1.800,-
Elisabeth Kübler-Ross – David Kessler: Élet-leckék	2.500,-
Timothy Radcliffe: Vesd bele magad!.....	1.500,-
Timothy Radcliffe: Miért vagyok keresztény?.....	1.200,-
Timothy Radcliffe: Miért járunk misére?.....	1.200,-
Lukács László: Az Ige asztalánál.....	1.000,-
Luigi Giussani: Miért az egyház?	1.000,-
Karácsony fényei.....	1.800,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

CSALÁDBAN ÉLNI

Napjainkban kevesebb szó esik a családról, mert az oktatás-nevelésügyi irányítói fontosabbnak vélik az egyenruhás gyerekek látványát, ezért kényszerítik a kicsik szüleit, hogy óvodába jássák őket, mert ha nem, büntetések következnek. Nem egészen érthető ez a szigor. Értem az okát, hogyne érteném! De az illetékesek nem merik kimondani! Azt viszont nem hinném, hogy a gyerekek számára hátrányt jelent, ha óvoda helyett családban nevelődnek. Ehhez persze szerencse is kell. Nekünk szerencsénk volt: egy idő után olyan munkahelyre kerültem, ahová hetenként kétszer kellett bejárnom, a feladataimat itthon végezhettem el, s gyerekeim, ha kedvük volt, itthon maradhattak. Úgy tapasztaltam, nem lett értelmetlen az itthonlét. Sőt!

Már a szellemesen, ironikusan viaskodó Chesterton is szembeszállt az állam „családtalanító” törekvéseivel, s a nevelésügyben általában a szakemberek is elismerik, hogy a megfelelő családi környezetben nevelődő gyerekek érzelmi élete gazdagabb, mint kevésbé szerencsés társaiké. S ez még akkor is így van, ha a család intézménye válságba került. A családdal foglalkozó színódus munkájának megkezdése előtt Walter Kaspert bízta meg Ferenc pápa, hogy tartson előadást a családok ma tapasztalható problémáiról. Hiszen erről írt maga a Szentatyja is *Evangelii gaudium* kezdetű buzdításában: „A család — mint minden közösség és társadalmi kapcsolat — mély kulturális válságon megy keresztül. A család esetében a kapcsolatok törékenysége különösen súlyossá válik, mert a társadalom alapvető sejtjeiről van szó.” (Idézi Szabó Ferenc SJ a Szent Gellért Kiadónál megjelent *Szabadon és hűségesen Krisztusban* címmel megjelent kitűnő összefoglalásában, melynek alcíme: „Szerelem — házasság — család keresztény szemmel”.)

A tények és a számok azt mutatják, hogy a családok leginkább az európai kultúrkörben mutatnak válságjeleket. Olykor házasságok sem kötöttek, mások melegpárok sokasága vállalja büszkén a másságát. Gyakori, hogy az együttélést próbaházasságnak tekintik, ha nem válik be, könnyedén elválnak. Ebben a cseppet sem derűs helyzetben, az élet megváltozott szemléletére ügyelve kellett a színódusnak útmutatást adni, figyelemmel arra, hogy a keresztények házassága Krisztus meghagyása szerint kizárólagos, csak egészen kivételes esetben felbontható.

A válság egyik oka a hagyományosnak mondható polgári értékrend lassú bomlása. Egyre ke-

vesebb a hagyományos értelemben vett család, meggyöngült az egymás iránt tanúsított felelősség, lazult a szeretetkapcsolat. Megnőtt tehát a pozitív példák jelentősége és — reméljük — vonzása. Ilyenekkel szembesültünk a Holnap Kiadó gondozásában megjelent *Virtuózok* című műben. Bizonyára nagyon sokan nézték a televízióban a komolyzenei tehetségkutató műsort, mely sok tehetségnek adott nyilvánosságot és ösztönzéseket további zenei pályájuk folytatására. A televízió nem jeleskedik színvonalas kulturális műsorok adásában, ez volt az üdítő kivétel, mely sokkal több nézőt ültetett a képernyő elé, mint a politikai kommentárok, s jó néhány rokonszenves, nagyra hivatott tehetséggel ismertetett meg.

Ez a műsor, illetve a kötetbe Varga Edit által szerkesztett interjúk nagy többsége nemcsak a jövő zenészeinek életével, vágyaival ismertet meg, hanem a családi nevelés és összetartozás apológiája. Ezek a gyerekek szüleiknek (és természetesen tanáraiknak) köszönhetik tehetségük kibontakoztatásának lehetőségét. A szülők áldozatvállalása és a család összetartozása, pontosabban összetartása nélkül aligha lehetnének a jövő zenéjének ígéretei. (Vannak közöttük már befutott művészek is, akik pedig hangversenyzési lehetőséget nyertek, nyilván hamarosan magukra irányítják a figyelmet.) Öröm és megható érzések kerítették hatalmukba a nézőket, amikor a feszülten figyelő, szorongó és örvendező szülőket láthattuk, s úgy éreztük, a siker, a közönség és a zsűri elismerése nemcsak a fiataloknak, hanem a családoknak is szólt. Az, hogy a kis tehetségek kis virtuózzokká értek, komoly anyagi áldozatokat kívánt, és némi szomorúsággal gondolhatunk arra, hány tehetség sikkad el, mert nincs miből támogatni.

Különösen vonzóvá tette a komolyzenei tehetségkutatót, hogy — elsősorban a zsűri jóvoltából — családias atmoszférát sugárzott. Teljesen hiányzott a zenei versenyek feszültsége (nekünk, nézőknek, persze egyáltalán nem hiányzott), amely megbénítja a tehetségeket, és szembefordítja egymással a döntnököket. Itt a zsűritagok érezhető szeretettel méltatták a teljesítményeket, még azokat is jóindulatúan biztatták a folytatásra, akik ezúttal halványabb teljesítménnyel rukkoltak elő. Batta András, a zsűri elnöke, aki rögtön megcáfolta a zenetudósokról kialakított, komolykodó képet, mert mosolygott, s érezni lehetett, mennyire fontos számára az „ügy”, a zenei nevelés, a Kodály-örökség, elmondta, hogy mindannyian a „személyiséget” kutatták: „a kiváló technikai tudás mellett a karakter nagyon fontos”. A karakter, a személyiség leghatékonyabb formálója ép-

pen a család, s az a légkör, melyet egy harmonikus családban a szülők teremnek és ápolnak napról napra. A televízió előtt ülőket, akik hol az egyik, hol a másik versenyzőnek szurkolnak, az az érzés kerítette hatalmába, hogy ők is egy összetartó, nagy család tagjai, amelyben legfeljebb a továbbjutó személye okozhatót vitát. Végre nem idióta politikai megnyilvánulásokat kerültek a családi nézeteltérések középpontjába, hanem a mindent feloldó, maradandó zene, amely a lelkeket szépséggel tölti el és legyalulja a haragot és a gyűlölet vadhajtásait.

A Szabó Ferenc által elemzett színódus hozzászólói a családról eszmélkedve kivétel nélkül kiemelték a házastársak kölcsönös szeretetének alapvetően fontos voltát. Ezt az áldozatvállalásra is kész szeretetet nem érthetik meg, s ezért nem is képesek gyakorolni, akik a házasságból két ember együttélését élik meg, amelyben nincs szűkség a kölcsönös hűség megfogadására. A világ szomorú, az ember kiszolgáltatott — vallják —, főleges tehát utódokat nemzeni, a nevelés gondjával bibélődni. Az emberiség mégsem ezt az utat választja. Jan Twardowski írta *Az emberiség sokasodása* című versében (Sajgó Szabolcs fordításában idézem az *Egy remete skrupulusai* című kötetből):

*Kár lett volna
csupán egyetlen emberért teremteni
az esőt
a bükkfát mely oly jól véd a hőségtől
a padot a folyóparton
a torokszorító boldogságot
a szív talányát
a kést élesztő szerelmet
a béka- a pillangó- meg a delfinműzást
a náthát mely után az egyik fül
előbb kezd hallani mint a másik
a testet mely nem lélekből és hamuból áll
a fecskéket melyek meghatóan
vonogatják sorban a vállukat
ezért aztán erre a szomorú világra
egyre újabb emberek tolongnak ajtón ablakon.*

Nemzedékek váltják egymást, és az emberi centrumokban Chesterton szerint mindig kell lenniük olyanoknak, akik nem a „legjavát” adják maguknak, hanem mindenüket odaadják. Ilyenek a szülők, akik a családban és a családokért valóban mindenüket odaadják. „Az otthonon kívül — ez is Chesterton gondolata (*Hagyományok és hazugságok* című kötetéből, Hevesi Sándor fordításában) — a világ egész sereg megszorítás, keskeny utak hálózata, monomániákusok tébolydája.” Ha lehántjuk erről a meghatározásról az angol íróra jellemző túlzást, a megmaradó gondolat csontvázát is igaznak érezzük: minél előbb kerülnek a gyermekek olyan környezetbe, amelyet előírások és szabályok urálnak, annál kevésbé tudja kibontakoztatni valódi te-

hetségét, amelyet leginkább — ha néha elfogultan is — a szülők ismernek legbehatóbban, s ha módjuk van, ők fejleszthetik a családok kis közösségeiben. Ennek egyik bizonyítéka a *Virtuózok* című kötet is, s az a tény, hogy ezek a közösségek ilyen sok kis és nagyobbacska virtuóz elindítói voltak és lehetnek.

Batta András teljes joggal figyelmeztet arra, hogy ez a sikeres műsor a zeneiskolákban folyó eredményes tevékenységre is ráirányította a figyelmet. Ezek az intézmények a tehetséggondozás hatékony műhelyei, melyekben családi légkör uralkodik. Elég elolvasni egy-két megkérdezett fiatalt, s máris érezzük a tanáraik felénk áradó szeretetét. Az oktatás egész rendszerét kellene ilyenénné tenni, szakítva a poroszos hangnemmel, s lehetőséget adni a pedagógusoknak, hogy kiszabaduljanak az előírások béklyóiból, melyek valósággal megkötik őket. Ehhez azonban meg kellene reformálni a munkájukat ellenőrző, politikával teltített intézményeket és szervezeteket, melyek egyik részére semmi szükség nincs.

„A családot joggal lehet úgy tekinteni — ismét Chestertont idézem —, mint alapvető emberi intézményt. Mindenki elismeri, hogy eddig... valamennyi társadalomnak alapsejtje és középpontja a család volt, s ez alól igazán csak az olyan társadalmak kivételek, mint például Lakedemónia, amely csak 'érvényesülni' akart, s éppen ezért elpusztult, nyomot sem hagyott maga után.” Ezt a figyelmeztetést érdemes megfontolnia mindazoknak, akik a kisgyerekeket kényszerű eszközök bevetésével kiragadnák a családból. A kereszténység, bármekkora forradalmat okozott is a gondolkodás és a cselekvés, ember és ember közötti kapcsolat történetében, szentnek tekintette és tekint a családot, „nem tagadta az apa, anya, gyermek háromságát, éppen csak hogy visszafelé olvasta, ilyen sorrendben: gyermek, anya, apa. Ilyenformán már nem is családnak hívjuk, hanem Szent Családnak, mert igen sok dolog szentté válik általa, hogy fejtetőre állítjuk.” Amikor születésünk után belépünk a családba, tündérmesébe léptünk — fejtette az író. „És a tündérmese ragyogó színe kell, hogy rajta maradjon a családon, s minden hozzáfűződő kapcsolatunkban — amíg csak élünk.” Ezek a tündéri, idillikus színek tanítják a *Virtuózokban* megszólaló gyerekek és fiatalok családjukról kialakított képét, s e színek körül a hála és a szeretet a legélénkebb.

A különböző nemzetközi felmérések a magyarokat Európa egyik legpezzszimistább népének nevezik. Rengeteg magyarázata lehet ennek. A *Virtuózok* adásaiból és a könyvből is derű sugárzik, részben azért, mert az életnek olyan szeletét vetítette elénk, amely lenyűgöz szépségével, s olyanokkal ismert meg, akik bebizonyították tehet-

ségüket és elhivatottságukat. Nem „felülről” támogatták őket, nem egy „jóakarójuk” juttatta adásba őket, hanem saját felkészültségük, szorgalmuk, és természetesen nevelőik odaadó szeretete és figyelmes gondoskodása. Ez szögezett pöntekenként a képernyő elé, s ezért olvassuk szívesen, sok tanulsággal a versengés kiegészítőjének szánt könyvet. Valódi elmény volt és marad. Nem lehet és nem is szabad elfelejteni, mert a reményről sosem lehet lemondani, még ha sok kérdőjele marad is.

RÓNAY LÁSZLÓ

JUDITH KUBITSCHek — JUDITH KÜHL: MAGGIE GOBRAN — A KAIRÓI TERÉZ ANYA

Maggie Gobran egy átlagos felső-középosztálybeli, értelmiségi kairói nő volt férjjel, két gyermekkel és jó állással, mindaddig, amíg egy karácsonyi adakozás alkalmával egészen közel nem került néhány mélyszegénységben élő gyermekhez. Ma egy hatalmas szervezet, a Stephen's Children vezetője, melynek 1560 munkatársa 32000 rászoruló családnak segít minden héten. Judith Kubitschek és Judith Kühl közösen írt életrajzi regénye egy különös metamorfózis dokumentuma: annak a folyamatnak a képe, amely során egy nő, sikeres marketingesből egyszer csak tízezer gyermek édesanyja, Maggie Mama lesz.

„Megváltozol, amikor a szegények között vagy. Ez nem történik egyik pillanatról a másikra, hanem úgy, hogy közös úton jársz velük.” (232.) Maggie Mama pályafutása huszonöt évvel ezelőtt kezdődött el, mikor egy téli napon felajánlotta egy mezítláb szaladgáló kislánynak, hogy cipőt vásárol neki. Az alig nyolc éves Sherine a boltban azonban jó pár számmal nagyobb méretű lábbelit választott ki, mint amekkorára szüksége volt. Maggie kérdezősködésére aztán bevallotta: „A mamának sincs cipője. Neki nagyobb szüksége van rá, mint nekem, mert nagyon szégyelli, hogy mezítláb kell járnia.” (22.) A fiatal professzor asszonyt annyira meghatotta a kislány nagylelkűsége, hogy végül két pár cipőt vásárolt, később pedig újra és újra visszatért Mokattanba, Kairó külvárosának szeméttelépére, hogy más gyerekeknek is segítséget nyújthasson.

Karitatív munkáját a szeméttelepen élő családok látogatásával kezdte meg, hogy felmérhesse, mire van szükségük, azonban hamar be kellett látnia, hogy egyedül nem tud megbirkózni azzal a nyomorral és szeretetlenséggel, amivel ott találkozott. A Kairói Amerikai Egyetem informatika professzorként dolgozó Maggie éppen ezért idővel otthagynia munkáját, s korábbi életmódjának búcsút intve a szegények támogatásának szentelte

életét. Ezzel párhuzamosan külsőleg-belsőleg átalakult, divatos ruháit, ékszereit levette egyszerű öltözékben, hitében megerősödve vágott bele a munkába, amihez társakat is toborzott.

A mokattani *zabballinok*, azaz a kairói szemetek borzalmas higiéniai körülmények között, az egyiptomi főváros hulladékának kellős közepén élnek, hiszen abból tartják fenn magukat, hogy összegyűjtik, kiválogatják és újrahasznosítják a város szemetét. „A közel tízezer zabballin nélkül a világváros Kairó belefűlladna a szeméttbe.” (33.) Maggie évről évre bővítette csapatát, hogy mássokkal karöltve változtatni tudjon a mokattani életkörülményeken és lehetőségeken. Mostanra egy kiterjedt szervezet foglalkozik a zabballinok támogatásával. Tevékenységéért Maggie Mamát már több alkalommal is jelölték a Nobel-békedíjra.

„A kairói Teréz anyja” munkásságát feldolgozó kötet érdekessége, hogy nemcsak életrajz, vagyis Maggie Gobran és környezetének visszaemlékezése az elmúlt évtizedek viszontagságaira, hanem pontos adatokkal alátámasztott dokumentum is, mely konkrét képet ad számunkra a kairói szegénység és a kopt kereszténység helyzetéről. A kötetet emellett Christoph Jorda fotói teszik színebbé, melyek szintén segítenek jobban belelátni az ott élők életkörülményeibe és Maggie Mama tevékenységébe.

A könyv által közölt adatokból és a Maggie Mamát körülvevő munkatársak, családtagok nyilatkozataiból nyilvánvalóvá válik, hogy mekkora jelentőségű folyamat vette kezdetét Maggie első mokattani látogatása óta. A szerzők célja éppen ennek a változásnak a dokumentálása volt, s ezzel párhuzamosan Maggie Mama átalakulásának nyomon követése is. Az egyes fejezetek az emlékezés struktúrájának megfelelően ugrálnak az időben, olykor kitekintve Egyiptom és a kopt kereszténység általános helyzetére is. A kötet legfőbb erénye, hogy regényes stílusa mellett konkrét példákkal és tényekkel is alátámasztja szereplői, elsősorban Maggie Mama állításait, munkásságának eredményeit.

A Stephen's Children nevű szervezet ugyanis mostanra profi módon kezeli a szegény családok legtöbb problémáját, mégpedig úgy, hogy elsősorban a gyermekekre és az ő jövőjükre koncentrálnak. A segítők kezdetben a családok látogatásával, illetve gyermektáborok szervezésével kezdték meg a munkájukat. Ma már komoly pártfogó-rendszer alakult ki, egy-egy gyerek átlagosan 6–17 éves kora között élvezi a számára kijelölt munkatárs mindennapos gondoskodását. A pártfogók segítenek a gyerekeknek a tanulásban, képviselik az érdekeiket, akár a szülőkkel szemben is, és odafigyelnek arra, hogy minden háztartásban biztosítva legyenek az alapvető higiéniai feltételek.

„A szélsőséges szegénységet a tartós rendkívüli állapothoz lehet hasonlítani.” (81.) Maggie Mama soha nem apró lépésekben gondolkodott, a terv az volt, hogy a tanulás révén „a szegénység lehúzó spirálját áttörjék”. (103.) A Stephen's Children nevű szervezet 1996-ban alakult meg, s az elmúlt húsz év alatt 95 keresztény óvodát létesített. Ezek az intézmények nemcsak felügyelik és élelmezik a szegény gyermekeket, hanem megtanítják őket a rendre és a rendszerességre, a higiéniai szabályokra, illetve egészségügyi ellátást is biztosítanak számukra. Maggie Mama legfőbb célja tehát, hogy a pillanatnyi problémák megoldása mellett, segítségével hosszú távra szóló eredményeket érjen el: az oktatással lehetőséget ad a fiataloknak egy magasabb életszínvonal elérésre. Fontosnak tartja, hogy a fiatalok szakmát tanulhassak. A szervezet nyolcvan ambuláns klinikát és öt szakmunkásképző központot hozott létre a szegény negyedekben. Életművéért 2014-ben Maggie Mama megkapta az egyiptomi Szociális Minisztérium kitüntetését „a kairói nyomornegyed példamutató anyjaként”. (233.)

Maggie Gobran ma már egészen másként él, mint huszonöt évvel ezelőtt, amikor először járt a szeméttelenen. Professzori állását elcserélte a szegények megsegítéséért, csakúgy, mint korábbi luxus életmódját. Ma egyszerű fehér ruhában járja Mokattant és vezeti ezt a hatalmassá nőtt szervezetet, mely nemcsak anyagi segítséget ad a rászorulóknak, hanem lelki gondoskodást, hitet, szeretetet és életcél is. „Maggie Mama enyhíti a nyomort, segítséget nyújt az önszegélyezéshez — de ami ennél is fontosabb, szeretetet és emberi közelséget nyújt, és Isten jelenlétére emlékeztet.” (242.) (Ford. Békefy Lajos; *Immanuel Szószóró*, Szombathely, 2015)

FORGÁCH KINGA

SZÉNÁSI ZOLTÁN: VASADI PÉTER

Első látásra talán csodálkozhat az olvasó, hogy az MTA Irodalomtudományi Intézetének nagy múltú, *Kortársaink* című könyvsorozatában csak 2014-ben jelent meg kismonográfia Vasadi Péter munkásságáról. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy például Rónay László Mécs Lászlóról írott kötete 1997-ben, a Sík Sándorról szóló pedig 2000-ben látott napvilágot, világossá válik, hogy e sorozat nemcsak kiteljesedett és az irodalmi intézményesség, a kritikai befogadás alapján mélyebb számvetésre méltónak tűnő, kortárs életművek bemutatására vállalkozik, hanem korábbi szakaszaiban gyakran olyan szerzőket állított a középpontba, akiknek a pályája évtizedekkel korábban lezárult. A sorozatot 2008 óta Hafner Zoltán szerkeszti, s az ő gond-

zásában eddig megjelent öt kötet a tárgyalt alkotók kiválasztását illetően határozott esztétikai koncepciót sejtet. Erdődy Edit Kertész Imre-monográfiája után Halmai Tamás három kötete lírai életműveket elemzett: Takács Zsuzsáét, Székely Magdát és Gergely Ágnesét. A sorozat legújabb kötete a most bemutatandó mű.

Szénási Zoltán irodalomtudományi munkássága nem ismeretlen a Vigilia olvasói előtt. A folyóirat rendszeres szerzőjeként több tanulmányát éppen Vasadi Péter költészetéről közölte ezeken a hasábkokon. Az 1975-ös születésű irodalomtudós *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig* című, első önálló könyvében (2011) a huszadik századi magyar katolikus irodalom témakörében született tanulmányait tette közzé, egy évvel később tanulmányai, esszéi és kritikai gyűjteményes kötetét (*Párhuzamosok a végtelenben*) az Új Forrás kiadója jelentette meg, amely folyóiratnak Szénási a főszerkesztő-helyettese és felelős szerkesztője. A Vasadi-kismonográfia a szerző harmadik könyve.

Pontosság, visszafogottság és éleslátás jellemzi Szénási Zoltán munkáját, aki a rendelkezésre álló, viszonylag rövid terjedelemben a legmagasabb színvonalon oldotta meg a feladatot, hogy bemutassa Vasadi Péter költői és írói életművét, elhelyezve azt a kortárs magyar irodalom összefüggésrendszerében. Bár a kritikai közbeszéd és minden bizonnyal a legtöbb olvasó is Vasadi Pétert elsősorban költőként tartja számon, a monográfus nagyon körültekintően és szerencsésen járt el, amikor úgy döntött, hogy könyve első fejezetét az esszéíró Vasadinak szenteli. Ez azért volt jó döntés, mert, miként Szénási Zoltán meggyőzően bemutatja, Vasadi Péter életművét nagyfokú egységesség jellemzi, és az esszéik kapcsán a szerző értelmezi azokat a nyelvfilozófiai összefüggéseket, melyek meghatározóak a versek genezisére és befogadására, vagyis amelyekről létrejöttük is függ, s amelyek kulcsot jelenthetnek értelmezésükhöz. Ezután az irodalomtudós négy fejezetben, korszakonként tárgyalja a költő lírai alkotásait, végül pedig szépprójázt járja körül. Életrajzi áttekintés helyett a könyv zárataként alapos és hallatlanul izgalmas Vasadi-interjút olvashatunk, melyet Szénási Zoltán Finta Gáborral közösen készített.

A kiterjedt esszéisztika rétegzettségét a monográfus hármas modellel írja le. A tematikus síkot, mely teológiai, hitéleti, morális, a költészetre és a szerző jelenkorára vonatkozó reflexiókat is tartalmaz, a gondolatmenet nyitottsága jellemzi. A második réteget az esztétikai megformáltság jelenti, „s ezzel együtt a nyelvi kifejezés határolt végtelenségének keresése létezés, létmegértés és költészet hármas egységének jegyében”. A harmadik sík „túl van az előző kettőn”: „ez a transzcendencia a

szó eredeti értelmében vett átlépés, a transzcendens Igazság, a rá való vonatkozás és az ontológiai ráutaltság tudatosodása”. (28.) Különösen fontos ez a harmadik pont, mely rávilágít Szénási Zoltán hermeneutikai alapállására. Az említett transzcendenciáról ugyanis, ha nem tévedek, nem mint a Vasadi szövegekben diszkurzív módon körülírtól, hanem mint azokban valóban jelenlévőkről beszél.

A monográfus nagy bizottsággal vezet be az esszéekben megszólaló Vasadi gondolkodói világába, melynek kontextusát egyrészt olyan 19. és 20. századi filozófusok és írók jelentik, mint Dosztojevskij és Heidegger, másrészt pedig a II. Vatikáni zsinat és annak magyarországi befogadása. A Vasadi nyelvfelfogásával kapcsolatban passzusok a monográfia legfontosabb kérdéseire vezetnek el. Szénási Zoltán két katolikus költészetéről beszél, „tisztelteméltó papköltőkről” és olyan, a katolikus hagyományok erőterében alkotó költőkről, akik a művészi megszólalás jegyében saját, modern létértelmezést alkotnak (mint például Babits Mihály, Rónay György, Pilinszky János vagy Borbély Szilárd), s rámutat arra, hogy Vasadi Péter egyértelműen az utóbbi csoportba tartozik.

1978-as esszéjében, a *Tűzjelben* olvasható Vasadi Péternek *A szó válságáról, a szó örömről* című írása. Ebben Gadamert idézve a szót mint „a kijelentett lét”-et határozza meg. A szó a szellem nyelvi léte. Ha „a végtelen csöndre” irányul, „akkor megteremt a vallást”, „ha a végtelen árnyékában igazi realitását elnyerő világra”, akkor az irodalmat hozza létre, ha pedig a világ és a végtelen összefüggéseire, akkor a tudományt. Vasadi a költészetet „a vallás és az irodalom metszéspontjába helyezi”. Figyeljünk jól: a Vasadi Péter számára fontos költészet nem témája révén katolikus. A költészet e modell szerint nem egyszerűen az irodalom része, hanem részesedik a vallás meghatározó tulajdonságából is, amelyben „egyszerre irányul a végtelen csöndre és a világra”. (25.) „A nyelvbe vetett hit” olyan alapvetése Vasadi egész életművének, mely sajátos helyet jelöl ki neki a kortárs irodalomban, s megkülönbözteti azoktól a költészetfelfogásoktól, melyek meghatározója éppen a nyelvvel mint a kommunikáció médiumával és annak referenciális megbízhatóságával szembeni kétely. Hogy a Vasadi-korpusz mégsem „konzervatív képződmény”, írja Szénási, annak köszönhető, hogy a költő — a fentiekkel csak látszólagos ellentmondásban — hisz a művészet autonómiájában. Ahogy a monográfus idézi: „Az Írásnak isteni függetlensége van.” Ez összefügg azzal is, hogy, miként Szénási Zoltán részletesen bemutatja, a szabadság fogalma központi szerepet tölt be Vasadi esszéisztikájában.

Vasadi Péter lírájának említett különállása miatt a monográfia nagy érdeme, hogy úgy tudja — persze a Vasadi-recepció tökéletes ismeretében — leírását adni ennek a munkásságnak, hogy nem támaszkodhat közvetlenül a későmodern és posztmodern irodalom költésztörténeti folyamataihoz kapcsolódó irodalomtudományos modellekre. A legfontosabb költői életmű, melynek hatását és jelenlétét Vasadi Péternél mindvégig figyelembe kell vennünk, természetesen Pilinszky Jánosé. Különösen fontosnak gondolom a könyvnek azokat a lapjait, melyeken Szénási Zoltán bemutatja, mely pontokon tér el Vasadi lírája lényegileg „a mindvégig a csend, a végleges elhallgatás határán születő Pilinszky-lírától”. (32.) Az értekezés átgondoltságát mutatják többek között azok a megállapítások, melyeket a monográfus a szövegközöttséget hangsúlyozó poétikai eljárások és a Vasadi-líra különbségeiről tesz: „Vasadi tisztában van a versszövegben megalkotott világ originalitását korlátozó szöveghagyomány létével, alkotásmódját éppen ezzel szemben alakítja”. (58.)

Szénási Zoltán, miközben kiegyensúlyozott képet ad a Vasadi-életmű egészéről, határozottan jelzi azt is, hogy számára e költészetnek újabb, a nemzeti tematika és a korkritika által meghatározott vonulatánál fontosabb az a rétege, mely a keresztény hagyomány és az irodalmi modernség összehangolását valósítja meg. Monográfiát írva nem az irodalomkritikus kérdéseit szegezi a korpusznak, a korai Vasadi-költészet képalkotása kapcsán mégis felveti annak lehetőségét is, hogy egy szöveghely esetében talán képzavarról van szó. Az egyébként visszafogott értekező nem hallgatja el azt a véleményét sem, hogy a *Mindenki aranyat sejt* című Vasadi-kötet, s abban különösen a *Magánbeszéd* ciklus és „függeléke” a kilencvenes évek magyar lírájának egyik kiemelkedő teljesítménye.

A könyvet záró interjúra nem túlzás a szenzációs jelző. Ebből igen fontos mozzanatokat ismerhetünk meg Vasadi Péter életútjáról, élet- és gondolkodásmódjáról. Olyan részleteket, mint például az a jelenet, amikor „Lakatos elvtárs, aki pedig korábban ávos ezredes volt”, behívatta a minisztériumba, karrierrel kecsegtette, melynek csúcspontjaként akár miniszterhelyetteséggé vihette volna. Vasadi ezt így kommentálja: „Szellemi halálfélelmem támadt.” (138.) S ha mindez nem lenne elég, függelékként több verset megnézhetünk (és elolvashatunk) Vasadi kézírásában, melynek szépségére bizonyosan illik az a megállapítás, hogy önmagáért beszél. (*Balassi*, Budapest, 2014)

KRUPP JÓZSEF

DANYI ZOLTÁN: A DÖGELTAKARÍTÓ

Bár a bátorság nem esztétikai mértékegység, mellyel irodalmi művek, történetesen egy regény értéke kifejezhető, mérhető lenne, bevezetőmben mégsem kerülhetem meg, hogy ne nevezem bátornak Danyi Zoltán (1972) vajdasági író, költő vállalkozását. Erre két igen alapos okom van. Az egyik a regény tárgya, a másik pedig ennek feldolgozása. Bányai János, az Újvidéki Rádió *Szem-pont* című heti művelődési szemléjének állandó kritikusa szerint *A dögeltakarító* az emlékezés könyve. Valóban, mert benne az egyes szám első személyben megszólaló főszereplő a délszláv háborúkkal kezdődött mintegy negyedszázadról mondja el legszemélyesebb emlékeit, melyek nem függetleníthetők a kort meghatározó eseményektől, azoktól a mindent (emberséget, tisztességet, becsületet, hazaszeretetet, önbecsülést) „lecsupasztító, mindent kicsontozó” évektől, „amelyek nem tudtak vagy nem akartak véget érni azóta se”. Ezért emlékezés, de eleven hús-vér valóság is ez a szenvedélyesen, azzal a szókimondó nyíltsággal megszólaló regény, amire egyfelől az elbeszélő főszereplő testi bajai, állandóan kízó vizeleti és emésztési zavarai, s velük ok-okozati összefüggésben levő lelki zavarok, másfelől pedig a mélypontra süllyedt országos közérzet, állapotok szolgáltatnak magánemberi és közösségi jog-alapot. Az utóbbi vonatkozásában kell emberi, írói bátorságról beszélni, többek között (kisebbségi) magyar, de nem csak ilyen viszonylatban. Ha egyetlen jelzővel szeretném kifejezni, miről is szól Danyi Zoltán regénye, akkor a *félresikerült* szónál jobbat aligha találhatnék. Egy félresikerült ország félresikerült (nemzet)politikája okozta félresikerült emberi sors — de nyugodtan használhatunk többes számot is: sorsok — tárul(nak) fel az olvasó előtt, aki semmiképpen sem maradhat közömbös, függetlenül attól, hogy maga is megtapasztalta a regény főhősével történeteket, vagy értesüléseit „csak” másodkézből kapja.

A regény arról a káoszról ad végsőig személyes, és ugyanakkor általános érvényű képet, amit vizuálisan Pesti Emma, fiatal vajdasági képzőművésznek a kötet borítójára került *Itt élnéd, azt nem lehet...* címet viselő festménye fejez ki. Ezt a nyomasztó érzést, hogy „kioldja, kimossa, kilúgozza”, akarja a regény szerzője kiírni, főszereplője pedig kibeszéli magából, és erre vonatkozik a kötet címe is. Ezt tényként indokolja, hogy a főszereplő élete egy időszakában maga is dögeltakarító volt. Két társával járta az utakat, hogy egy ócska furgonba gyűjtse és a megsemmisítőbe szállítsa az állattetemeteket, azokban a délszláv háborúk által terhes években, amikor —

ahogy a kötet találó hasonlatában írja — az ember is éppen olyan életveszélyben élt, mint a békának vagy siklóknak kiszolgáltatott vízipókok. „[E]gy ilyen béka vagy sikló volt a háború”, amely — amint ezt a regényben többször felidézett, az elfoglalt területen a civil horvát lakosságot gyilkoló, a nőket előtte tömegesen megerőszkoló jelenetek tanúsítják — kíméletlen kegyetlenséggel a mélybe húzta az embereket. Az sem elképzelhetetlen, gondolja utóbb az emlékeitől szabadulni próbáló főszereplő, aki megtisztulni akar azoktól a szörnyűségektől, melyeket a katonák elkövettek, s amelyek — bár nem ő volt a felelős — egész későbbi életét meghatározták, hogy a dögeltakarító brigádokat „abból a különleges katonai alakulatból hozták létre, amelynek a feladata a lemezárólt bosnyákok és albánok tetemeinek a gyors és lehetőleg nyomtalan eltüntetése volt, mielőtt az amerikai műholdak lefényképezték volna őket”. S bár ennek valószínűsége csak utólag merül fel benne, az olvasónak a dögeltakarítással kapcsolatba hozható képzettársítását a regény így is, s nem éppen alaptalanul, ebbe az irányba is befolyásolhatja.

Hogy a felkavaró téma hiteles legyen, Danyi Zoltán mind a szerkezetet, mind a nyelvi eszközöket tekintve merész megoldást választ. Egyfelől azzal, hogy a lényegében cselekményszegény, mindössze alig egy elbeszélésnyi történet regénnyé néhány epizód többszöri ismétlődése által terebélyesedik. Ezek közül az egyik a főszereplő azon igyekezete, hogy kedvére való füzetet vásároljon, melybe feljegyezheti emlékeit és gondolatait, de vagy nem talál megfelelőt, vagy képtelen ezek folyamatos lejegyzésére. „[H]iába vette meg a szép, nagy sima lapú füzeteket, végül kidobta az összeset, néhány sort vagy néhány oldalt körmölt beléjük, és utána mentek a szemétkébe...” Miközben múltja fel-feltör benne, mint a szűnni nem akaró vizeleti vagy szelentési kényszer, a vele történeteken nem tud felülemelkedni. Ellenkezőleg, kényszeredetten visszavisszatér rájuk (ez indokolja a részletek gyakori ismétlését!), rója akár a berlini utcákat, üljön Splitben az Adria partján, és nézze a nap bármelyik szakaszában a tengert vágyakozva, dühösen, egykedvűen, szomorúan könnyezve vagy lemondóan, legyen Belgrádban a magát természetgyógyásznak álcázó boszniai háborús bűnös vezetőnél, tőle orvoslást remélve, Újvidéken. Temerinben vagy közlekedési dugóba zárva Pesten az Andrássy úton vagy az egyirányú Magyar utcában. Mindig és mindenütt önmagát keresi, szeretné tudni, ki is ő valójában. Erre utal a főszereplő névtelensége, ezt a személyiség-bizonytalanságot közvetíti érzékletesen a regény ismétlődő epizódokból formált szerkezete. És ennek tartozékaként a nyers nyelv, az alpári szóhasználat — akárcsak a vizeleti és emész-

tési zavarok naturalista részletezése — gyakorisága ellenére sem zavaró, mert nem öncélú, lévén hogy szelepként működik a legyőzhetetlen lelki zavaroktól való megszabadulás reményében. Hogy a regény szerkezete a részletek sokszori ismétlődése ellenére nem kaotikus, bár annak tűnhet, azt számos apró mozzanat is alátámasztja. Csak egyet említek. A civil horvát lakosságot gondolkodás nélkül gyilkoló legkegyetlenebb katona neve Grb, magyarul címer, néhány évvel később pedig a fősze-replő azt a megbízatást vállalja, hogy megtervezze azt a szerb óriáscímert, mely a háborúban busás vagyona szert tett szerb újazdag spliti (!) villájának falát fogja „díszíteni”. Látszólag így változnak az idők, holott igazán semmi sem változott. Számom-ra erről szól Danyi Zoltán húsba vágó, nagy figyelmet érdemlő döbbenetes regénye. (*Magvető*, Budapest, 2015)

GEROLD LÁSZLÓ

KISS TIBOR NOÉ: ALUDNOD KELLENE

A kritika lelkesen ünnepelte és ünnepli Kiss Tibor Noé második kötetét — joggal. Sajnos ugyan-ez az irodalomértelmezői kör — kis túlzással — tudomást sem vett az író debütáló, és témája miatt külön is figyelmet érdemlő *Inkognitóról*. Az *Aludnod kellene* sikere nem kizárólag azon mérhető le, hogy mára alig akad lap és folyóirat, amely ne foglalkozt volna a nagyszerű regénnyel, hanem szinte kivétel számba menő módon rövid idő alatt született egy kultikussá vált kritika a kötetéről, Fáy Miklóstól *Csodálatos szenvedő szerkezet* címmel. A rövid, ám annál lényegre törőbb írás a legnagyobb példányszámú hazai napilapban jelent meg, így publicitása sokszorosan felülmúlta az irodalmi művekről szóló recenziók akciórádiuszát. A kötet nem ettől sikeres, hanem ez is sikerének a jele.

Könnyű is, nehéz is a kortárs magyar prózában elhelyezni Kiss Tibor Noé kötetét. Am elsőként a szó szerint vett helyről, a terepnumról, vagy a kifejezés többértelműségét is felvállalva: a *terra incognitáról*. Az istenháta mögötti telepen játszódó történet egyszerre valóságos és jelképes. Legalábbis abban az értelemben, hogy amennyiben a történet helyszínét szeretnénk kijelölni, akkor a valahol Magyarországon körülhatárolhatatlanságától könnyűszerrel eljuthatunk a (majdnem) bárhol Magyarországon megfogalmazásig. Az egykori állami gazdaság romjai között játszódó történet (ha ilyesmiről egyáltalán beszélhetünk) helyszíne valahol vidéken, távol a várostól, az elzártságnak abban a térfogatában található, amelyről az urbanitást természetesként megélt embereknek még a fogalomalkotás sem egyszerű feladat. A kötet sok egyéb mellett arra is figyelmeztet, hogy az irodal-

lom magától értetődő módon törekszik az egymás mellett élő világok bemutatására. Ennek kapcsán akaratlanul elgondolkozhatunk, hogy e kisvilág valóságosságával szemben szinte megfoghatatlannak, szublimáltnak, vagy ha már regényről beszélünk: fikciónak tekinthetőek olyan fogalmak, mint az ország és a világ.

Több, a kötetről szóló recenzió jelzi, amennyiben „rokoni szálakat” keresünk az *Aludnod kellene* kötethez, akkor ezeket Tar Sándor prózavilága, valamint Borbély Szilárd *Nincstelenek* és Szilasi László *A harmadik híd* című kötetei jelenthetik. Noha számos ok mutatkozna vitába szállni az irodalmi hasonlóságok és somms és elnagyolt módjával, számomra nyilvánvaló módon ide tartozik még Krasznahorkai László *Sátántangó* című regénye is. A helyszínválasztás, a miliő, a földrajzi és áttételesen egyszerre igaz világvégség mind-mind magától értetődő hasonlóságok, még akkor is, ha Kiss Tibor Noé világától nagyon távol esik a Krasznahorkaié. Kevésbé lényeges, mégsem elhanyagolható különbség e kettő között, hogy az előbbi a rendszerváltás után, a *Sátántangó* annak előtte játszódik. Ennek ellenére vagy ettől függetlenül a reménytelenség, a kilátástalanság és a kiüttlanság mindkét mű vezérszólam, ami az *Aludnod kellene* felől nézve akaratlanul is társadalomkritikai húrokat penget. Ez még akkor is igaz, ha aligha képzelhető el olyan tendenciózus értelmezés, amelyben az új regény interpretációjának magva e köré volna építhető.

Fontosabbnak látom ennél, hogy Kiss Tibor Noé regényvilága metafizika nélküli. Az egyéni sors, az emberi tragédia, a kisiklott életút, a személyiség tehetetlensége nála a maga egységében, kieszterúségében és trivialitásában jelentkezik. (Filozófiai értelemben *Ding an sich*.) Semmi nem jelent többet önmagánál. A vaskos, elnehezülő realizmus atmoszférikus szabályai szerint ebben a világban minden és mindenki csak az, aki és ami. Nem vezet jelképek erdején át az ember útja ebben a csontig lecsupaszított világban. Érdekes megfigyelni, hogy a regény szövegének milyen gyakran tárgya az emberi test. Legyen szó nőről (akik felette kevesen szerepelnek) vagy férfiakról, fiatalokról vagy öregekről. A kevés jelképek egyike is szorosan idetartozik. A bemutatott világ roncsoaltságát a vérző, sebesült, akasztott, amputált testek áttételesen is megjelenítik. Más szinten ennek leképeződése a bolondok háza, és az ott ápoltak szerepeltetése és megmutatása. A regényvilág kilátástalanságának metaforája a vakságnak, a halott szemének, vagy az üvegszemét tisztogató embernek az ábrázolása. A szerzői szándéknak betudhatóan mindez motivikus láncolattá áll össze.

Különös írástechnikával készült az *Aludnod kellene*. Noha e vonatkozásban semmilyen szabály,

legfeljebb szabályszerűség kérhető számon a regényen, érdekes szembesülni az etűdnyi rövidségű — az állandó felszabdaltság, megszakítottság érzése kerülgeti az olvasót, amely a nézőpontok állandó cikázásának lehetőségét is megteremti — szöveg egységekkel, amelyek hossza ritkán haladja meg az egy-másfél oldalt, miközben a fejezetek terjedelme ezzel szemben szokványosnak mondható. Imponáló módon uralja a nyelvet, amely nem egyszerűen kiforrott és letisztult, de teljes mértékben az írói akaratnak engedelmessé. A mondat szerkezetek szintjén válik izgalmassá a szövegszerkesztés, amelynek messze gyűrűzőek a stilisztikai és hangulati hatásai. A döntő mértékben egyszerű bővített vagy a két tagmondatot ritkán meghaladó terjedelmű mondatok a maguk rövidségével a megjelenített világ egyszerűségére utalnak és egyben a szavait szűken mérő ember megfontoltságára. Szófukar regény, szereplői a némaság képzeletbeli megszgyéjt kerülgetik.

A szerző egy vele készült interjúban irodalmi mesterének Mészöly Miklóst és Bodor Ádámot nevezte. Ebben semmi okunk kételkedni. (*Magvető*, Budapest, 2014)

BOD PÉTER

MARKÓ BÉLA: ELÖLNÉZET

Szeretem Markó Béla verseit, főként a mostani és az ennek párdarabjaként is olvasható *Festékfoltok* című kötetét. Mit érdemes tudnunk erről a két kötetéről? Például, hogy mindkét könyvben szonettek vannak: nem egy, nem néhány, de az összes vers szonett. Markó Béla azon kevés kortárs költők egyike, aki képes volt a szonettet saját költészete részévé tenni úgy, hogy verseiben jóval többet lát a rímeknél és a tizennegy sornál az olvasó. A Markó-szonett felismerhető, jól azonosítható, egyedi és saját. Vajon hány költő létezik ma Magyarországon, aki ezt elmondhatja magáról?

A kötetborítón egy színes szárny látható, félig. Hiányzik a párja. Egy félbemardat teremtés a borítón. Nyissuk ki a könyvet. Ha tartalmilag nézzük, az *Előlnézet* című kötet festményekre, szenvedéstörténetekre, valamint harmonikus, családi élményekre reflektál. Mivel a festmények pontos lelőhelyét is megadja a szerző, könnyen utána nézhet az olvasó, a vershez illesztheti az adott képet. Markó a Krisztushoz köthető szenvedéstörténetet választja, és bár nem szándékos a részéről, mégis könnyen összeegyeztethető a festmények „takarta” szenvedéstörténet a jelen történéseivel, a keresztényüldözésekkel, a terrorizmussal, a szegénység világméretű növekedésével is akár. Markó azonban nem erről beszél, nem a felrobbantott templomok áldozatairól, nem a brutálisan legyilkolt keresztényekről, az Iszlám Ál-

lam területén élő keresztények vörössel jelölt házairól, miközben szó szerint a felrobbantott templomok áldozatairól, a brutálisan legyilkolt keresztényekről, az Iszlám Állam területén élő keresztények vörössel jelölt házairól beszél. „...ami nem élet, s nem halál, csupán / a kettő közti átmenet örökké, / s már nem csapatot be senkit soha többé / egy lassan múlt nyugodt délután, / ha közben minden ajtó nyíltni látszik, / s végtelenség van, de már nem sokáig.”

A látott festmény mindig az első réteg; ez lát-szik szemből, az előlnézés kényelmes és megszo-kott pozíciójából. Ahogy a rétegek fogynak, úgy jutunk el az utolsó, mindenki számára mást tartogató rétegegig. Az utolsó réteg már személyre szabott. Hogy egy festményről hány réteg kerül le, az az olvasó figyelmén múlik, összpontosítása függvényétől függ. Függni egy festménytől annyit tesz, mint szabadddá tenni a figyelmünket. Mint az említett borítón a félbemardat, vagy kitékارت szárny, ránk van bízva, bennünk bízik a szerző, hogy meglátjuk a többit, a szárnyhoz tartozó másik szárnyat. A teremtést. Befejezzük az elsőre félbemardatnak látszó teremtést. Ez az olvasó felelőssége, és Markó Béla hisz az olvasó felelősségében. Markó versei az első rétegek lefejtésének folyamatába avatnak be, az első takarásoktól szabadítják meg a festményt. Mint Florenszkij ikonértelmezései, úgy Markó Béla festményboncolásai a versben írt esszék sorába illenek. „A szépség és a szörnyűség rokon, / sőt, ugyanúgy szabadlják szét a képet, / ha önmagukból így vagy úgy kilépnek, / s táncol a kecskeláb egy kőfokon...”

Markó Béla fontos kortárs költőnk, akárcsak erdélyi pályatársai, Szócs Géza és Kovács András Ferenc, vagy a fiatalabbak közül Orbán János Dénes, Fekete Vince, Karácsonyi Zsolt, Serestély Zalán, Varga László Edgár. Rájuk gondolok, amikor átlépek a magyar–román határt. Az idegen területen az ő ismerős nevük jut eszembe. A verseikkel tájékozódom. Ez nem kevés. Szerintem ez nagyon nem kevés.

„Rájössz, hogy képekből vagy, nem szavakból” — írja Markó Béla az *Előlnézet*-ben. Egy ilyen mondat után melyik könyv nem hívná fel magára a figyelmet? (*Jelenkor*, Pécs, 2014)

AYHAN GÖKHAN

BODNÁR DÁNIEL: BIBLIA ÉS DRÁMAIRODALOM

Biblia és drámairodalom címmel jelent meg Bodnár Dániel újabb tanulmánykötete a Szent István Társulat kiadásában. A kötet átfogó tematikai szervezőereje, ahogy azt a cím is egyértelműsíti, a Bib-

lia és a drámairodalom kapcsolata: a szerző huszonhat tanulmányán, az európai és magyar (dráma)irodalom egy-egy remekművének elemzésén keresztül mélyíti az olvasóban azt az ismeretanyagot, mely elengedhetetlen azok értelmezéséhez.

A vizsgált művek kiválasztása nem műfajméleti vagy (irodalom)történeti szempontok, hanem a bibliai tematika, ihletettség alapján történt; így kalauzol át minket négyszáz év irodalmán, John Milton *Elveszett paradicsomától* (1667) Jókai Anna *Godot megjött* (2007) című misztériumdramájáig, vagy az *eposztól Beckett abszurdjáig (Godot-ra várva)*. Ahogy a szerző írja a kötet előszavában: „Megszámlálhatatlanul sok (...) alkotás született kétezer év alatt az egyes bibliai történetekről, személyekről. A Könyvek Könyve az európai népek közös kultúrkincsévé vált, a benne leírt történetek újraértelmezhetők minden korban.” (5.) Bodnár ezzel nemcsak az adott művek Biblia-értelmezésének lehetséges hasonlóságaira, különbségeire utal, hanem arra is, hogy egyrészt természetesen most, a túlzott „relativizálódás” korában is örökvényűnek tekinthető a Biblia tanítása — e gondolatra különös hangsúlyt fektet szellemi erejének minden megfontoltságával, és szavait átható felelősségérzetével —, másrészt maga Bodnár is a jelen kor — vagyis egy kor — problematikájában, szellemi légkörében szólaltatja meg azt a hangot, melyen a *bibliai személyek, történetek, következtetések* éppen az adott művek értelmezéséről, Biblia és irodalom kapcsolatáról, valamint magáról az *újraértelmezésről* beszél. E kettős rétegzettségben természetesen az elsőnek van nagyobb súlya Bodnár tanulmányaiban.

A kötet szerkezeti felépítésében is önkényes szempontok működtek; négy nagyobb rész különíthető el egymástól: az első — mely a jelölenségnél kitüntetettebb megjelölést is kaphatott volna, hiszen legalább annyira fontos és önálló egységet képez, mint az azt követők — tulajdonképpen a tanulmányok előtanulmánya. Összegezi mindazt az ismeretet, mely a drámákban központi szerepet betöltő vagy fontosabb bibliai alakokhoz köthetők egyfelől bibliai szöveghelyek megnevezésével, másrészt a drámákban betöltött szerepük, különböző interpretációjuk ismertetésével. A kötet egyik legfőbb erőssége az az akár filológiai precizitással is fémjelvezhető alaposág, mellyel a bibliai alakok, motívumok, szövegrészek és ezek (szöveg)előfordulásainak összetett hálóját tárja elénk, mindazzal együtt, hogy a filológiai alaposág ugyanakkor az irodalmi szövegekre már nem terjed ki ily mértékben — például sehol nem tünteti fel, hogy az adott szövegértelmezés-

hez melyik kiadást használta, míg az idézeteket ellátja oldalszámjelöléssel.

A huszonhat tanulmányból épül fel a következő három nagy szerkezeti egység, melyek közül az első tematikai (*A bibliai időkben játszódó történetek*), kettő pedig műfaji (*Eposz, tragédia, drámai költemény és Misztériumdramák, példázatok, abszurd*) szempontok szerint különül el egymástól. Mindháromban azonban a fent említett ismeretanyagra és tudásra épülő gondolatiság motiválja a szövegeket, melyet talán a legpontosabban a következő kérdéssel lehetne összefoglalni: Hol van a Biblia helye az irodalomban? Bodnár az irodalomértelmező gesztusok, pontosabban a művek irodalomtörténeti és irodalomelméleti hagyományba való beágyazottságának, és az abból építkező értelmezői szempontrendszer hiányában egyfelől nyitva hagyja a kérdést. Másfelől azonban az ismertetésre mint elsődleges megfontolásra épített beszédmódjával, a szövegekben kimutatott alaki, tartalmi párhuzamok és különbségek megvilágításával, az egyes szöveghelyek bibliai forrásokkal való összevetésével s a kettő összhangzatából megszólaló következtetéseivel meg is válaszolja azt — illetve igazolja az olyan jellegű egyértelműsítő kijelentéseinek igazságtartalmát, mint például „...a remény nem veszett ki belőlük [Estragonból és Vladimírből] teljesen, hiszen Godot-ra, vagyis Istenre várnak”. (244.)

S ha ezen a nyomon haladunk tovább, egyértelművé válik, hogy Bodnár Biblia- és irodalomismeret-terjesztő tanulmánykötete rendkívüli fontossággal bír, többek közt azért, mert a napjainkban közmegejtéltségük szerint kevésbé népszerű szerzők (mint például Németh László, Sótér István, Racine, Milton, Jean de Ghelderode) műveit hozza közelebb az olvasóhoz, s teszi ezt felelősségteljes szeretettel, mely kicseng a következő szavaiból is: „...az írók világnézetüknek, személyiségüknek megfelelően (...) hallatlanul sokrétűen dolgozták fel a bibliai témákat, közelítették meg az Ó- és Újszövetségben szereplő személyeket”. (5.) Lendületes, gördülékeny stílusával, magvas gondolataival, határozott, olykor akár provokatív kijelentéseivel nemcsak azok érdeklődését keltheti fel, akik a témában érdekeltek, hanem azokét is, akiknek útmutatásra van szüksége az irodalom sűrűjében, vagy egyszerűen csak olvasni vágyanak a Bibliáról vagy (dráma)irodalomról, vagy a kettő kapcsolatát szeretnék egy kicsivel tisztábban látni, melynek jelentőségét nem győzzük hangsúlyozni. (*Szent István Társulat, Budapest, 2014*)

SZMERKA DÁNIEL

SOMMAIRE*Pauvreté des enfants*

- ILDIKÓ HUSZ: La pauvreté des enfants – faits, problèmes, devoirs
 ÁGNES DARVAS: La pauvreté des enfants
 NÁNDOR NÉMETH: L'économie sociale dans les petites communes
 SAROLTA DECZKI: La pauvreté des enfants dans les récits de Sándor Tar
 ■ Poèmes de Tibor Babiczky, László Bertók, Csaba Fecske,
 Gyöngyi Hegedűs, Valéria Simek et Zsuzsa Takács
 LÁSZLÓ LUKÁCS: A la mémoire de György Poszler (1931–2015)
 ■ Entretien avec Miklós Vecsei, vice-président du Service caritatif hongrois
 de l'Ordre de Malte

INHALT*Kinderarmut*

- ILDIKÓ HUSZ: Kinderarmut – Fakten, Probleme, Aufgaben
 ÁGNES DARVAS: Kinderarmut
 NÁNDOR NÉMETH: Sozialwirtschaft in kleinen Ansiedlungen
 SAROLTA DECZKI: Kinderarmut in den Novellen von Sándor Tar
 ■ Gedichte von Tibor Babiczky, László Bertók, Csaba Fecske,
 Gyöngyi Hegedűs, Valéria Simek und Zsuzsa Takács
 LÁSZLÓ LUKÁCS: Abschied von György Poszler
 ■ Gespräch mit Miklós Vecsei, dem Vizepräsidenten des Ungarischen
 Malteser Hilfsdienstes

CONTENTS*Child Poverty*

- ILDIKÓ HUSZ: Child Poverty – Facts, Problems, Challenges
 ÁGNES DARVAS: Child Poverty
 NÁNDOR NÉMETH: Social economy in Small Settlements
 SAROLTA DECZKI: Child Poverty in the Short Stories by Sándor Tar
 ■ Poems by Tibor Babiczky, László Bertók, Csaba Fecske,
 Gyöngyi Hegedűs, Valéria Simek and Zsuzsa Takács
 LÁSZLÓ LUKÁCS: Farewell to György Poszler
 ■ Interview with Miklós Vecsei, Vice-President of the Hungarian Maltese
 Charity Service

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja Budapest Főváros Önkormányzata

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- Hónapról hónapra
JUDITH KUBITSCEK –
JUDITH KÜHL
SZÉNÁSI ZOLTÁN
DANYI ZOLTÁN
KISS TIBOR NOÉ
MARKÓ BÉLA
BODNÁR DÁNIEL
- Maggie Gobran – A kairói Teréz anyja
Vasadi Péter
A dögeltakarító
Aludnod kellene
Előlnézet. Szonettek
Biblia és drámairodalom

A SZEMLÉKET ÍRTÁK
Ayhan Gökhan, Bod Péter, Forgách Kinga,
Gerold László, Krupp József,
Rónay László és Szmerka Dániel

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Körkérdés az irgalmasságról
- A Vigilia pályázatának nyertes írásai
- Hannah Arendt, Aszalós János,
Bozók Ferenc, Cseke Ákos,
Falcsik Mari, Nagy J. Endre,
Szabó Ferenc és Tomka Ferenc tanulmánya
- Áfra János, Bodó Márta,
Halmai Tamás, Juhász Anikó,
Marie Luise Kaschnitz és Murányi Zita írása

BUDA PEST
BUDAPESTI FŐVÁROSI ÖNKORMÉNYZET

nka

Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005